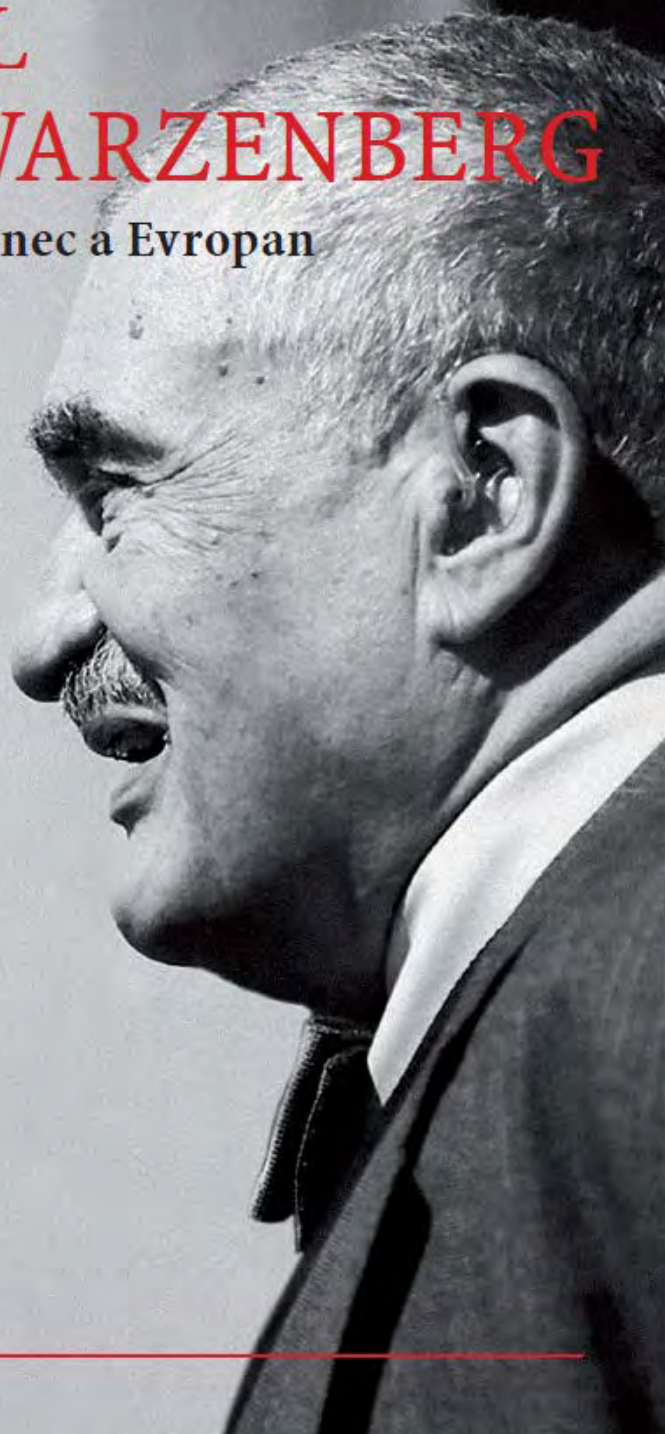

KAREL SCHWARZENBERG

český vlastenec a Evropan

**Karel Schwarzenberg,
český vlastenec a Evropan**

Sborník k 80. narozeninám

**K vydání připravili
Vilém Prečan a Miloslava Slavíčková**

Nadace Charty

Vychází s podporou Nadace Charty 77

Československé dokumentační středisko, o. p. s., Praha 2017
Copyright © Wolf Biermann, Jiří Gruša, Karel Hvízďala,
Gerald Nagler, Vilém Prečan, Karel Schwarzenberg,
H. Gordon Skilling, Miloslava Slavičková, Der Spiegel, 2017
Grafická úprava a sazba Petra Čepková
Tisk

ISBN 978-80-906181-2-1

OBSAH

Stručná kronika života

Karel Schwarzenberg o tom, co ho formovalo, co má a co nemá rád, a jak dnes vidí rodnou zemi, Evropu i svět

Kaleidoskop vzpomínek a výroků
Karla Schwarzenberga

„Nikdy nezapomenu, kde jsem se narodil“ (rozhovor
v samizdatových Lidových novinách v březnu 1989)

Evropa malověrných (rozhovor
v týdeníku Der Spiegel 2012)

Z takzvaného Tříkrálového projevu
Karla Schwarzenberga na začátku ledna 2014

O tom, co Karel Schwarzenberg znamená pro své současníky, a o dokumentačním středisku, neodmyslitelně spjatém se zámek Schwarzenberg

Střední Evropa a identita
(laudatio Jiřího Gruši z listopadu 2009)

Soudruh kníže, můj nejmilejší třídní nepřítel
(laudatio Wolfa Biermanna 2012)

Korespondence s mluvčími Charty 77 (1987)

Ze studie H. Gordona Skillinga Archiv svobody (1997)

Z eseje Jiřího Gruši k 25. výročí ČSDS

O Mezinárodní helsinské federaci pro lidská práva, v jejímž čele stál Karel Schwarzenberg v době její největší aktivity

Milý Kary
(blahopřání Geralda Naglera z prosince 2017)

Bellagio 6.-10. září 1982

Madrid 9. listopadu 1982

Vídeň 10.-11. března 1984

Kulturní sympozium v Budapešti 15.-17. 10. 1985

Delegace IHF v Moskvě 21.-31. ledna 1988

Paralelní seminář Československo, 88 listopad 1988	—
IHF a Československo, leden a březen 1989	—
Evropská Cena za lidská práva pro IHF, březen a květen 1989	—
IHF v roce 1989 (z výroční zprávy)	—
Bibliografie publikací, v nichž se lze dovědět o Karlu Schwarzenbergovi mnohem víc než v tomto útlém spisku	—
Doslov místo úvodu (M.S.-V.P.)	—
Fotografie a hrst dokumentů	—

Seznam zkratk

AKPR	Archiv Kanceláře Prezidenta republiky
ANM, ČSDS	Archiv Národního muzea, Sbírkový fond
ČSDS	Československé dokumentační středisko
IHF	Mezinárodní federace pro lidská práva
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
KnVH	Knihovna Václava Havla
OSA	Budapest Open Society Archive Budapest
SA Murau	Schwarzenbergische Archive Murau

Stručná kronika života

- 1937** Karel Johannes Schwarzenberg se narodil 10. prosince v Praze jako nejstarší syn PhDr. Karla VI. Schwarzenberga (1911–1986) a Antonie Leontiny Fürstenbergové (1905–1988). V posloupnosti historického rodu Schwarzenbergů je Karlem VII. Otec byl Čech, matka Rakušanka; v rodině se mluvilo česky i německy. Je od narození občanem československým/českým a švýcarským. Karel má tři sourozence: mladšího bratra Bedřicha, starší sestru Marii Eleonoru a nejmladší Annu Marii. Rodina Karla VII. patří k mladší „orlické“ rodové větvi (sekundogenituře) historického rodu Schwarzenbergů.
- 1938** Krátce před mnichovskou dohodou předala skupina aristokratů prezidentu Benešovi prohlášení ve prospěch jednoty země; dohodu podepsal mimo jiné Karel VI. Schwarzenberg.
- 1940** 17. srpna zabavilo gestapo veškerý majetek starší rodové větve (primogenitury), tzv. hlubocko-krumlovské větve. Strýc Adolf Schwarzenberg byl již v emigraci (nejprve v Itálii, posléze v USA), zatímco jeho bratr Jindřich Schwarzenberg byl nacisty uvězněn.
- 1942** Gestapo uvalilo na zámek Orlické nucenou správu; rodina se přestěhovala do zámku v Čimelicích.
- 1947** 10. července československá vláda rozhodla o vyvlastnění celého českého majetku starší rodové větve (primogenitury) na základě tzv. Lex Schwarzenberg.
- 1948** Majetek mladší rodové větve byl po únorovém převratu zestátněn.
3. prosince emigroval s matkou a sourozenci do Rakouska (otec byl již v cizině). Ubytovali se u babičky Fürstenbergové ve Stroblu. Otec pracoval jako knihovník pro Amerika Haus v Salzburku. Matka si přivydělávala obchodováním s aluminiovými střechami. Rodinu podporovala babička.
- 1954** Po babiččině smrti se rodina přestěhovala do bytu v Jacquingasse ve Vídni. Otec pracoval jako zaměstnanec ve schwarzenberských archivech v Murau a rodi-

- na pobírala apanáž od příbuzenstva. Matka vedla ve Vídni „salón“, kterým procházeli významní lidé nejen z Rakouska, ale prakticky z celého světa.
- 1957** Maturoval na gymnáziu ve Vídni. Za studií se angažoval ve studentském katolickém spolku. Důkladné studium českých a evropských dějin absolvoval u svého otce, zatímco matka ho cílevědomě připravila na život ve vyšších společenských kruzích.
- 1958** Absolvoval lesnickou praxi v Murau ve Štýrsku; začal studovat lesní hospodářství v Mnichově a posléze práva ve Vídni. Studia nedokončil, protože převzal řízení rodového majetku.
- 1960** Byl adoptován JUDr. Jindřichem Schwarzenbergem (1903–1965), představitelem primogenitury. Od počátku 60. do konce 80. let spolupracoval s Rakouskou lidovou stranou (ÖVP); podílel se mj. na její reorganizaci.
- 1965** Po smrti strýce Jindřicha Schwarzenberga se stal jeho dědicem a představitelem starší rodové větve; získal titul vévoda krumlovský. Z dědictví postoupil své nevlastní sestře, Jindřichově dceři Elisabeth, provdané Pezoldové, část majetku v Rakousku.
- 1967** 22. dubna uzavřel sňatek s hraběnkou Terezií Hardeggovou (Therese zu Hardegg auf Glatz und im Machlande, nar. 1940) a na zámku Murau se věnoval správě svých statků.
13. prosince se narodil syn Jan Nepomuk Ondřej.
- 1968** V červenci navštívil poprvé po dvaceti letech Československo.
16. prosince se narodila dcera Anna Karolina.
Manželka Terezie Schwarzenbergová začala pracovat jako lékařka v zemské nemocnici na Stolzalpe.
- 1979** Po smrti Josefa III. z primogenitury obdržel titul kníže ze Schwarzenbergu. Jeho titul nyní zní: kníže ze Schwarzenbergu, vévoda krumlovský, hrabě ze Sulzu a okněžněný lanthrabě kleggavský.
12. května se narodil syn Karel Filip, kterého později (1987) adoptoval jeho skutečný otec Thomas Prinzhorn.

- 1984** Na návrh rakouského kancléře Bruna Kreiského se stal předsedou Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva (IHF).
- 1985** V době konání oficiálního Evropského kulturního fóra v Budapešti svolala IHF na 15. října paralelní kulturní sympozium; úřady se pokusily jeho konání zabránit, ale bez úspěchu.
- 1986** Po otcově smrti (9. dubna) se stal hlavou druhé rodové větve (sekundogenitury); v jeho osobě se tak spojily obě rodové větve.
Stal se jedním ze zakládajících členů exilového Dokumentačního střediska na podporu nezávislé literatury v Československu. Středisko sídlilo od listopadu na zámku Schwarzenberg v bavorském Scheinfeldu.
- 1987** V polovině června se v Praze poprvé setkal s Václavem Havlem.
- 1988** 25.-31. ledna navštívil v čele delegace IHF Moskvu. Delegace jednala se zástupci sovětských oficiálních institucí i s představiteli disentu.
18. října se manželé Schwarzenbergovi rozvedli.
5. listopadu byl z podnětu IHF založen v Praze Československý helsinský výbor; mezi devatenácti zakládajícími členy byl Václav Havel.
Poté, co bylo v Praze zásahem policie znemožněno konání mezinárodního semináře Československo '88, svolaného představiteli Charty 77 a dalších občanských iniciativ na 11. listopadu, uspořádala IHF 13. listopadu paralelní konferenci ve Vídni.
Jak si přál zesnulý strýc Jindřich, byla zajištěna nedělitelnost rodového majetku, a to převedením veškerého vlastnictví v Rakousku do rodinné nadace v Lichtenštejnsku (12. prosince).
- 1989** 5.-9. března navštívil Prahu v čele delegace IHF, která jednala s představiteli občanských iniciativ a se zástupci oficiálních institucí - Výboru československé veřejnosti pro lidská práva a Československého mírového výboru.

- 21.-25. dubna předsedal výročnímu zasedání IHF ve Varšavě, jehož se zúčastnili zástupci 14 národních helsinských výborů a hosté ze tří dalších zemí. Položil květiny na hrob katolického duchovního Jerzyho Popiełuszka, umučeného v říjnu 1984 příslušníky polské tajné policie.
10. května převzal Evropskou cenu lidských práv, kterou Rada Evropy udělila Mezinárodní helsinské federaci (IHF) a Lechu Wałęsowi.
- 3.-5. listopadu referoval na semináři o středoevropské kultuře v polské Vratislavi a poté se ve Varšavě spolu se zástupci československého exilu a disentu setkal s představiteli Solidarity.
29. prosince se zúčastnil slavnostní mše v chrámu sv. Víta na počest nově zvoleného prezidenta Václava Havla. Mši celebroidal kardinál František Tomášek.
- 1990** 10. července byl jmenován vedoucím kanceláře prezidenta Václava Havla (kancléřem).
- 1991** Získal zpět majetek zestátněný v roce 1948, mj. Orlík, Sedlec, Čimelice a rozsáhlé pozemky. (Majetek primogenitury zůstal ve vlastnictví státu.)
- 1992** 20. července po abdikaci prezidenta Václava Havla se vzdal funkce vedoucího prezidentské kanceláře. V letech 1992-1999 se každoročně aktivně účastnil tzv. Schwarzenberských setkání, konferencí organizovaných dokumentačním střediskem v Scheinfeldu.
- 1993** Kromě péče o rodový majetek vyvíjel až do zvolení senátorem (2004) rozsáhlou nadační a kulturní činnost a byl publicisticky aktivní doma i v zahraničí.
- 1998** 15. prosince podepsal listinu o založení obecně prospěšné společnosti Československé dokumentační středisko jako její spoluzakladatel; je dosud členem její správní resp. dozorčí rady.
- 2003** 28. října mu prezident Havel propůjčil řád Tomáše Garrigua Masaryka.
- 2004** 26. července podepsal jako spoluzakladatel dokument o založení Knihovny Václava Havla.

13. listopadu byl zvolen do Senátu Parlamentu České republiky za Prahu 6; nominován byl koalicí Unie svobody/Demokratická unie (US-DEU) s Občanskou demokratickou aliancí (ODA). Tuto funkci zastával do 28. května 2010. Členem politické strany Občanská demokratická aliance (ODA) byl do jejího rozpuštění 2007.
- 2005** V květnu přiletěl na setkání disidentských skupin na Kubě, ale byl policií zadržen a vypovězen ze země. Obdržel Čestný odznak Za zásluhy o Rakouskou republiku.
- 2007** 9. ledna byl na návrh Strany zelených jmenován ministrem zahraničí České republiky ve vládě Mirka Topolánka; ve funkci setrval do 9. května 2009.
- 2008** 22. srpna uzavřel nový sňatek s někdejší manželkou Terezií.
Obdržel Záslužný řád Spolkové republiky Německo.
- 2009** 25. listopadu převzal od Rakouského ústavu pro podunajský region a střední Evropu se sídlem ve Vídni Cenu střední Evropy.
28. listopadu založil politickou stranu TOP 09 a byl zvolen jejím předsedou.
- 2010** Ve volbách do poslanecké sněmovny 28.-29. května byl zvolen poslancem za TOP 09.
13. července byl jmenován ministrem zahraničí ve vládě Petra Nečase; tuto funkci vykonával do 10. července 2013. Byl rovněž prvním místopředsedou této vlády.
- 2012** Na slavnostním shromáždění v Hamburku převzal 2. prosince Cenu Maruion Dönhoffová za mezinárodní porozumění a usmíření (Marion Dönhoff Preis für internationale Verständigung und Versöhnung) z rukou Wolfa Biermanna, který přednesl laudatio Soudruh kníže, můj nejmilejší třídní nepřítel (Der Genosse Fürst, mein liebster Klassenfeind).
- 2013** V lednových prezidentských volbách kandidoval za TOP 09. V prvním kole skončil druhý, v druhém kole dostal 45,19 %, Miloš Zeman 54,80 % hlasů.

20. června převzal v Grafenegg Evropskou cenu Aloise Mocka (Alois Mock Europa Preis) za rok 2012. V předčasných volbách do poslanecké sněmovny 25.-26. října byl zvolen poslancem a stal se předsedou zahraničního výboru poslanecké sněmovny.

2015 Dne 29. listopadu se na sjezdu TOP 09 vzdal předsednictví strany a byl zvolen jejím čestným předsedou.

2017 V říjnových volbách do poslanecké sněmovny vedl kandidátku TOP 09 v Praze a stal se poslancem.

**Karel Schwarzenberg o tom,co ho formovalo,
co má a co nemá rád, a jak dnes vidí rodnou
zemi, Evropu i svět**

Kaleidoskop vzpomínek a výroků Karla Schwarzenberga, jak je zaznamenal Karel Hviždala*

Prostředí, v němž vyrůstal

Kdo vás v dětství nejvíce ovlivnil?

Asi jako většinu lidí – rodina a moji rodiče. A pak také kraj, kde jsem vyrůstal. Jihočeská příroda. Čimelice. To všechno ve mně zanechalo nezapomenutelnou stopu.

Jaké to bylo, vyrůstat v česko-německém ovzduší a zároveň jako dítě s „modrou krví“, jež bylo konfrontováno s českým venkovem?

S tím jsem nikdy neměl větší problémy. Matka, která byla Rakušanka, zvládla češtinu a za války jí mluvila velmi důrazně. My děti jsme se učily podle rodinné tradice oba jazyky. Jeden týden jsme doma hovořili česky, druhý německy. Od prosince roku 1948 jsme žili nejprve v Rakousku u babičky, potom ve Vídni, v Mnichově a ve Štýrském Hradci. Prostě jsem žil v rakouském prostředí. Ale jeden z mých kořenů zůstal výrazně český. Šlechta byla po staletí spjata s půdou, se zemí, kde měla rodový majetek. Po generace jsme žili v těsném kontaktu se sousedy, rodinami zaměstnanců a sedláků. Přes půdu roste zvláštní, velmi úzký vztah souznění s krajem.

Vzpomínáte s láskou na jižní Čechy, na rodová pouta, která se nuceným odchodem zpřetrhala. Po čem se vám nejvíce stýskalo?

Stýskalo se mi po mnohém, a to velmi. Postihl mne zvláštní fenomén – po dlouhá léta se každý můj sen odehrával u Orlí-

* S laskavým souhlasem Karla Hviždaly editoři vybrali otázky a odpovědi z jeho sborníku *Knížecí kniha*, 5., rozšířené vydání, Praha 2015, 415 s. Jde o souhrn rozhovorů z let 1989-2012, uzavřený bilančním dialogem z roku 2015. Kaleidoskop je uspořádán tematicky bez ohledu na chronologii rozhovorů a jejich celkové zaměření. Čísla za jednotlivými pasážemi odkazují ke stránkám knihy.

ku a v Čimelicích. I když zde už hrála roli děvčata a příběh byl rakouský, pozadí vždycky tvořil onen kraj v Čechách. Tahle nit se přetrhla, až když jsem se v roce 1968 zase mohl podívat domů. A pak se najednou Čechy z mých snů vytratily. (206)

Vztah k rodné zemi

Vždyt jste v té době v zahraničí žil už desítky let. Jak to, že jste neztratil vztah k Československu?

To bylo z různých důvodů. Velkou roli hrál můj otec. Spolu jsme vždy mluvili česky. To období, které mě zásadně ovlivnilo, byla léta válečná a poválečná. Jedna z takových vzpomínek pro mne byla, jak jsme museli opustit Orlík, když na nás Heydrich uvalil nucenou správu. Jeli jsme kočárem z Orlíku do Čimelic. Já jsem jako dítě opravdu miloval koně. Bylo pro mě jedinečné, když jsem mohl kočírovat. Přesto si pamatuji ty ustarané hlasy rodičů, kteří uvnitř tiše rozmlouvali, co s námi bude. A další zážitek byl, když jsme ve Voršilské a na Národní třídě v Praze zírali, jak pochodují milice.

Tyhle dva obrazy jste měl celý život před očima?

Nejen. Každý sen, který jsem měl, mi to tu připomínal. I když jsem v Rakousku objevoval nové světy a děvčata, tak ta krajina v mých snech, ať se mi zdálo o čemkoli, byla krajina odsud.

Vaše děti mají také takový vztah k Česku?

Starší syn snad. Naučil se česky a tady zná každou louku, možná už lépe než já. Druhý syn moc vztah nemá a dcera vůbec ne. Je provdaná v Anglii, má tam rodinu. Víte, výchova byla na manželce, rakouské lékařce. Takže první řečí mých dětí byla němčina. Je to taky moje chyba, přiznávám, že jsem ani nechtěl, aby v nich zůstala touha po Československu. Po něčem, co se nezdálo reálné, nepočítal jsem s tím, že se toho jejich generace dožije, a nechtěl jsem, aby se trápily jako já. I tak je můj otec několik slovíček naučil. No, on se toho nedožil. Zemřel v roce 1986. (268n.)

Konec války a odchod do emigrace

Když skončila válka, bylo vám osm. Vzpomínáte si na to ještě?

Velmi dobře. Nikdy nezapomenu, jak se najednou otec objevil v uniformě. Před válkou byl důstojníkem jezdeckého pluku

číslo osm „knížete Václava Svatého“. A na jejím konci vedl povstání na kousku země mezi Mirovicemi a Miroticemi. Pamatuju si ty částečně groteskní scény. Během povstání se najednou objevil nějaký poddůstojník v maďarské uniformě. Byl ze Slovenska. Postavil se do pozoru a podal bezvadné československé hlášení. Že se hlásí k Československu. Samozřejmě mu šlo o to, aby se dostal na americkou stranu, ne do zajetí Rudé armády. Otcí to bylo jasné, ale i tak jsme jim svěřili stanoviště podél řeky. Když se podepsala kapitulace v Čimelicích, zmizeli. Když se po pár měsících vraceli ze zajetí do Maďarska, přinesli otcí z kosti vyřezaný pohár s maďarským znakem za to, že se jich ujal.

Kdo vás osvobodil?

Nakonec to byli Američané. Otec je povolal na pomoc. Německá armáda táhla po strakonické silnici a všude, vlevo, vpravo, kde byla československá vlajka, to postříleli. Otcí se podařilo Američany přimět k tomu, aby navzdory domluvě s Rusy vyrazili z Písku a mezi Čimelicemi a Krsicemi Němce zastavili a zachránili nás. Ať už to bylo z důvodu, že nás opravdu chtěli zachránit, nebo proto, že matka, částečně skotského původu, měla ve sklepech několik lahví předválečné whisky. To byl pro amerického plukovníka pádný argument.

A Rudá armáda?

Tu jsme pak měli na zámku. Od té doby mám k Rusům sympatie. Protože ti vojáci byli bezvadní. Generál se choval k rodičům velice korektně a jeho žena byla neobyčejně vzdělaná. Mluvila perfektně francouzsky a německy. A ti vojáci byli strašně milí a se mnou a s bratrem si hráli. Vzpomínám, že měli ohaře německého původu. Dostal se jim do rukou během tažení a jmenoval se Fritz. To byl náš miláček. Jeden z těch vojáků se dokonce po letech, v roce 1990, když jsem byl na Hradě, ozval. Napsal odněkud od Petrohradu, jestli jsem to já, ten „málčík z Čimelic“.

Jak jste pak jako dítě vnímal poválečný vývoj a svůj odchod do zahraničí?

Koncem léta 1947 si mne matka zavolala a řekla mi: „Už nejsi dítě, budu s tebou mluvit jako s dospělým člověkem. Vidím, že to tady máš strašně rád, ale musíš si uvědomit dvě věci. Že tvůj otec všechno tohle tady ztratí a že asi musíme odejít.“ Od

té doby jsem všechno vnímal mnohem citlivěji. Bydleli jsme na Orlíku a já jsem každý den, když nelilo, vyšel do údolí, které je dnes už dávno zatopené, a snažil jsem se to všechno zapamatovat.

Proč jste neodjeli do zahraničí dříve?

Bylo nám jasné, že musíme pryč, ale na začátku jsme nemohli. Ve střední Evropě byla epidemie zánětu mozkových blan. Otec byl celé léto 1948 mezi životem a smrtí. Když ho pustili z nemocnice, vypadal jako chčípák, ale alespoň se mu vyhnulo zatýkání. Pak se mu podařilo vycestovat, oficiálně, aby se doléčil, a my se chystali za ním. (266n.)

Dvojí setkání s Janem Werichem a první návštěva Československa po dvaceti letech

Znal jste Jana Zrzavého?

Ne, bohužel. (...) Jediný, koho jsem znal z pražské meziválečné bohémy kromě již zmíněného Huga Haase, byl Jan Werich. Kamarádil se už s mým otcem. Ač politicky zaujímali různé postoje, tak se znali a měli se velmi rádi. Když Werich přijel poprvé do Vídně v roce 1966, či tak nějak, a byl u svého přítele pana Turnauera, který ho až do smrti podporoval, tak pak Turnauer uspořádal večírek a mě k tomu pozval. Werich ke mně přišel a řekl: „Aha, ty jsi syn Karla Schwarzenberga“, začal mi vyprávět o otci. Z toho rozhovoru si pamatuji na dvě věci. V roce 1948 Jan Werich učinil u otce něco jako kondolenční návštěvu. Zavolal otci do Voršilské, a když se sešli, tak mu řekl, že to, co se děje, je sice nutný historický vývoj, ale že je mu líto toho našeho vyvlastnění. Otec se prý na něj osopil a povídal mu: „Mluvíte blbosti, o to vůbec nejde. Celý život studuji dějiny, jsme stará rodina. Víme, že statky přicházejí a odcházejí, to patří k dějinám... My jsme je jen nabyli, a teď jsme je ztratili. O co ale jde, je, že celá země je takovýmto krokem ve vážném nebezpečí a půjde nutně morálně dolů!“ Jan Werich mi řekl: „Víte, já jsem to tehdy takhle neviděl, ale pak jsem na slova vašeho otce často vzpomínal.“ (...)

Pak jsem ještě Jana Wericha navštívil v Praze v červenci 1968, což bylo přesně v té době, kdy probíhala konference v Čierné. Byl jsem za ním na Kampě a zeptal jsem se ho, jak vidí budoucnost, jaké dává šance Československu. Podíval se

na mě trochu šibalsky a trochu zakysle pravil: „Víte, já jsem tu takový prominent, národní umělec, zvou mě na všechny recepce a na těch recepcích byli vždycky přítomni Španělé, Portugalci, Jihoameričané a různí jiní komunističtí agenti, kteří tady operují a studují... Už je tomu takových dobrých šest neděl, co jsem žádného z těch sveřepých bojovníků nikde nepotkal... Všichni z Prahy zmizeli, vypařili se!“ Při té příležitosti mi věnoval svou poslední knížku a napsal mi tam dedikaci. V „rudém“ červenci 1968. Spletl se jen o měsíc, nebyl to rudý červenec, ale až srpen!

Tenkrát jako dnes bylo možné si obstarat vízum na hranicích. Žena mě přemluvila, abychom se jeli do Čech podívat. Přejeli jsme hranice někde u Třeboně, vystrčím z vozu pas, celník se do něj letmo podívá, pak upře oči na mě, pak se zase zahledí do pasu a zašveholí: „Wissen Sie, dass Sie in Böhmen einen berühmten Namen haben?“ (Víte, že v Čechách máte slavné jméno?) „Ja,“ odpověděl jsem. „Sind Sie am Ende verwandt?“ (Jste s nimi snad příbuzný?) „Ja!“ „Sind Sie es nicht überhaupt?“ (A nejste to nakonec vůbec vy?) zeptal se toporným doslovným překladem. Teprve nyní jsem promluvil česky: „No jistě, co jste si myslel!“

Nálada tehdy ovšem v Čechách byla jiná... Požádali mě, abych vystoupil, a celá posádka pohraniční stráže se seřadila v budově strážnice, každému jsem podal ruku... Tak jsem vjel poprvé po dvaceti letech do Československa. Byla to jiná doba, bylo to všude cítit, jako je to dnes zřetelně cítit v Rusku. Jenom jedna ze zaměstnankyň celnice to mé přivítání nemohla přenést přes srdce, stáhla se naježeně do kouta a dívala se na to podivné divadlo s despektem a nevraživě. To byla asi pravá skalní žena, prorostlá třídní nenávisť.

Z té cesty si ale pamatuji jedno: můj největší poznání pocit je spojen se znovushledáním s vlastním dětstvím.

To bylo asi na té cestě pro mě to nejsilnější! Na Orlíku jsem poznal i vzduch v domě! Čichový vjem je pro mě silnější než to, co vidím a slyším, než optické a akustické. (100-102)

Poslední rozhovor s Janem Werichem

Kdy jste viděl Jana Wericha naposledy?

To už byl těžce churavý, krátce před smrtí. Byl velice depri-movaný, podepsal antichartu... Věděl, že má rakovinu, že jeho

dcera má rakovinu, zbývala mu jen malá vnučka, o kterou se Jan Werich bál... Proto šel do toho Národního divadla. Žena mu zemřela, z celého života byl zkroušený a zklamaný, všechny jeho ideály se mu zhroutily před očima. Všechno, pro co žil, se ukázalo jako liché a neplatné, a tak se upnul na svou vnučku. Aby jí zachránil existenci, tak to podepsal, ale velice těžce tento kompromis nesl. Navíc zdravotně byl na tom velmi mizerně. Na druhé straně byl velice rád, že ho někdo navštívil. Tehdy mi poradil, abych si koupil knihu Oty Pavla *Smrt krásných srnců*, a měl pravdu, je to krásné počtení, napsané jadrnou češtinou. (102)

Jako prezident Mezinárodní helsinské federace

Ještě k vaší osobě: vy jste, kromě toho, o čem jsme mluvili, ještě činný jako prezident Mezinárodní helsinské federace, která sídlí zde ve Vídni...

MHF povstala z helsinských skupin, které se zakládaly různě po světě po parafování dohody podepsané v Helsinkách. První takový výbor začal pracovat v Moskvě, aby přezkoušel, jestli se sovětská vláda těchto dohod drží. Jak známo, výbor byl brzy potlačen, ale nápad se uchytil. Aby tyto výbory mohly nějak svou práci koordinovat, založily federaci, a když to učinily, tak měly ten pitomej nápad mě zvolit za předsedu. Hledali totiž někoho, kdo sice má rozsáhlé politické styky, ale není sám přímo angažován v nějaké politické straně, a kdo se zajímá o to, co se děje za hranicemi. Na takovouhle nabídku člověk nemůže říci ne.

Minulý rok jsem byl díky této funkci týden v Moskvě a nyní pojedou zase do Prahy. V Sovětském svazu jsme jednali na ministerské úrovni [1988], teď uvidíme, jak se to vyvine v Praze. Nerad bych k tomu ale říkal něco bližšího. V Praze se situace mění, je možné zaznamenat jistý pozitivní pohyb. Co z toho bude, teprve uvidíme. V dubnu budu v Polsku, v Krakově a ve Varšavě. (63)

První setkání s Václavem Havlem (1987)

Vrátil bych se trochu zpět: hovořili jsme o disidentském archivu na Schwarzenbergu, prezident Václav Havel pochází rovněž z disidentského prostředí, jak jste vlastně navázal vztahy s českým disentem?

Pomocí dvou kanálů. Za prvé proto, že jsem byl předsedou Mezinárodního helsinského výboru pro lidská práva. Tato instituce měla jako jeden z hlavních úkolů se starat o disidenty, a to nejen v Čechách, ale i v dalších zemích. Díky této práci jsem přišel buď do přímého, nebo nepřímého kontaktu i s disidenty v Československu.

Za druhý kanál může výborný historik Vilém Prečan, který vybudoval v exilu velký archiv samizdatové literatury a shromáždil velké množství publikací, časopisů, deníků, věcných dokumentů a tak dále a tak dále. A protože se mu všechny ty věci nevešly do jeho malého bytu a protože já jsem na zámku ve Schwarzenbergu měl relativně spousty volného prostoru, tak jsme se spolu domluvili, že takzvané dokumentační středisko přesídlíme do Schwarzenbergu. A z toho pak vyplynuly i mé bližší kontakty s disentem.

Vzpomenete si, kdy a kde jste se poprvé setkal s Václavem Havlem?

Jejda, to bych ani nevěděl, který rok to vlastně byl! Někdy v osmdesátých letech. Já o něm věděl už dávno, on o mně nějakou dobu taky. Čas od času jsem samozřejmě jezdil do Prahy, nicméně vědomě jsem ho nevyhledával. Říkal jsem si, on je hlídán, já měl také nějaký doprovod, tak proč pořádát setkání čtyř policajtů? Jednou mi vzkázal, že by mě rád poznal osobně, a sešli jsme se v nějakém nočním podniku na Václaváku. Předností toho místa byl obrovský rambajs, takže odposlech tam byl prakticky nemožný. Hodinu po půlnoci jsem opustil jeho i Prahu a musel jsem odjet zpátky do Vídně. Na hranicích jsem byl sám, a jak tehdy patřilo k rituálu, nechali člověka čekat alespoň dvacet minut, aby moc ukázala, kdo je tady pánem. Kontrolovali pas a slyším, jak jeden povídá: „To musí být nějaký potomek.“ Jedinečná formulace, a tak jsem řekl, že potomci musíme být všichni. Asi byl z jižních Čech, protože se zeptal: „Jste hlubockej, nebo orlickej?“ Vysvětlil jsem, že jsem do jisté míry oboje, a ten starší zavelel: „Jedte!“ (195 a 222n.)

Pohled na budoucnost české společnosti (konec léta 1989)

Jak se ale z toho dědičného vzorce chování dostat? Jak z toho to začarovaného kruhu věcných selhání vykročit?

Já si myslím, že to nejdůležitější je si uvědomit, co zapříčinilo

již jednou ten obrovský rozkvět Čech v devatenáctém století. Že to všechno byla velká práce mnoha malých jednotek, dobřého školství trochu šosáckého pana profesora, ctižádostivého krejčíka a pilného ševce, z kterého nakonec vyrostl náš Baťa. Tj., nevěřím na velkolepé státní reformy, ty jsou jenom ovocem, které člověk snad jednou může sklídit. Jsem pevně přesvědčen, že to musí začít nejdříve ve velmi malých hloučcích, ve velmi malých jednotkách a lokalitách, univerzitních institucích, družstvech a různých malých buňkách...

A prosím vás, už to začíná! Podle mě je pro další vývoj v Čechách důležité to podhoubí, které vzniklo v posledních řekněme deseti letech, celá samizdatová literatura, ta celá síť neoficiálních struktur. Možná že z toho se může zrodit něco nového, svéprávného a hrdého, co umí chodit s rovnou páteří. Tedy z toho, že se lidé ve svízelných podmínkách učí sami za sebe rozhodovat a něco proti té vládnoucí pitvornosti podnikat. Že se učí vzít alespoň svůj vlastní osud do svých rukou. Tím jsem si docela jist, že je to dobrý začátek. Už jenom proto, že dnes nejde jen o mrňavý hlouček chartistů, ale o nesčetné jiné skupiny, z nichž některé jsou docela nepolitické, ale - a to je důležité - nezávislé! Abych tak řekl, naučí-li se člověk chodit po vlastních nohách, přijde časem na to, že nejpříjemněji se chodí se vzpřímenou páteří! (84)

Otázka návratu do vlasti (konec léta 1989)

Byl byste ochoten vrátit se do Čech a pracovat tam? Mít tam opět jedno ze sídelních míst?

Kdybych se mohl vrátit do Čech a něco tam svobodně dělat, samozřejmě, ale co já vím, jestli by se o to někdo vůbec zajímal... Ale ovšem, vybudovat tam něco, to by byl velký úkol. A potom taky předat kus té naší staré hrdé české tradice, to je taky důležité a o to bych se tam mohl pokusit.

Na jedno ale nesmíme zapomenout: My, co sedíme venku, můžeme klást jen otázky. Odpovědět mohou jen ti, co jsou doma. Odpovídat zvenčí je poněkud levné! Poslední dny mě ale naplňují nadějí... (131)

Cesta do Československa v prosinci 1989

Mluvili jsme o vašem dětství, letech v Rakousku. Jaká je vaše

nejvýraznější vzpomínka na návrat po roce 1989?

To bylo v prosinci 1989. Vozil jsem z Vídně kopírky a vybavení pro Občanské fórum. Jel jsem sem na Orlík do kostela. To abych poděkoval, že tu mohu konečně zůstat. A pak jsem se chtěl někde zastavit na jídlo. Ale mimo sezónu bylo všude zavřeno. Lidé mi poradili, abych jel do Kovářova. Tam funguje hostinská rodina už od 18. století. A původní majitel byl ve své vlastní hospodě po celý komunismus vedoucí. Když jsem vešel, stál tam za pípou, koukal na mě, nic se nedělo. Po minutě ke mně přišel, dal mi pivo na stůl a řekl jen: „Naposledy tady byl pan otec!“ A tím naposledy myslel rok 1947. A já věděl, že jsem po jednačtyřiceti letech zase doma. (271)

Hradní kancléřství (1991)

Úřad kancléře Schwarzenberga neodpovídá fantazii dramatika Václava Havla. Jak se ta idea zřídít takovou funkci vlastně zrodila?

Prezidentská kancelář je rozdělena na dvě části. Jednu část tvoří politická kancelář a ta má asi sto deset lidí. A druhá část spravuje celý komplex Hradu. Tam patří správa zahrad, státní archiv, hradní archiv a další služby. A k tomu je přičleněna ještě správa zámku v Lánech, kde měl letní sídlo již prezident Masaryk, a potom kancelář prezidenta v Bratislavě. Takový velký úřad již potřebuje kancléře.

Československo bude brzy také řádná demokratická země s parlamentem a politickými stranami. Bude muset za takové situace být kancléř členem nějaké politické strany?

Ne, tomu se úzkostlivě bráním. Já se snažím, abych neměl se stranickými spory nic společného, protože věřím, že vysoký úředník, zvláště když slouží u prezidenta, by neměl být svázan s nějakou stranou. Dokonce bych řekl, že stranickost je v rozporu s úkolem kancléře. (194)

Tábor Lety

Pár kilometrů od Orlíku jsou Lety a tamní proslulý vepřín na místě, kde stála část protektorátního cikánského lágru.

To je podle mne hrozné. Tam, kde se vraždily děti, je doslova svinčík. To by v jiné civilizované zemi nebylo možné. Ty část

ky, které se tam házely jako ocenění toho prasečáku, byly neuvěřitelné. To je, jako kdybych vám naboural starého favorita a vy byste chtěl jako náhradu bentleyho. To je naše ostuda.

Hovořil jste dokonce o vyvlastnění. Ale právě od vás bych taková slova nečekal.

Povězte mi, co může být ve větším státním zájmu než zabránit tomu, abychom ztratili svou pověst? Jde o vůli, ať nikdo nekecá, že to není možné.

Znáte knihu amerického novináře Polanského, který na problém Letů ukázal jako první? V ní se jakýsi kníže Weissenberg zasadí o založení pracovního tábora v obci Roky, aby mohl lépe překonat následky lesní kalamity. To mi nepřipadá na náhodnou podobnost jmen.

Polanského znám, má dvě velké zásluhy. Že na ten problém upozornil a že se angažoval v Bosně a Hercegovině. Ale tady trochu nalítl. Pohroma byla, ale ne taková, aby ji otec nezvládl. Tenkrát byla nezaměstnanost. Nebyl problém sehnat levnou pracovní sílu. Bylo jí habaděj. Polansky nezná realie. Například s odporem popisuje, jak Weissenberg, tedy postava, která měla představovat mého otce, jde lesem a vidí tam nebohé Židy, přistoupí k nim a promlouvá s nimi německy. Ale dvě třetiny všech Židů byly německojazyčné. A když někdo, ačkoli byli hlídáni, k nim za války přistoupil a promluvil s nimi, to nebylo ponížení. Naopak. To byl akt hrdinství. Jen vědět, jaké to tenkrát bylo. Knihu jsem přečetl a pobavil jsem se, Pánbůh s ním. (270n.)

Stav navracených nemovitostí

V jakém stavu jsou vaše nemovitosti, tedy zámky, v roce 2001?
To je strašný problém. Relativní hospodářská důležitost a výnosnost prvovýroby v zemědělství nebo lesnictví a taky rybníkářství v posledních padesáti letech postupně klesala. Zatímco za první republiky statek zvládne 500 hektarů, když byl řádně obhospodařován, mohl uživit rodinu i se zaměstnanci a ještě zbylo na údržbu malého zámečku, který v Čechách najdete v každé druhé vsi, dneska tyto počty zdaleka neplatí, protože výnosnost je neskutečně menší. A zámky bohužel zůstaly tam, kde byly, takže nemohu čarovným proutkem pře-

stěhovat dva zámky do Mladé Boleslavi, aby si je mohl pronajmout prosperující podnik Škoda. Statkář za první republiky byl bařtipán a bohatý člověk. Kdyby dnes žil Antonín Švehla, tak z toho statku, který měl za Prahou, by mohl sotva žít.

Podívejme se zevrubněji na vaše jednotlivé zámky. Jak vypadá Orlík?

Abych tak řekl: pokožka je v pořádku, to znamená střechy, fasády atd. Skála je zpevněná, dřevomorku jsme na jednom místě odstranili a nepokračuje. Před dvěma lety jsme opravovali terasy, z nichž tekla voda do přízemí. Když jsem tam nechal večer boty, ráno na nich byla plíseň. Vzhledem k tomu, že terasa je na skalním ostrohu a nedá se tam nasadit technika, museli jsme ji celou vyhrabat ručně, a tak jsme se dostali až na úroveň dvanáctého století. Což byla pro archeology báječná příležitost. Vzhledem k tomu, že za středověku se všechno vyhazovalo z okna, dnes víme, co se tam jedlo ve třináctém i šestnáctém století, a hlavně jsme zjistili, že ten zámek již od samého počátku byl mnohem důležitější, než jsme si mysleli. Ještě můj otec se domníval, že původně byl Orlík jen pevností před královským Zvíkovem. Dnes, podle toho, jaké základy jsme objevili, je jasné, že to byl jeden z řádných hradů, který tvořil obranný řetězec kolem Vltavy, a že byl postaven původně za Přemyslovců a sloužil k upevnění královské moci proti velmožům. Mezi odpadky jsme objevili skoro nedotčenou minci císaře Zikmunda, kterou někdo ztratil před šesti sty lety. S překvapením jsme mohli konstatovat, že se tam už začátkem devatenáctého století pojídaly ústřice. Terasa je tedy opravená, místnosti vyschly a první poschodí je už v pořádku.

Minulý rok jsme, protože tamtudy projde 120 tisíc lidí ročně, potřebovali postavit odpovídající hajzlíky. Je to prozaický úkol, ale byl velmi náročný. Budovali jsme novou čističku, a první a poslední účet, který jsem platil, byl za potápěče, kteří upevňovali potrubí v padesátimetrové hloubce.

Jak jste pokročil v Čimelicích?

Čimelický zámek je prázdný a představuje pro mne velkou starost. Vyklidili jsme ho, postupně odbouráváme ty nejhorší věci, které tam byly zabetonované, trošku jsme dali do pořádku prostor kaple a přes léto tam působí umělecké středisko,

kteří vybudoval pan Sörös. Pronajímáme, co je možné pronajímát. Je to ale samozřejmě problém a bude to nějaký čas trvat, než z toho zase něco bude.

A bydlet byste tam nechtěl?

Život na zámku poněkud skončil.

Na Orlíku máte nějaké soukromé apartmá?

Ne, protože bych nerad žil na Orlíku jako vlastní domovník. Buď se na hradě žije, nebo nežije. Navíc člověk nemůže žít v baráku, kterým vám ročně projde 120 tisíc lidí. To prostě nejde. Na Orlíku mám chatu, kde je sprcha, postel a kuchyně, kde si mohu udělat snídani, což mi stačí. A někdy si tak říkám, jak se mi rodiče tam nahoře smějou, když viděj, jak v tom tady lítám. Otec by se jistě velice divil, jak se ten jeho milovaný národ mění a co se stalo s českým jazykem. (158n.)

Smysl české existence

Hubert Gordon Schauer v roce 1896 položil českému národu následující otázky: Co jest úkolem našeho národa? Jaký je náš úkol v dějinách člověčenstva? Stojí naše národní existence skutečně za tu námahu? Je náš národní fond takový, aby bojovníkům v onom krajním případě poskytoval dostatečné mravní posily?

To jsou slavné otázky po smyslu české existence. Já vám něco řeknu. Byť jsem špatný křesťan, tak jsem hluboce věřící, a proto jsem přesvědčen na jedné straně, že nic pozemského není věčné, národy vznikají a zanikají, říše vznikají a zanikají, státy vznikají a zanikají, všechno toto je pomíjivé, ale na druhé straně vývin jazyka a kultury je dar od Boha. Je to jeden z těch talentů, s kterým musíme hospodařit. Nesmíme tento dar odhodit. To nám není dovoleno. Stačí se podívat na naši literaturu, abychom zjistili, že tento národ může lidstvu něco dát. Tady je něco závažného a o to stojí bojovat. A hlavně je nám to dáno za úkol. Zodpovědný člověk od tohoto úkolu nesmí odejít. My musíme bojovat zde, a ne nikde jinde. (154)

Skepsí k naději

A kdepak máme hledat naději?

Řekl bych, že už tady nebude nic nikomu slíbeno. Jedna z mála skutečností, v níž vidím naději pro tuto zemi, spočívá

v tom, že Češi jsou velmi skeptičtí. Nevěří žádným velkým frázím, slibům a podobným věcem a dívají se na věci kolem sebe doopravdy střízlivě. Mnohdy jsou až moc skeptičtí. Už nevěří na nějaké dětské zázraky, které by mohly přijít, a vědí, že nejsou v takové příjemné situaci jako Němci z NDR, kteří díky bohatému bratru ze Západu, jenž jim pomůže, se mohou brzy dostat ze všech potíží. Češi naopak vědí, že všechno si budou muset zaplatit sami.

Tato skepse a střízlivost a z toho vyplývající šibeniční humor, který má v této zemi velmi starou tradici, představuje právě ty věci, z nichž čerpám naději. Věřím, že jednoho dne bude dobře, přes všechny dnešní problémy, těžkosti a omyly, kterým se asi ani zde nevyhneme. (196)

O suverenitě České republiky (2008)

Zůstane ČR i po přijetí smlouvy svrchovaným státem?

V mezích daných velikostí a významem českého státu jistě ano. Je ale třeba připomenout, že otázka svrchovanosti úzce souvisí s definicí tohoto pojmu: zcela suverénním státem, který by se nemusel ani při svém rozhodování doma ohlížet na mezinárodní principy a pravidla, nebylo Česko (ani Československo) nikdy. To názorně předvedly už mírové smlouvy z roku 1919, které ukládaly nové republiky dosud neznámé povinnosti při ochraně menšin a požadovaly od ní zaplacení reparací za první světovou válku. I po roce 1990 docházelo k rozsáhlému přebírání mezinárodně uznávaných principů a zásad, protože jinak by se Česko nemohlo stát součástí Rady Evropy, NATO ani EU. Lisabonská smlouva vede Prahu hlavně k tomu, aby o řadě otázek rozhodovala na základě dohody s dalšími členskými státy EU.

Bude unijní právo nadřazeno českému?

Ve vymezených oblastech, jejichž rozsah dále upřesňuje Lisabonská smlouva, je unijní právo nadřazeno českému už nyní. Jinak by totiž nemohl existovat jednotný trh, protože pokud by se někomu nelíbily unijní normy, mohl by proti nim stavět své. Princip nadřazenosti unijního práva v jasně stanovených oblastech podobné chování vylučuje. (328)

Ideologická vyprázdňenost ve světě a význam víry

Zdá se, že revoluce, které proběhly ve střední Evropě bez násilí, v intelektuálních diskusích západní Evropy nevyvolaly žádnou velkou debatu nebo hrají jen velmi malou roli. Nezdá se vám, že emancipace od skutečnosti se proměnila v nic neříkající debatu o nových utopiích?

Domnívám se, že i na Západě jsou jen omezené intelektuální kruhy, které se o tyto změny zajímají. Problém je v tom, že to má člověk těžké od doby, co se zřekl tří hlavních křesťanských ctností, a to je víra, láska a naděje. Poté, co bylo rozbito náboženství, pokouší se člověk najít k svému uspokojení nějaký jiný „pokoj“. A tato sekulární léčba je právě tragédií našeho století, které před našima očima končí. Učení marxismu-leninismu je určeno k zániku. Ale existuje hodně lidí na Západě, kteří částečně s nejlepšími úmysly přistoupili na to, že jim toto učení díky sociálním komponentům nabídlo náhradu za lásku. Dovolilo jim skrze projektování lepší budoucnosti vidět v tomto učení naději pro menšinu. Konečně v tomto procesu hraje víra větší roli než skutečné znalosti, což má za následek, že pro tyto věřící se nyní najednou zhroutil svět. A v důsledku toho někteří z nich, spíše ti konzervativní, hledají ve změnách znovuzrození nějakého opravdového socialismu s lidskou tváří nebo každopádně něčeho, v čem by si mohli uchovat ideály svého mládí. To je ovšem běžná nostalgická potřeba. Žádný člověk není rád, když musí opustit své ideály, kterým celý život věřil, protože se mu před očima rozpadly. A jiní zase hledají novou víru a spásu, což odpradávná odpovídá lidské mentalitě.

Tohle, co popisujete, se týká pouze roviny idejí. Ale přece reálná socialistická skutečnost posledních sedmdesáti let neměla s těmito idejemi skoro nic společného. Přesto ji někteří spojují právě se slovy, jako je „láska“, „mír“ a „spravedlnost“, ač právě tato slova byla touto ideologií okupována. Systém se zhroutil, ale ta slova přežívají...

Pozor, tady musíme rozlišovat. Takové ideály, které samy sebe ospravedlňují, byly využity jednou stranou, vlastně pseudocírkví. Tento problém má samozřejmě roztodivné následky.

Podívejte se, v Písmu stojí: Miluj bližního svého! To je konkrétní požadavek, na kterém je nejnvýš nepřijemné to, že mno-

hem lehčí je milovat někoho jiného, vzdálenějšího. To je hrozně snadné a taková výzva obsahuje i jistý snobský apel, když člověk v Německu nebo Francii protestuje proti bezpráví ve Vietnamu nebo Salvadoru. Tam samozřejmě existuje teror a mučení a kdo by to popíral. Velmi nepříjemné ale je vyrovnat se s problémy, které máme před vlastním prahem, kde rozhodný postoj je nutný a jeho důsledky a účinnost můžeme okamžitě na sobě pocítit. A právě v této věci bychom si neměli nic nalhávat. Ale právě to bylo na věci tak přitažlivé pro mou generaci takzvaných osmašedesátníků, která tomu kolem roku 1968 podlehla. Člověk se ztratil v exotických problémech, ale přehlížel to, co se dělo v blízkosti – viděno politicky, tedy v NDR, Československu a Polsku, problémy těchto zemí jsme vůbec neznali. S touto slepotou v zádech vůči sousedům jsme protestovali proti nepravostem, které se děly daleko, a cítili jsme se jako kritici a levičáci. (197n.)

Špunt ve vaně jako symbol (2007)

Dospěl jste za svůj život k nějakému obzvlášť zajímavému poznání?

Jo. Že stejný režim přináší stejné výsledky. V minulých časech musel mít člověk od Chebu po Vladivostok s sebou v kufru vždycky špunt, jinak se v žádném hotelu nevykoupal. A když jsem byl před časem v hotelu Havana Hilton na Kubě, s až sentimentálním dojetím jsem zjistil, že tam taky nemají ve vaně špunt. (298)

Rusko jako kolonizátor

Pane ministře, řekl jste, že podobně jako postupovalo při nedávné válce Rusko v Gruzii, „jednaly koloniální síly“. Skutečně si myslíte, že Rusko si počíná stejně a pokročilo při řešení problémů tak daleko?

Nepokročilo. Ono v tom nikdy nepřestalo. Pokud si seriózně a podrobně rozebereme dějiny od 16. století, tak Rusko, podobně jako jiné mocnosti, kolonizovalo či si podrobilo mnohá území... Rozdíl ovšem byl, že zatímco západoevropské státy se musely přeplavit přes moře, Rusové to zvládli koňmo či pěšky. A také musíme přiznat, že obdobně jako západoevropské státy vyvinulo Rusko velké civilizační úsilí – ale

zároveň nepřistupovalo k národům, které včlenilo do ruské říše, s takovou nadřazeností jako západoevropské koloniální mocnosti.

... a vy si myslíte, že v tom Rusko nějakým, ale jen jiným způsobem, pokračuje?

Rusko ztratilo hodně při rozpadu Sovětského svazu v devadesátých letech. Dokonce dodnes mnozí Rusové přesně nechápu, proč se to stalo. Ale politika na Kavkaze všeobecně v argumentaci připomíná odůvodnění, které používali Francouzi či Angličané v Africe: že oni jsou povoláni k tomu, aby tam udrželi pořádek. Ti „obšťastnění“ mají pochopitelně někdy odlišný názor na tuto roli.

Velmoci mají tendenci, i kvůli zajištění bezpečnosti, hájit své zájmy mimo vlastní území, třeba i vojensky. Není tohle přesně to, co v současnosti Rusko dělá?

Dříve to tak bylo, to je pravda, ale ve vývoji světa jsme dospěli úplně jinam. Rusko však zatím tohoto bodu nedosáhlo. Premiér Putin kdysi řekl, že „největší katastrofou 20. století byl rozpad Sovětského svazu“. Z toho pořád vychází ruská zahraniční politika. A je to poněkud odvážné tvrzení, když svět zažil dvě světové války.

Je Rusko reálnou hrozbou pro své sousedy, či dokonce pro svět? Největší hrozbou je dnes samo pro sebe. Jenže kdyby se Severoatlantická aliance rozpadla či byla velmi oslabena, tak bych viděl mocnou ruskou hrozbu jinak. (318n.)

Dnešní podoba rusofilství aneb naši proruští prezidenti (2015)

Čím to je, podle vás, že naši oba poslední prezidenti jsou proruští v době, kdy Putinovo Rusko představuje největší ohrožení pro střední Evropu: Putin chce, jak sám říká, obnovit sféru vlivu z doby před rokem 1989 a v této souvislosti hovoří o vytvoření Novoruska?

Ty důvody jsou různé: oba patří ke generaci, která vyrostla v padesátých a šedesátých letech a byli vychováni v lásce k Sovětskému svazu. Tehdy dokonce všechno, co bylo ruské, bylo krásné, ať to byly častušky, kombajny nebo kalašnikov atd. Takhle generace byla vychována k rusofilství. V principu

proti tomu nemůže člověk nic mít: ruské písně a ruská literatura jsou krásné, jenže v těchto lidech někde zůstalo přesvědčení, že pro nás je určující jako mocnost Sovětský svaz či dnes Rusko. Když v tomto duchu vyrostete, tak vás to ovlivní. Dojmy z mládí jsou pro každého určující. A to platí jak o obou těchto pánech, tak o mnoha lidech jejich generace.

Velkou roli pak hraje i ješitnost, jak pravil Karel Havlíček Borovský: Není nad originálnost, každý po ní touží, lidé chodí mostem, to já půjdu louží. A tudíž, když všichni ostatní říkají, že revizionistické Rusko představuje nebezpečí, já budu tvrdit opak. Jsem tudíž originální. Budu zván na přednášky, přijímám různá ocenění... To vše je pro politiky dostatečně silný motiv.

Rusové taky tradičně ovládají um, politikům, o které se zajímají, patřičně lichotit. Což v obou případech funguje.

Těch důvodů bude jistě více, ale o těch můžeme jen spekulovat, nemáme pro ně důkazy. Ty, které jsem ale jmenoval, jsou očividné. (388n.)

„Je-li nám všechno jedno, stát pojde.“ (2015)

Když jsme se viděli na počátku roku 2015, tak poprvé za těch bezmála třicet let, co spolu vedeme dialog, jste se projevil jako pesimista. Řekl jste mi, že si nejste úplně jistý, jestli tento stát přežije XXI. století. Z čeho vyplývá váš pesimismus?

Přežití státu vždy závisí na lidech. Nevidím tu vůli ke státu, ani opravdové vlastenectví. I když jsme v minulosti dělali chyby, český národ měl silný vztah ke své zemi a ke své stát-nosti. A najednou to všechno mizí. Je nám to fuk. Je-li nám všechno jedno, stát pojde.

A to se podle vás týká koho: politiků, nebo občanů?

Obou a politiků zvlášť, protože politici nevytvářejí vzorce chování. Každou chvíli někoho potkávám, kdo je úspěšný, a přitom mi říká: Ani mě nenapadne, abych tady zůstával, půjdu do zahraničí. A ani neuvažují o tom, že by se chtěli vrátit. Když tohle slyšíte, cítíte, že tu chybí vztah k zemi a ke státu. Je-li člověk dědek starý, bohužel, jako jsem teď já, který ještě zažil vlastenectví generace první republiky, vidí strašný úpadek a rozklad. Z toho mám největší obavy.

Čím myslíte, že je způsoben rozklad české státnosti?

Důvodů je celá řada. Mohou za to jak podivné režimy, které jsme tu měli, tak zklamání z toho, co je dnes. Lidé mají dojem, že se tu vše rozkrádá a vše je za peníze k mání. Dalších důvodů je spousta. Rozšířil se tu názor, že tady už nic nestojí zato. Já nemám strach před vnějšími nepřáteli, v tom jsme vždy nějak obstáli, slavně nebo méně slavně, ale když se vzdáme sama sebe, tak nemáme šanci na přežití.

A jsme v tomto postoji sami, nebo se to týká i dalších států naší civilizace?

Nejsme v tom sami, jen velké národy tím nejsou ohroženy. Ty přežijí tak či onak. Oslabení státnosti se stává existenční otázkou jen u malých států, jako je Česká republika. (387n.)

Co znamená být šlechticem

Ještě k úvodní otázce: Co to vlastně je, být šlechticem? Dřív to přece také znamenalo právo nosit zbraň...

Ovšem, šlechtic na jedné straně byl člen ozbrojené družiny vládce, ale na druhé straně byl za své poddané odpovědný a musel je bránit. Abych tak řekl, ta odpovědnost byla a je pro nás tím nejdůležitějším. Celá výchova mých rodičů vlastně systematicky vedla k odpovědnosti za naše lidi. Jak by řekl Konrad Lorenz, tento princip výchovy mě „hat geprägt“, tedy mě razil nejvíce. Vlastně již od útlého dětství na Orlíku až do posledního rozhovoru s mou matkou v minulém roce se všechno točilo kolem této odpovědnosti, to bylo u nás vždycky to nejdůležitější. Ale vraťme se k českým dějinám. Druhá strana české tragédie je dána rokem 1918, kdy všechna šlechta z politického českého dění vypadla. Najednou jí už nebylo. Tím sice vymizely některé nesympatické vlastnosti, které vždy s sebou šlechta nese, ale do jisté míry taky zmizel právě ten pocit odpovědnosti. Někdy mám pocit, že právě díky tomu, že vymizela drobná česká šlechta a že vyšší šlechta úplně zmizela z politiky, se tragédie roku 1938 ještě více urychlila.

Mohl byste to upřesnit?

Na podporu svého tvrzení bych jmenoval dvě věci: Za prvé, vyloučením šlechty ze stavby nového státu vymizel jeden

svorník, který mohl sehrát usmiřující roli mezi českou většinou a německou menšinou. A to byla asi chyba. Druhá věc pak je, že kapitulace bez boje by řekněme nebyla v naší tradici.

Naposled bych si dovolil náš rozhovor vrátit k původní otázce: Co to vlastně znamená, být šlechticem? Není to také umění přijmout tíhu rodu, být zavázán tradici, vyrovnat se se vším dobrým i špatným, co rod zapříčiní?

Řekněme, že každá rodina má své dějiny, ať je to vaše rodina Hvízďalů, nebo pana Nováka či pana Jakeše, jediný rozdíl je v tom, že my to víme. Já znám dějiny svého rodu od středověku. Když tedy člověk toto věno přijme se všemi pozitivními i negativními vlastnostmi, tak přijme i poměr k dějinám a dějinnosti člověka. Tím si člověk uvědomí, že není unikát, ale člen řetězu, který s pomocí Boží jde a půjde dál, a že v tom řetězu hrajeme nějakou roli, kterou musíme splnit. Díky rodinným dějinám se tedy tato role stává uvědomělejší. (40n.)

Vztah k politice

Je to povinnost vůči předkům, co vás přivedlo hned po sametové revoluci do české politiky?

Řekl bych, že povinnost vůči velkým předkům hraje menší roli. Do politiky člověk vstupuje kvůli vlastním zájmům, ale samozřejmě při takovém rozhodování je ovlivněn světem, ve kterém vyrostl. Moje dětství spadalo do období těsně po druhé světové válce a do doby roku 1948, a proto jsem byl politikou ovlivněn již od mládí. Na zámku Orlík v Čechách, kde jsem vyrůstal, díky mým velkým předkům, jakým byl třeba polní maršál Schwarzenberg, byly místnosti plné věcí, které mi i v dětském pokoji připomínaly světové dějiny.

Zkrátka a dobře, vyrostl jsem ve světě, který měl s historií a politikou stále něco společného. Úplně něco jiného ale znamenala výchova mých rodičů k povinnostem, což je dnes trochu zanedbáváno, či dokonce odsuzováno, ale tenkrát to bylo to hlavní, o co se moje maminka snažila. Rozhovory u krbu se točily kolem tří hlavních témat: měl jsem pochopit koncept světa, vědět, že je třeba oddělovat citový vztah k zemi od politických událostí, které se tam odehrávají, a z toho vyplývala i výchova k toleranci k jiným etnickým, náboženským a psychologickým zvyklostem. (190)

Oblékání, vztah k ženám

Jste považován za jednoho z nejlépe oblékaných mužů. Máte pověst milovníka dobrých bot, kuchyní, žen. Předpokládáte, že byste měl stejné záliby, kdybyste byl dejme tomu magistrátní úředník v Salcburku či v Nymburce?

Nějaká náklonnost ke všem příjemnostem života by ve mně asi vždycky dřímala. Jsem velice citlivý na barvy, na jejich harmonii. Kdybych byl magistrátním úředníkem, předpokládám, že bych asi měl menší možnosti porovnání a výběru. Ale především, upřímně řečeno, nepředpokládám, že by se ze mě kdykoli stal magistrátní úředník v Salcburku nebo v Nymburce. Prostě na to nemám povahu.

A jaký je váš vztah k ženám?

Je pravda, že jsem v životě potkal mnoho žen, a některé z nich mě také značně ovlivnily. Obávám se však, že na náš vztah obyčejně doplatily ony. Ani u jedné jsem ale nesplnil to, co očekávaly. Jestli to ovšem byla moje chyba, nevím. Především je obdivuji za to, že žádná z nich mi to nemá za zlé. (206n.)

Rozhovor Jiřího Dienstbiera s Karlem Schwarzenbergem otištěný v samizdatových Lidových novinách v březnu 1989

„Nikdy nezapomenu, kde jsem se narodil“

Od 5. do 9. března pobývala v Československu delegace Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva, vedená předsedou Karlem Johannesem von Schwarzenbergem. Členy delegace byli mimo jiné Jeri Laberová, místopředsedkyně federace a ředitelka americké Helsinki Watch, generální tajemník Gerald Nagler a bývalý holandský ministr zahraničí Max van den Stoel. S Karlem Schwarzenbergem hovořil za Lidové noviny Jiří Dienstbier.

Proč si delegace zvolila k návštěvě Československa právě tuto chvíli?

Zprávy z Československa byly znepokojující. Chtěli jsme zjistit, jaká situace opravdu je, co je možné dělat, je-li možné mluvit se zástupci zdejších úřadů.

Jaké má organizace možnosti a v čem spočívá její autorita?

Zprávy o stavu lidských práv, které vydáváme, jsou všeobecně uznávané jako objektivní. Pracovaly s nimi delegace na vídeňské konferenci; a nejen západní. Druhým pramenem autority je účast lidí, vážených doma i mezinárodně. Byl tu s námi van den Stoel, v Německu je předsedkyní výboru Anne-Marie Rengerová, místopředsedkyně parlamentu, ve Švýcarsku bývalý ministr spravedlnosti Fridrich atd.

Helsinská federace je ovšem nezávislá na vládách.

Úplně. Žádná vláda nemá ráda, když ji upozorňujeme, že porušuje lidská práva. Někdy méně, někdy závažněji. Každá moc si tím ulehčuje práci.

Teď tedy bylo vaším cílem zjistit stav v Československu.

Jak známo, nepodařilo se hovořit s ministrem spravedlnosti.

Odmítl přijmout profesora Jiřího Hájka, přestože jsme předem upozornili, že místní helsinský výbor bude samozřejmě v delegaci zastoupen. Je to zásada helsinské federace. Není možné, aby strana, s kterou mluvíme, určovala členy naší delegace. My se také nevměšujeme do toho, koho si pan ministr povolá.

Co přineslo jednání s Výborem československé veřejnosti pro lidská práva a s Československým mírovým výborem?

Otázkou – také pro vás – je, zda mají tyto výbory dost síly, aby prosadily nutné reformy, propuštění lidí z věznic, aby zabránily nesmyslným procesům. V pobuřující situaci, kdy světoznámý dramatik Havel nebo Ivan Jirous mají trestní procesy, tomu už nikdo na světě nerozumí. A mám dojem, že tomu nerozumí ani mnoho zdejších lidí, kteří nejsou v opozici. Československo podepsalo helsinskou a vídeňskou dohodu, a když to nedodrží, ztrácí vláda mezinárodní věrohodnost. Kdyby tedy společná práce helsinské federace, nezávislých skupin i těch výborů konečně přinesla nějaké ovoce, bylo by to i v zájmu zdejší vlády.

Co si myslíte o dnešním Československu po všech jednáních, která jste tu vedli?

Nikdo není schopen s ničím doopravdy pohnout. Zatímco se celý svět kolem točí, změny přinášejí někdy až senzační pokrok, tady jako by vše bylo v ledničce. Vynecháme-li Albánii nebo Rumunsko, je to dnes v Československu asi nejtěžší v Evropě. A to je smutné, protože Československo bylo dlouho zemí, kde se volně myslelo. Na druhé straně je sympatická solidarita nezávislých skupin. Lidé velmi různých politických směrů – třeba katolíci, socialisté, trockisté – jsou kamarádi. Tato lidská dimenze je pro člověka, který sem přijede, něčím ohromně pozitivním. To se jinde tak často nevidí.

Propůjčil jste část svého zámku v Německu Československému dokumentačnímu středisku. Proč?

Naše rodina měla to štěstí, že uchovala v archivu na Třeboni a na Krumlově nejdůležitější dokumenty českých dějin. Historie po staletí z tohoto archivu čerpá. Chtěl jsem v této práci pokračovat. Nezávislá literatura je v nebezpečí, že se ztratí. Středisko je prozatímním opatřením. Tento poklad české kultury, vzniklý za tvrdých podmínek, se jednoho dne vrátí do Národní knihovny, kam patří.

Kdy jste se odstěhoval?

V prosinci 1948, týden nato mi bylo jedenáct. Jsem švýcarský občan, žiju v Rakousku, někdy také v Německu ve Schwarzenbergu. Myslím, že v Evropě člověk může být aktivním členem společnosti kdekoli, a má to dělat tam, kde má možnost. Ale nikdy nezapomenu, kde jsem se narodil, kde je moje dětství, kde je domov. Moje rodina byla spjata po dlouhé časy s dějinami této země. Otec mě v tom vychoval. Nemohu zapomínat na své povinnosti, zejména jsou-li národ a země v situaci, v jaké jsou. To se nedělá.

Vy jste studoval historii?

Já se vždycky zabýval dějinami. Měl jsem dobrého učitele, svého otce. A mnoho jsem četl. Ale studoval jsem lesnictví a práva. Obé jsem nedokončil, protože jsem musel převzít schwarzenberské panství v Rakousku a Německu.

Co Vám dala zkušenost znalce dějin?

Zápas o lidská práva je vždycky zdoluhavý. Patří k němu houževnatost a trpělivost. Havel zdůraznil, že vše začíná tím, že se říká pravda. A to je pro mne jako pro historika amatéra nejnadějnější. Různé mýty a sebeklamy dlouho vedly český národ do současné situace. Dnes už lidé vědí, že pravda je základem všeho. To, co kdysi pochopil Jan Hus. A to mi dává ohromnou naději, že osud národa se pomalu změní. To se mi jako pozorovateli zvenčí, bohužel zvenčí, zdá být nejdůležitější.

Řekl jste „bohužel zvenčí“. Cítíte se stále být Čechem?

A co jste si myslel? Vždyť také spolu mluvíme česky.

Rozhovor německého týdeníku *Der Spiegel* s Karlem Schwarzenbergem z ledna 2012*

Evropa malověrných

Český ministr zahraničí kníže Karel Schwarzenberg, 74, se opírá do evropských politiků postrádajících vizi, varuje Němce před velikášstvím při obraně eura a vyzvedá svého zesnulého přítele Václava Havla.

Pane ministře, vy jako český zemský šlechtic jste většinu času svého života strávil v Rakousku a Německu, po převratu jste se vrátil do Prahy a stal jste se politikem, máte rovněž švýcarský pas. V jakém jazyce vlastně sníte?

Přijde na to, kde právě jsem. Někdy česky, někdy německy.

Takže stále střeoevropsky. Kam až podle Vašeho názoru sahá střední Evropa? Které země ještě patří do EU?

Střední Evropa nemá žádné jasné hranice, prochází napříč Německem. Düsseldorf a Kolín jsou západní Evropa, Mnichov a Drážďany jsou už střední Evropa. Je dobře, že teď se záhy do EU dostane Chorvatsko, i Ukrajina tam patří. Myslím, že tam má být i celý západní Balkán, pokud nechceme mít pod zadkem sud s prachem. A Turecko, chce-li ještě vůbec, a přikročí-li k rázným reformám.

EU působí na země za svými hranicemi stále ještě značnou vnitřní silou, jež z ní vyzařuje.

Ta záře se jen tak tak mihotá.

Využije Evropa náležitě svou vnitřní sílu, aby dosáhla změn v autoritářsky vedeném Rusku nebo v diktátorském Bělorusku?

Evropa je už hodně obrácená do sebe. Dokážou se kouknout

* Ein Europa der Kleingeister, *Der Spiegel* z 9. ledna 2012 (2/2012, s. 85–87). Překlad rozhovoru je převzat z internetového portálu <http://csds.cz/cs/zpravy/2862-DS.html>, kde byl uveřejněn poprvé.

přes okraj vlastního talíře, ale za okraj stolu už ne. Evropa trochu ztratila světový pohled.

„Teď se najednou mluví v Evropě německy,“ řekl nedávno Volker Kauder, předseda poslaneckého klubu CDU ve Spolkovém sněmu.

Tak zaprvé to zdaleka neodpovídá skutečnosti. Právě jsem viděl jednu studii, ze které jednoznačně vyplývá, že v Evropě se německy učí stále méně lidí, bohužel.

Vy ale samozřejmě víte, že Kauder to jistě myslel...

...v přeneseném slova smyslu, ano. A tady je třeba být opatrný. U vás neustále existuje takovéto přesvědčení: „Německé ty mravy neduhů svět zbaví.“

Ovšem na druhé straně byla spolková vláda leckým přímo ultimativně vyzývána, aby se ujala vedoucí role v Evropě.

Na začátku krize jsem jednou v kruhu svých evropských kolegů navrhoval: K čemu všechna ta komplikovaná usnesení, vytvořme jeden předpis, že na každém ministerstvu financí bude sedět jeden německý účetní. Všichni se smáli, ale pozvolna se takovému stavu věcí blížíme.

Je to tak, Řekové už mají jednoho německého dohlázele.

Němci jako by někdy říkali: Kdybyste všichni byli tak pěkně pracovití a šetrní jako my, nevězeli byste teď v takovém průseru. To dokonce trochu odpovídá skutečnosti. Ale není dobré sebe sama prohlašovat za vzor.

Radíte německým politikům, aby vystupovali poněkud skromněji?

Ono je to takhle: Bohatý strýček, který člověku pomohl a demonstrativně to staví na odív, jde člověku na nervy. Právě malé státy jsou v tom ohledu vnímavé. A jen do určité míry oceňují, když se paní Merkelová a pan Sarkozy posadí za stůl, dohodnou se na politice mezi sebou a výsledky pak jen sdělí ostatním. To může nějakou dobu fungovat, ale potom už prostě ne.

Váš polský protějšek Radek Sikorski se nyní přiklonil k linii velmi proevropské. Klade Berlínu na srdce, aby vzal záchranu eura do vlastních rukou. Říká, že německá nečinnost mu nahání větší hrůzu než německá moc.

To je skutečně koperníkovský obrat v polském politickém myšlení. Já jen doufám, že to Němci taky náležitě ocení. Doma mu za to hrozně nadávají.

Berlín měl tedy reagovat trochu euforičtěji?

To by mě bylo potěšilo.

Rozumíte obavam Němců, že se stanou hlavním plátcem transferové Unie?

Absolutně jim rozumím. Jenže: německý rozkvět a exportní bilance Spolkové republiky spočívají na tom, že dnes zadlužené země nakupovaly v Německu na úvěr. Kdo asi z celé té lehkomyšlné dluhové politiky profitoval? Vy přece! To by Němci neměli ztrácet ze zřetele.

A jak pohlížíte na kancléřku?

Paní Merkelová je velmi tvrdá politička, ta ví, kdy je potřeba vyčkat, než se protivník vyřídí sám. To je velké umění, které oceňuji. Zda má vizi Evropy? Snad. Já osobně však o ní nevím.

Prezident České republiky Václav Klaus je nedůvěřivý vůči Němcům a velmi kritický ve vztahu k EU. Jak smýšlí obyvatelstvo?

Češi nejsou o nic kritičtější vůči Evropě než Němci nebo Rakušané. Ostatně já jsem proti dvourychlostní Evropě. Každý, kdo jel někdy po dálnici, ví: pruh pro pomalá vozidla vede k výjezdu. Já se nechci odchylovat od hlavního evropského směru.

Spatřujete hlavní vinu za krizi u bank nebo u politiků?

Bezpochyby v politice. Celá desetiletí se přijímaly deficitní rozpočty, jako by to byla úplná samozřejmost. To nešlo provozovat donekonečna. Banky toho pochopitelně využily. V posledních 30 letech věru nebylo moc politiků, kteří varovali, aby se nevydávalo víc peněz.

Takoví politici by okamžitě ztratili přízeň voličů.

Z toho by člověk neměl mít strach, takový je běh věcí. Ten, kdo jedná proti svému přesvědčení proto, aby byl příznivější výsledek příštích voleb, je nezodpovědný.

Znamená by konec eura taky konec Evropy?

Euro je sice důležitý projekt, ale je to jen nástroj. Evropská unie byla založena jako politický projekt a přežila by i bez

aura. Sjednocující se Evropě musíme dát demokratickou legitimaci. Dnes je EU velmi komplikovaná konstrukce. Brusel si k sobě připoutal všechno, co jen šlo. Tím tam máme kompetence, kterým by skutečně bylo lépe v regionech nebo v jednotlivých zemích. Musíme dál od Evropy malověrných, musíme brát vážně princip subsidiarity a společně rozhodovat o podstatných věcech.

Na posledních jednáních se Londýn odmítl podílet na evropském konsenzu. Evropa bez Britů – jde to?

Nemyslím, že Britové vystoupí, zřejmě poznali, že udělali v Bruselu chybu.

Považujete obrat Davida Camerona o 180 stupňů za možný?

Bez Anglie bychom byli podstatně chudší. Potřebujeme společnou zahraniční politiku, společnou bezpečnostní politiku, společnou energetickou politiku. Společnou syrovou politiku nepotřebujeme.

Říkáte, že se cítíte být naveskrz Evropanem. Odkud vlastně pramení toto hluboké přesvědčení?

To má jistě původ též v historii mé rodiny. Evropa v pozitivním i v negativním smyslu určovala zvraty mého života.

Jak to myslíte? Jak jste ty velké změny pocítoval?

O to se postarala moje matka. Když mi bylo deset, zavolala si mě k sobě a řekla: Kary, teď jsi teenager – byla velmi zatížená na Anglii –, musím si s tebou vážně promluvit. Musím ti říct, že tady o všechno přijdeme a pravděpodobně budeme muset také opustit tuto zem.

Jak to na vás tenkrát zapůsobilo?

Na ten rozhovor si ještě velmi přesně pamatuji. Vím přesně, ve které místnosti čimelického zámku to bylo. Udělal jsem tehdy tu jedinou správnou věc: ještě jednou jsem si vyšel na průzkum své vlasti. V létě 1948 jsem si prošel údolím Vltavy, které dnes bohužel zmizelo v přehradním jezeře. Všechno jsem to do sebe jako malý špunt nasál.

Jak jste prožíval útěk z Československa?

Neutápěl jsem se v slzách. Věděli jsme, co nás čeká. Jeli jsme na Wolfgangsee k mé babičce. Do Vídně jsme nemohli, to byla sovětská okupační zóna.

Jako student v Mnichově jste měl pověst bohéma.

Ale ve skromné míře, můj strýc mi dával jen skromné kapesné, a tak jsem si nemohl moc vyskakovat. Brzy jsem se začal angažovat politicky, a i hlasy Socialistického svazu německých studentů (SDS) – na to jsem dodnes hrdý – jsem se dostal do Všestudentského výboru (AStA) mnichovské univerzity jako referent pro východní země.

Jak jste se vlastně seznámil s Václavem Havlem, nedávno zemřelým disidentem a pozdějším prezidentem-dramatikem?

Roku 1985 jsem byl na návrh bývalého rakouského spolkového kancléře Bruno Kreiského zvolen prezidentem Mezinárodní helsinské federace, která ve sféře KBSE dokumentovala porušování lidských práv. Při svých cestách do Československa mě vždycky hlídali dva tajní, stejně jako Havla. Proč bych se s ním měl setkávat a organizovat čtyřem policistům setkání? Ale Havel byl jiného názoru, prostřednictvím jednoho společného přítele mi vzkázal, že by mě rád viděl.

Podářilo se vám dohled setřást?

Dali jsme si schůzku v jednom zvlášť hlučném lokále nedaleko Václavského náměstí. Tam odposlouchávací přístroje nefungovaly. Havel na mě od prvního okamžiku udělal dojem svou nesmírnou upřímností, svým hledáním pravdy i velkou skromností. Nevěděl, co je to strach. A tak jsme se domluvili, že se budeme scházet pravidelně. Jezdil jsem pak svým autem přes hranice často.

Existuje nějaký historický bod obratu, nějaký moment, kdy jste už byl přesvědčen, že komunistický režim se už začíná hroutit?

Ano, malý, ale výrazný zážitek, o kterém vyprávěl Havel. Vlastně banalita. Nečekaně ho navštívili mladí přátelé z Moravy. V domě nebylo nic k pití, on tedy učinil to, co udělá každý normální Pražan. Vezme v kuchyni velký džbán, zajde za roh do hospody, nechá si natočit plný džbán piva a donese si ho domů, aby uctil hosty. Havel tedy vzal džbán – a dole u schodů ho zastavil jeden z jeho stínů, protože někdo tam stále musel mít službu. Tajný Havlovi řekl: „Zjistili jsme si to, vaši návštěvníci nejsou žádní disidenti, dejte mi ten džbán, já vám pro to pivo skočím.“ Když jsem to roku 1988 slyšel, byl jsem si jist: teď už režim zanikne. 29. prosinec 1989, kdy se Václav Havel stal prezidentem, byl pak nejhezčím dnem

mého života. Věděl jsem: teď ta noční můra v mé zemi skončila. Teď jsem zase doma. Přežil jsem 20. století.

Jaký to byl pocit, když jste dostal část svých majetků? Triumf nad historií?

Triumf ne, to ne, spíš pocit vděčnosti. Byl jsem samozřejmě přesvědčen, že režim se někdy zhroutí, ale že dostanu něco zpátky, to jsem si nikdy nepomyslel.

Vyjádril jste svou ochotu kandidovat roku 2013 při volbě prezidenta.

Ano, ale pravděpodobně skončím někde v kolonce „dále hráli“. Ale nebudu z toho nijak roztrpčen, těším se, až půjdu do důchodu, moc rád bych ještě cestoval, chtěl bych se vydat po Hedvábné stezce a pak také, stále znovu, po celé Evropě, po tom nádherném kontinentu.

Avšak vzhledem k nedávnému rozhodnutí, že prezidenta budou lidé napříště volit přímo, mohl byste při své popularitě mít určité šance.

Nepatrné ano, jinak bych se ani neucházel. Ale já jsem mnoha lidem příliš nepohodlný.

Pravdivost, transparentnost politiky, je to ono, co je na konci života rozhodující?

Dá-li pánbůh, budu si moci na konci říct: své hřivny jsi nepromarnil. Žil jsi ve shodě s odpovědností, která byla na tvá bedra vložena.

Pane ministře, děkujeme Vám za rozhovor.

Z takzvaného Tříkrálového projevu Karla Schwarzenberga v Obecním domě Praze na začátku ledna 2014*

(...) Naše společnost je plná nejistot na straně jedné a plná nezájmu na straně druhé. Nejistotu cítím také a přiznávám, že jsem často otráven, jak se nám nedaří pohnout se dopředu. Přesto, když se zamyslím, vidím tyto věci.

Máme důvody pro kritiku kde čeho – politická scéna nestojí za řeč. Chování leckterých představitelů elit je pobuřující a nikdo to nepranýřuje, pokud se mu to zrovna nehodí do krámu. Máme hromadu nesrozumitelným jazykem psaných zákonů, o které zakopáváme den co den. Chod státní správy i samosprávy je jako zmrazený. Ano, máme důvody ke kritikám, ale v žádném případě nemáme právo nevidět, přehlížet a umenšovat pozitiva. Nejsme oprávněni k tomu, abychom, jak to dělají nejen mnozí novináři, ale spousty zapšklých mudrlantů, šířili pesimismus a fatalismus. Je kolem nás mnohé, co jsme udělali dobře a měli bychom to umět ocenit. Naše země se za posledních 25 let také pozitivně proměnila. Jen se podívejte na nové stavby a obnovené staré stavby. Vezměte v potaz, jak jsme překonali nebývalé a opětovné živelné pohromy. Podařilo se výrazně očistit toky, vodní prameny a ovzduší, takže jsme se dostali z jedové chýše, ve které jsme žili v osmdesátých letech jak v pasti. Na svých cestách po naší zemi jsem viděl mnoho vzkvétajících podniků, a to jak úplně nových, tak starých a obnovených, za jejichž rozvojem stojí obdivuhodná tvořivost našich podnikatelů i mezinárodně pověstný fortel a píle našich dělníků. (...) Máme vynikající výsledky ve vědě a výzkumu. Uvažte, jaké možnosti dnes mají mladí lidé, aby se mohli vzdělávat a cestovat. Otevřel se jim svět.

* Lidovky.cz 5. ledna 2014: http://www.lidovky.cz/po-zemanovi-a-klausovi-promluvil-k-narodu-i-schwarzenberg-mluvil-o-svobode-16r-zpravy-domov.aspx?c=A140105_102454_ln_domov_mct Přímý přenos odvysílala zpravodajská ČT 24.

Ale především si všimněte, že máme svobodu. (...) Budme si, prosím, vědomi, že o svobodu musí každá generace svést svůj zápas – dělali to naši pradědové, dědové, otcové a ani my toho nemůžeme být ušetřeni. Nebezpečí přicházelo v různých dobách v různých formách a – je tu i dnes.

Svoboda je opravdu zásadní věc. K její existenci a ochraně potřebujeme jasný demokratický rámec. To zlé, čeho se obávám, je, že v průběhu minulého roku došlo k několika politickým událostem, kdy jednotlivci i skupiny dospěli ve výkladu a využití našeho právního řádu až na samu hranici oprávnění, pokud ji vůbec o kousek nepřekročili. Byly to nebezpečné kousky. Bez odpovědnosti však není ani svoboda. (...)

Náš problém se jmenuje krajně nejistá budoucnost a jeho řešení se jmenuje probuzení rozumu a morální obroda.

Dovoľte, abych vám teď připomněl slova našeho velkého prezidenta Václava Havla. „Záchrana tohoto lidského světa není nikde jinde než v lidském srdci, lidském rozmyslu, lidské pokoře a lidské odpovědnosti.“

„Stále ještě neumíme postavit morálku nad politiku, vědu a ekonomiku. Stále ještě nejsme schopni pochopit, že jedinou skutečnou páteří všeho našeho konání – má-li být mravné – je odpovědnost. Odpovědnost k něčemu vyššímu, než je má rodina, má země, můj podnik, můj prospěch. Odpovědnost k řádu bytí, do něhož se všechno naše konání nesmazatelně zapisuje a kde se teprve a jen spravedlivě zhodnocuje.“

„Je snadné mít v programu nezávislost a přitom nechat na jiných, aby ten program uskutečňovali. Kdyby takto mysleli všichni, brzy by nebyl nezávislý nikdo.“

Tolik Václav Havel.

Chápu, že procitnutí ze sladkého podřimování je nepříjemná věc, ale na prahu tohoto roku nám všem přeji sílu a ochotu to udělat. Máme překrásnou zemi a český národ zdatně přežil i mnohem horší doby, než máme dnes. Nikdy jsme neměli tolik možností jako dnes.

A poněvadž vím, co to je vstávat do zimy, přeji Vám, aby oheň dobré vůle dobře chytil a abyste se zaradovali nad prvním hrnkem horké kávy, který si na něm uvaříme. Dá nám to naději, že uvaříme i polévku ke svačině a dobrý oběd. Pojďme do toho.

**O tom, co Karel Schwarzenberg znamená
pro své současníky, a o dokumentačním
středisku, neodmyslitelně spjatém se zámekem
Schwarzenberg**

Laudatio Jiřího Gruši přednesené ve Vídni 25. listopadu 2009 u příležitosti udělení Ceny Střední Evropy Rakouským ústavem pro podunajský region a střední Evropu Karlu Schwarzenbergovi*

Střední Evropa a identita
Řeč pro Karla Schwarzenberga

Právě před dvaceti lety jsem konečně směl zase do Prahy a projížděl jsem přitom Scheinfeldem: stará, původní adresa Schwarzenbergů. Nebyla to náhoda, sídlilo zde totiž Dokumentační středisko na podporu nezávislé československé literatury. Shromažďovali zde texty, aby se dobrali celého kontextu. Hradní pán, Karel ze Schwarzenbergů, dal zařídit místnosti, kde se skladovaly samizdatové knihy a odkud je malé nakladatelství šířilo dál.

Zde – a právě to mi dnes připadá být onou zásluhou – se však také měnily duchovní koordináty. Odideologizovávala se historická retrospektiva. Odstraňovaly se stereotypy a internacionalizovaly se perspektivy. Šlo tedy spíš o práci architektů než archivářů.

Zde se nekladla žádná obvyklá otázka identity, totiž jakou diferenci hlásat. Nepěstovala se provincionálně věštecká klaustrofobie. Žádné chvalozpěvy na vlastní klec, ve které papoušci nikdy neztrácejí svou suverenitu. Tady se chtělo „Zpátky do Evropy“ – zřejmě už s vědomím, že právě *ta* všechny osvobodí, i ty, kdo ji rozštěpili.

V Scheinfeldu se nepěstovala zatrpkllost, jako by to byl nějaký dar. Zde se odbourávala zášť, kterou tak dlouho hýčkal starý nacionalismus. Byla to první adresa Čechů na cestě

* Českou verzi pořízenou Petrem Dvořáčkem z německy psané předlohy projevu upravil a autorizoval Jiří Gruša. Převzato z internetového portálu ČSDS, o. p. s., kde jsou obě verze: <http://csds.cz/cs/g6/2847-DS.html> a <http://csds.cz/cs/g6/2846-DS.html>

do EU, kde se nechtělo čerpat ze starých polemických zřidel, ale kde se pečovalo o novou svéprávnost. Jako kdyby se už vědělo, že každé „já“ národa reprezentuje choulostivý nástroj a že éra, do které vstupujeme, v sobě nese netušeně postnacionální dimenzi. A že na tržišti světa coby malé obce, která se rýsovala na obzoru, musejí panovat jiná pravidla než na české návsi.

Pátralo se po svobodě jako mocenské kategorii individua. A po Evropě jako jejím politickém domově. Přitom nám bylo jasné, že ti na Západě nás prakticky neznají, natož aby nás brali na vědomí. Spíš nás považovali za narušitele sblížování a shody s danými poměry, se statem quo, i eticky morálně. Bipolaritu respektovali vnitřně víc, než nám bylo milé. Nicaragua byla blíž než Praha nebo Budapešť. Takže nikoli už tiché příznaky východní imploze interpretovali chybně. A multinacionální démos středoevropské demokracie: maďarské, polské, české, slovenské a východoněmecké, chtěli chápat jen v lokálním kontextu.

Přitom šlo na tomto kontinentě poprvé o hnutí národů, které neprovozovaly jen opětné sjednocování či rozchody, nikoli jen *nation and state building*, jak to označuje dnešní politický žargon, ale o první viditelnou známku *toho*, že existuje multinacionální démos demokracie, jenž Evropu dosud nejradiálněji změnil.

Středoevropané hledali a nalézali společného jmenovatele. Takové adresy jako Scheinfeld byly pro všechny živé a životně důležité, protože Scheinfeldští měli spontánní zájem na *common sense*, a v tom duchu také jednali. Dosavadní koncepty totiž popisovaly vlastní hrdinské činy, nikoli zločiny. Utrpěné křivdy měly mobilizovat ke korektuře etc. K historické odplatě. Proto nebyla naše historie žádná kráaska, proto nenávidí zrcadla nastavená zvnějšku a chytré prince, cizí i domácí.

Identity jsou manýrou pomníků. Selektivní vzpomínání je vším. Vzorce prarodičů pátrají po vnucích. Po dětech, které trýzeň dané éry dosud cítí v kostech. Lze se tak jako Češi a Slováci dohodnout na rozchodu, anebo se po srbochorvatsku rozejít skrze nepřátelství.

Naše rodinná alba jsou napěchovaná protichůdnými obrázky. Měla by tedy evropská identita začít zapomínáním – anebo velmi kultivovaným vzpomínáním?

V Scheinfeldu se testovaly modely umírněnosti, zřejmě u vědomí toho, jak jsou křehké. Nejkřehčí ve stadiu vzniku. Je jednodušší praktikovat zatrpkllost ve jménu věci X než věci, které sládnou, jak vidno z nejnovější pražské praxe.

My Evropané jsme spolupráci začali hledat teprve po dvou katastrofách. Až poté, co se zhroutila bipolárnost, ta hloupá bivalence, jsme objevili polyvalenci. Na té pracujeme dodnes.

Integrace to s námi nemá snadné. Musí odhalit integrál – a za ten se stále ještě mylně považuje *numerus clausus*. Jen tak si může země, kterou Evropa v roce 1989 tak oslavovala, dnes počínat jako *respublica clausura* a vypouštět z úst tolik nesmyslů.

Rozpad komunismu byl totiž také zhroucením jedné unie. Chtěla dobro – jako poznaný cíl dějin. Spoře oděné do vědeckého hávu – spravedlivě přerozdělované nomenklaturou vědoucích. Předstírala, že má plán. Budoucí čas jako jistotu. Ten však působil jako všepožírající červotoč ve skladu nábytku, bez možnosti se přestěhovat.

Jednala podle známé metody starých Evropanů: imperiálně, nacionálně, historicky zdůvodněně a herojsky zdivočele.

V této kvadrize se více či méně svezly všechny národy našeho kontinentu. Všechny pracovaly na tom, aby ideu lidských práv podřídily pojmu národa. A před sedmdesáti lety ji vyřídily téměř úplně. Teprve pak, a jen západně, jsme byli s to soustředit se na tržiště přítomného času. Na to, co lze změřit, co lze porovnat.

Tedy na Evropu všech Evropanů. Tento koncept už nesázel na blaho nositelů toho pravého bytí. Otázku po smyslu přeložil do privátní sféry – neuváděl v život „euangelion“, ale chtěl praktickou EU. Evropu konečně integrativní.

Teprve ve své porážce jsme se stali vítězi. Teprve „odvrat“ od historie z nás učinil pravý příběh. A dokonce jsme zbořili i zbylé zdi. Tento konec bipolárního světa však měl i paradoxní rysy. Mnoho lidí dosud nosí radši stará brnění než civilní šaty a někteří – ti nebezpečnější – mají civil za pancíř. Hovoří o malých, které by mohli sežrat velcí, jako by Brusel byl plný kanibalů a Praha Mekkou vegetariánů.

Tak je vystavena posměchu jedna maxima, jež vyvolávala tolik tvůrčí síly: že totiž každý z nás je jen jinak malý.

Zase tedy slyšíme věštecká hesla a zapomínáme, že naše

nové „nyní a teď“ funguje technologicky. A že jeho výzva znamená rozhodnout o „užitečnosti“ nejnovějších objevů.

Přitom nelze přehlédnout nebezpečí utopie, která a) pracuje s archaickou redukcí, nebo b) propadá iluzi totální realizovatelnosti věcí. Euforie a hrůzyplné scénáře se ocitly v tak těsném sousedství, že si musíme poprvé položit zcela technicky radikální otázku identity: co je člověk jako takový?

To zní v prvním okamžiku bláznivě, ale jen tak dlouho, dokud hledáme tradiční identifikace. A ne evoluční. Ovšem zde zřejmě leží pravý zdroj integrace, tedy nalézat difference a vzájemně je k sobě poutat.

V oblasti genetiky nedávno objevili ve Vídni tajemství stabilního přenosu buněčných informací – jako řetězců zaručujících specializaci. Je to, chcete-li, svého druhu zábal, jaký lze nalézt už v širém kosmu. Identitu by tedy bylo možno pojmut jako takový chytrý uzlík v dobré síti. Identita vnitřně pevná a inteligentní.

Jsme však my Evropané takto „zabalitelní“?

Starými triky tedy jistě ne. Navrhovanou identitu lze získat jako poznanou a podchycenou komplexnost.

Stranu „Má dáti“ lze u tohoto úkolu definovat jako minuciózní popis strany „Dal“. Tedy opačně, než je běžné. Prakticky to znamená: ústavu, která však shrnuje právní kredit a zjednává mu platnost a kterou teď konečně máme. Inkluze jako hlavní technika politické účasti.

Vzhledem k tomu, že tu nemáme žádný národ jménem „Evropané“, měli bychom jako konstitucionální étos inkluze užívat národní rozdílnosti. Unie bez „národa“ jako hlavního pojmu není a-nacionální nebo antinacionální. Je jen racionální.

Ti, kdo se domnívají, že zde dostali jen suché nabídkové koncepty, pozdní sběr osvícenství, přehlížejí skutečnost, že nakonec i rozum rozhoduje emocionálně. Že je to vlastně cit pro správné věci. Pro stejný druh propojení.

Jenže co potom s národními zájmy, táží se mužici od Vltavy. EU je jen jiný žebříček? No a? Kdo jiný než náš dnešní laureát dokazuje lépe, že se zde neuplatňuje žádná feudální přednost, nýbrž taneční pořádek à la vídeňský bál, na kterém platí umění tance – a chytré oči. Jde o to, vyprodukovat konečně nějaký ten komparační valčík.

Diference a preference spolu nesouvisí jen etymologicky. Vzhledem k tomu, že nemůžeme počítat s žádnou výhodou předem, vznikají rozdíly jako přece jen ještě sestavitelné *puzzle*, jehož vzor vede dál a hledá si jiné dílky. Tak zůstává velká jednota kontextem i vnitřním předpokladem v jednom.

Spojení a jednota – tedy unie, chcete-li –, která však vzdoruje klasické pasti uniformity. Vzpomínáme si na jednu chytrou teorii: že totiž každé „já“ má sklon být „jako on“. Že z „idem“ se stává „totum“ – totalitní idiocie.

Totalitní režimy používaly jazyk monoteistických tautologií (tedy „Já jsem já“ a „My jsme my“). Ovšem kreativní jazyk potřebuje metafory. Vztah mezi tím, co již bylo pojmenováno, a tím, co dosud jména nemá.

Musíme tedy – do polyvalentnosti a do polyglotismu! Ten je však nepředstavitelný bez vzdělávacího systému EU, jehož znakem by měla být trilingválnost (tedy jazyk původu, některý sousední jazyk a angličtina).

A ekonomicky: máme EURO – v oblasti toho, co se dosud dalo udělat, je to naší básně první verš.

A z bezpečnostně-politického hlediska by tu mělo nakonec figurovat stabilní euroatlantické partnerství.

Tón dnes udávají objevy na poli genetiky, nanotechnologií a techniky inteligentních robotů. Genetická přestavba, molekulární stroje a „živí“ roboti jsou dosažitelnou, ba matematicky zdůvodnitelnou perspektivou. Inovační proces pokračuje se zrychlením řadou geometrickou, nikoli aritmetickou. Biosféra, ve které jsme byli jako bytosti doma, se stává neosférou, ve které se budeme muset... budeme povinni... budeme chtít... teprve cítit doma?

Otázka identity už není onou „klasickou“ otázkou.

A přesto na ni stále ještě odpovídáme, jako kdybychom žili v jakémsi předkoperníkovském obraze světa. Prostota, s jakou hájíme naši kolektivistickou jedinečnost, připomíná geocentrickou pýchu našich předků. I ta byla vlastně pohodlnější a „pochopitelnější“. Nicméně chybná.

Co se identity týče, budeme muset dříve či později opustit svět monomanie. Budeme méně jedineční, ale nikoli méně hodnotní. Naše identita jakožto obyvatelnost naší malé planety? – Která není oběžnice, která není slunce. Dá se s tím žít?

Budeme se to muset naučit!

Existuje totiž cosi jako identita integrace.

Chcete vědět, jak vypadá in natura?

Pohovořte s Karlem Schwarzenbergem, naslouchejte mu a spolupracujte s ním na silné střední Evropě v Evropské unii. To bude pro něho ta nejhezčí gratulace.

Laudatio Wolfa Biermanna na slavnostním shromáždění v Hamburku 2. prosince 2012 u příležitosti udělení Ceny Marion Dönhoffové za mezinárodní porozumění a usmíření (Marion Dönhoff Preis für internationale Verständigung und Versöhnung) Karlu Schwarzenbergovi

Soudruh kníže, můj nejmilejší třídní nepřítel

*Three geese in a flock
One flew East
One flew West
And one flew over the cuckoo's nest*

Žádné vejce si nemůže vybírat hnízdo, ve kterém bude vysezeno. A to platí, vážený pane kníže ze Schwarzenbergu, i pro hnízdo kukaččí.

Náš laureát ceny Marion Dönhoffové – v Čechách Karel, v Německu Karl, jemuž vídeňští přátelé říkají krátce „Kari“ – ministr zahraničí Čechů, se za dobrých starých zlých časů jmenoval přesně a kompletně takto: *Jeho Jasnost Karel Jan Nepomuk Josef Norbert Bedřich Antonín Vratislav Menas kníže ze Schwarzenbergu, vévoda krumlovský, okněžený hrabě ze Sulzu a v Klettgau.*

Zažíváte tady v hamburské činohře pohostinské vystoupení s časovým kouskem časopisu Čas neboli ZEIT, nazvaný „Cena Marion Dönhoffové“. Režisér Theo Sommer měl tento rok pro svou inscenaci obzvláště povedený nápad: Wolf Biermann, rozený komunista dodá laudatio na vysokoblahorozeného knížete.

Jsem v tom případě ideální chybně obsazenou postavou, neboť v dialektickém smyslu se k sobě Vy, vážený kníže, a já jako protiklady dobře hodíme: téměř stejně staří, zažili jsme tři epochy: dobu nacismu, pak studenou válku a pak Evropu

po pádu zdi. Oba jsme bez větší úhony přestáli ono historické vzhůru dolů, ono poučné sem a tam, vyvázli jsme, dvě děti štěstěny, a zešedivěli.

Přitom se naše životní cesty v tomhle rozkouskovaném světě téměř symetricky křížily: Vás, zemského Čecha, vypudila vlastní země z Východu na Západ a pak Vás to táhlo zpátky do vlasti na Východ. Já, hamburská rybí hlava, přesně naopak: odešel jsem ze Západu na Východ a po kolínském koncertě roku 1976 jsem se dostal zase do svého milovaného rodného Hamburku. Heinrich Böll poskytl novinářské smečce po mém vyhoštění jako komentář vtipný bonmot: Wolf Biermann je od této chvíle „vyhnancem do vlasti“.

A přesně v době rozkvětu studené války, bylo na počátku ledna 1977 založeno v Československu protestní hnutí Charta 77. Tihle disidenti byli, milý kníže, nejenom mými přirozenými spojenci, ale i Vašimi: lidé jako Václav Havel, Jiří Hájek, Jiří Dienstbier.

V roce 1987, deset let po založení Charty, mi jistá paní Gerda Neudeck dala práci, ale za práci nic: požádala mě o benefiční koncert pro naše utiskované přátele v ČSSR. Tahle paní Gerda Neudeck chtěla ale kromě toho taky ušetřit za hotel pro zpěváka. Byla to šťastná okolnost, jak se ukázalo. Obrátila se na schwarzenberskou kancelář v ulici Rennweg. Pošimrala české kořeny knížete a vyžebkala pro písničkáře hotelový pokoj v nóbl Palais Schwarzenberg. Kníže přišel na koncert, aby zkontroloval kvalitu. Viděl jsem ho sedět proti sobě v přizemí. A s malým přidrhlým oslovením „soudruhu kníže“ jsem mu poděkoval za střechu nad hlavou v té jeho vídeňské ubytovně: mezi dvěma písněmi jsem se myslivci coram publico zmínil o vlku za těmi nepřekonatelnými humny, zda snad ze solidarity taky nespustí za málo peněz hodně muziky, tedy zda neuvažuje o tom, že zažádáte o vrácení svých ztracených majetků na Východě. Byl to tenkrát absurdní vtip, protože nikdo z nás nepočítal s totálním zhroucením totalitního východního bloku.

V následujících letech jsme se setkávali a zůstali si blízcí. Mnohdy i pro politické blíženec platí: jeden druhému vypráví životní příběh. Tak jsem se dozvěděl, jak Schwarzenberg jako jedenáctiletý kluk prchal roku 1948 s rodiči na Západ: kní-

žecí dítě české země proklouzlo se svými rodiči jen tak bez ničeho železnou oponou. Doma na Východě zůstalo 30 000 hektarů půdy a jedenáct zámků. Tak také vím, že mladého muže z Východu pak adoptoval jeho strýc ze Západu, Heinrich Schwarzenberg... a že od té doby je v jeho osobě spojena německá a česká linie rodu Schwarzenbergů.

Stateční lidé jako jeho strýc Jindřich mají podíl na tom – a těžko to může být jinak –, že laureát Karel ze Schwarzenbergu byl formován do podoby, do jaké pak vypracoval sám sebe a v jaké ho dnes oslavujeme: jako konzervativního a liberálního demokrata.

Karlův strýc Heinrich von Schwarzenberg se jako odpůrce nacistů dostal do koncentračního tábora Buchenwald. A když mi můj nový přítel vyprávěl, že tento strýc Jindřich přežil koncentrák jen díky tomu, že tohoto šlechtického vězně vzali pod ochranu soudruzi ilegální organizace komunistické strany a opatřili mu místo pomocníka v kuchyni, tu mi připadlo, že to moje rozverné oslovení „soudruh kníže“ není v zásadě tak úplná pitomost. A příběh této záchrany má pěkné pokračování: když chtěl kníže Heinrich Schwarzenberg po osvobození poděkovat svým rudým zachráncům a revanšovat se jim (nevím čím či jakou sumou), tu jeho komunističtí kamarádi z koncentráku hrdě odmítli. Odůvodnili to patetickými slovy: „*Od třídního nepřítele si nic nevezmete!*“

Po klidné revoluci roku 1989, které se v ČSSR říká „sametová“, byl prezidentem zvolen statečný politický laik, slovesný umělec Václav Havel. A knížecí komentář z Vídně: „*29. prosinec 1989, kdy byl Václav Havel zvolen prezidentem, byl nejkrásnějším dnem mého života. Věděl jsem: Teď je té noci můře v mé zemi konečně konec. Jsem teď zase doma. To 20. století jsem přežil.*“

Bylo od Václava Havla moudré, že si vzal v politice zkušební Karla Schwarzenberga za vedoucího kanceláře. Kníže teď zastával úřad s titulem „kancléř“ a svobodně zvolenému prezidentovi dělal na Pražském hradě majordoma.

No a před třemi lety založil kníže Schwarzenberg společně s ministrem financí Miroslavem Kalouskem v Česku novou stranu, je to strana konzervativně-ekologicko-sociálně libe-

rální, a nese název „TOP 09“. Její program formuluje v zásadě to, v co mnozí doufají, když teď spekulují o koalici CDU/CSU se Zelenými, protože křesťanští demokraté nabrali tak pěkně zelenou barvu a Zelení tak pěkný měšťanský charakter.

A tím se uzavírá jeden kruh života: český občan Karel Schwarzenberg se příští rok, už v březnu 2014, vystaví přímé volbě. Požívá velké obliby a úcty zejména mezi českou mládeží, takže má reálné šance stát se prezidentem České republiky. Pokud se to podaří, může se nadace časopisu ZEIT elegantně přizdobit jednou pravdou: My v Hamburku jsme cenou Marion Dönhoffové vítěznému kandidátu rozhodujícím způsobem naposledy mocně zaduli pod křídla!

Karel Schwarzenberg není ani člověk oddaný moci, ani snílek. Ví ze zkušenosti: i ta nejhorší demokracie je lepší než nejlepší diktatura. Dnes už chápu proslulá Churchillova slova o lesku a bídě demokracie. Snadno pochopitelná je přednost demokracie: lid nemusí navěky snášet jednu zvolenou politickou vrchnost anebo ji obtížně sprovázet ze světa, stačí zvoleného po čtyřech letech prostě nezvolit. To špatné jsem ale pochopil až v posledních letech: kdo se chce v demokracii dostat k páce, která propůjčuje moc zásadně ovlivňovat dění, může ve volbách obstát jen tehdy, když ukolébá část voličského národa a dokáže si udržet její přízeň sociálními dárky, které vedou stále hlouběji do zpupného propadliště dluhové spirály. Nikoli banky jsou hlavními viníky, ale politici obsluhující v demokracii onu pumpu. Kníže Schwarzenberg řekl totéž:

„Celá desetiletí se zcela samozřejmě schvalovaly rozpočty se schodkem. To nemohlo jít donekonečna. Toho samozřejmě využívaly banky. Za posledních 30 let nebylo moc politiků, kteří varovali, aby se nevydávalo ještě víc peněz.“

Ten, kdo chce vyhrát demokratické volby, uloví nezbytná procenta nejúspěšněji tím, že bude hlasitě přitakávat voličskému národu, anebo když v tom mediálním cirkusu omezené chátře chytře anebo hloupě přitakává aspoň mlčky. Dilema je očividně systémově imanentní. Winston Churchill odolal, a byl po vyhrané světové válce za trest nezvolen. Naše kancléřka Angela Merkelová – zdá se mi – odolává. Avšak náš laureát, kníže Schwarzenberg – to vím – je proti takovým pokušením automaticky imunní. Narodil se bohatý, zůstal

vždy nezávislý, dozrál k moudrosti a je to filozofickými mastmi mazaný světák. A proto mu zřejmě důvěřují i voliči, když teď usiluje o politickou funkci. Strpíte proto prosím s vědoucím úsměvem, když Vám plebejec jako já nakonec řekne:

At žije kníže!

A pomyslete při tom na tragédii Georga Büchnera „Dantova smrt“. Poslední slovo v tom kuse má mladá žena: Lucile, milá právě státého jakobína Camille Desmoulinsa. V krvavém gejzíru jakobínské diktatury vykřikuje na pařížské ulici ta nejnebezpečnější slova odporu: „*At žije král!*“ Tento dojemně reakční výkřik zloby přichází na mysl někdy i mně, když mi zůstává hlava stát nad chronickou bídou demokracie. Pak si říkám: Ach, nějaký moudrý tatíček národa, jako u Pierre-Jean de Bérangera „Le Roi d'Yvetot“, osvícený král v konstituční monarchii by byl snad přece jen menší zlo. – Kolikrát mě láká jakási zpětná utopie. To si pak – také ze strachu z jakékoli diktatury – něco vymyslím, jak by to bylo mělo být: Škoda, přeškoda! Kdyby byl aristokratický kretén, jako byl poslední německý císař Vilém II., nevyrazil zakladatele říše Bismarcka, z Německa by se ve 20. století možná stala kvetoucí konstituční monarchie, tak jako třeba kolébka moderní demokracie – Anglie, anebo jako švédské království, jako robustní Holandsko, jako spokojené Norsko anebo jako království znuděně věrní Dánové.

Pak by pravděpodobně vůbec nedošlo k oběma světovým válkám. Žádný Verdun, žádná versailleská smlouva, žádná říjnová revoluce v Rusku, žádný Výmar. V takovém parlamentním císařství Německo by mělo monstrum z Braunau sotva nějakou šanci, tedy: žádná NSDAP, žádný Hitlerův pakt se Stalinem, žádná postupimská dohoda, žádná hranice na Odře a Nise. Hraběnka Marion Dönhoffová by zůstala ve Východních Prusích. Žádné rozdělení nebe nad Berlínem. Jenže to všecko je spekulace, všechno lapání větru světové historie! Ale o jedné věci spekuluji přece jen, že totiž moje žena Pamela a já budeme moci jednoho opravdu krásného dne navštívit našeho přítele Karla Schwarzenberga na Pražském hradě. Na náklady České republiky nás pozve na české buchteln. A hotel si zaplatíme sami.

Gratuluji k vyznamenání. Nám všem gratuluji k Vám, milý kníže. A gratulovat si může i nadace Času, časopisu ZEIT,

že Vám, jasnosti soudruhu kníže, smím dnes ve Svobodném
a hanzovním městě Hamburku předat renomovanou Cenu
Marion Dönhoffové.

Korespondence mezi mluvčími Charty 77 a Karlem Schwarzenbergem ze začátku roku 1987

1987, 15. leden, Praha. – Poděkování Karlu Schwarzenbergovi za poskytnutí prostoru v Scheinfeldu pro Československé dokumentační středisko nezávislé literatury.*

Vážený pane,

s velikou radostí a vděčností jsme přijali založení Československého dokumentačního střediska, jež má registrovat a uchovávat písemnosti naší nezávislé literatury, a rovněž zprávu, že důstojným stánkem tohoto střediska budou prostory zámku, které jste k těmto účelům poskytl.

Považujeme tento Váš čin za projev bytostného češství a stále živého zájmu o rozvoj nezávislé české a slovenské kultury. V upomínku posíláme malý dárek: konvolut grafik k poctě Jana Zahradníčka.

S vřelými díky a pozdravy

Jan Litomiský,
Libuše Šilhánová,
Josef Ohryzek,
mluvčí Charty 77

* Mluvčí uveřejnili své poděkování jako dokument 6/87. Originál s podpisy mluvčích dorazil bezpečnou cestou do zahraničí. Karel Schwarzenberg na dopis mluvčích odpověděl dopisem, který byl touž cestou dopraven do Prahy.

Vídeň 27. února 1987

Vážená paní, vážení pánové,

upřímně řečeno, jsem poněkud zahanben Vaším dopisem a krásnou prací J. Jiráska na počest Jana Zahradníčka, kterou jste mi poslali.

Zahanben, poněvadž porovnáám-li Vaši práci a podmínky, za kterých spolu se svými přáteli plníte úkol, který jste si vytyčili, s možnostmi, které náhodou zde mám, pak těch několik místností poskytnutých ke zřízení archivu vskutku nestojí za zmínku.

Podařilo-li se mým předkům na Třeboni a Krumlově uchovat v archivech doklady českých dějin z minulých staletí, doufám, že nový archiv dnes poslouží podobně.

Zkrátka a dobře, prosím Vás, abyste se napříště o takových samozřejmostech nezmiňovali, a doufám, že se řečený archiv brzy octne tam, kam patří. Totiž v Praze.

Především ale se mi zdá, že snad právě u nás je každé dílo, které udržuje kontinuitu a tradici kulturního života, důležitější než u národů větších anebo v zemích, které se nenalézají na křižovatkách dějin.

Mám dojem, že sotvakdo porozumí českým dějinám, jejich představitelům i našemu selhání (je pozoruhodné, že čeština odvozuje slovo selhání ode lhaní) v osudných chvílích, neví-li, že vývoj k svobodnému a sebejistému postoji byl přerušen přelomy a ztrátami vskutku výjimečnými, takže tím je poznamenáno naše počínání dodnes.

Unavující opakování negací všeho, co předcházelo, a povolání nového a konečného času nám zanechalo omezený pohled na dějiny a ztrátu instinktivního vědění, že realismus, odvaha a pravdivost se podmiňují jakožto základ národa. Právě proto je každá činnost udržující kontinuitu a bránící novým ztrátám tak důležitá.

Podaří-li se však zachovat a rozvinout to, co v posledních letech vzniklo, pak se snad přece podaří prorazit k novému povědomí.

Se srdečným díkem, udělali jste mi velikou radost,

Váš upřímný Schwarzenberg

Ze studie H. Gordona Skillinga *Archiv svobody* (1997)* k historii ČSDS na zámku Schwarzenberg

Československé dokumentační středisko nezávislé literatury na schwarzenberském zámku v německém Scheinfeldu bylo daleko víc než pouhý archiv, v němž se shromažďoval a uchovával český a slovenský samizdat. Bylo to nenahraditelné pojitko mezi vnějším světem a těmi, kdo doma usilovali o obhajobu lidských práv, a byl to také důležitý činitel širšího nadnárodního systému podpory zápasu za svobodu. Přestože středisko sídlilo mimo hranice Československa, lze je považovat za integrální součást nezávislé občanské společnosti, kterou se snažila vytvořit Charta 77 a její obhájci. Pomáhalo připravit půdu pro převratné změny, které přinesla sametová revoluce na konci osmdesátých let, a bylo proto důležitým faktorem v moderní české historii.

[Skilling líčí, že s myšlenkou založit něco takového, přijel do emigrace v roce 1976 Vilém Prečan. Nebyl první, kdo se o to pokoušel.] V roce 1977 napsal [Prečan] dlouhý dopis Zbigniewu Brzezinskému, který tehdy byl bezpečnostním poradcem amerického prezidenta, a snažil se ho přesvědčit, aby západní vlády podpořily záměr takové středisko vybudovat. Mluvil jménem mnoha československých vědců, kteří byli v letech 1969–70 v rámci čistek propuštěni z práce a vegetovali na okraji společnosti v podřadných zaměstnáních, když varoval, že bude-li normalizace pokračovat, zničí podstatnou část intelektuální kapacity dvou generací intelektuálů. Ti z badatelů, kteří chtěli pokračovat v práci ve svém volném čase, potřebovali finanční pomoc, zahraniční literaturu a možnost publikovat v zahraničí. Navrhl, aby se vybudovalo skromné koordinační a dokumentační středisko, připojené třeba k nějaké už existující instituci, které by exkomunikovaným badatelům pomáhalo a poskytovalo světu dokumentaci i informace o československém problému. Dopis zůstal bez

* Celý esej byl publikován v *Ročence ČSDS 2003*, Praha 2004, s. 191–213.

odpovědi. Prečan poslal podobný apel Willymu Brandtovi, předsedovi německé sociálnědemokratické strany, a ta přece jen poskytla jakousi finanční podporu alespoň na vydávání samizdatu v Československu.

Mezitím se po jednání Jiřího Pelikána s americkými senátory objevila jakási naděje v souvislosti s tím, že prezident Reagan zřídil na podporu demokracie ve světě Národní fond pro demokracii (National Endowment for Democracy, ve zkratce NED). V květnu 1985 připravil Prečan pro NED žádost o finanční podporu, v níž uvedl, že hlavním účelem střediska bude „poskytovat podporu demokratickým a nezávislým silám v Československu a podporovat jejich další rozvoj“. Středisko mělo sloužit jako spojovací článek mezi těmi, kdo byli doma, a vnějším světem, poskytovat jim morální i materiální pomoc, utvrzovat je ve vědomí, že „patří“ ke světu demokracie, a pomáhat jim, aby se stali katalyzátorem demokratického vývoje v Československu.

První grant NED v celkové výši 50 tisíc dolarů na rok 1986 byl schválen 27. ledna 1986. Tento grant umožnil středisko oficiálně založit jako spolek a finančně je zabezpečil přinejmenším na jeden rok. Zakládajícími členy střediska byli Jiří Gruša, český spisovatel žijící v Bonnu (místopředseda), Jan Vladislav, český spisovatel v Paříži (předseda), František Janouch ze Stockholmu, Pavel Tigrid z Paříže, Jiří Pelikán z Říma, Ivan Medek z Vídně, Ivo Kunstýř, profesor vysoké školy lékařské v Hannoveru, technik Josef Jelínek z Erlangenu, Karel Jan Schwarzenberg z Vídně a slovenský jazykovědec profesor Lubomír Ďurovič ze švédského Lundu, a Vilém Prečan z Hannoveru (kustod a vedoucí střediska).

Dalším krokem bylo najít prostory, kde by středisko založené v Hannoveru mohlo být umístěno trvale. Prečan byl už několik let ve styku s Karlem Janem Schwarzenbergem, také kvůli projektu o dějinách české šlechty, na němž pracovala skupina nezávislých českých historiků. V lednu 1986, poté co z Washingtonu obdržel telefonickou zprávu o grantu NED, zmínil se v dopise Schwarzenbergovi o svém „bláznivém nápadu“ umístit středisko na schwarzenberském zámku v Scheinfeldu. Schwarzenberg obratem odpověděl: „A proč ne?“ K tradici Schwarzenbergů, argumentoval, přece svého času patřilo udržovat největší archiv v Čechách. Schwarzen-

berg si byl vědom, jak důležitá je existence takového exilového archivu a podpora střediska pro československé hnutí za lidská práva. Zámek byl mnohem blíž u československých hranic než Hannover a ležel nedaleko od hlavní železniční trati z Frankfurtu do Norimberka. Následovala diskuse o tom, kolik místa bude středisko potřebovat, a dubnová návštěva zámku, při níž se všechno mělo projednat přímo na místě. Během léta se vše dohodlo. Renovace prostor v jednom z křídel zámku, kterou hradil Schwarzenberg, začala v září a trvala šest týdnů; středisko se do svého nového příbytku nastěhovalo 11. listopadu; na všechny materiály a knihy bylo potřeba dvě stě velkých stěhovacích kartonů. Naděje a sny o československé dokumentační instituci se konečně splnily.

Zámek Schwarzenberg má romantické věže, rozlehlé nádvoří, krásnou barokní kapli a je obehnán hradbou. V hlavní renesanční budově, kterou kdysi obývali Schwarzenbergové, je dnes umístěna škola. Ze zámku je impozantní panoramatický výhled na starobylé městečko Scheinfeld, okolní krajinu a lesy. Prostorná hlavní kancelář střediska byla brzy zařízena potřebným kancelářským nábytkem a moderním technickým vybavením. Byly zde místnosti, kde se ukládaly samizdatové materiály, studovna, sklad pro knihy a časopisy určené k zaslání do Československa, a několik ložnic pro hostující badatele.

Primární funkcí střediska bylo shromažďování samizdatového materiálu, jehož ustavičně přibývalo, jeho archivování a katalogizace. Sbírký obsahovaly stovky rukopisných svazků Edice Petlice a ostatních knižních edic, samizdatová periodika (třicet titulů v roce 1988, padesát v roce 1989), videozáznamy, audiokazety, filmy a fotografie. Archiv rovněž obsahoval sbírku materiálů týkajících se roku 1968 a celého období od roku 1948 až do dnešní doby, včetně novinových výstřižků, 150 titulů československých, exilových a cizojazyčných novin a časopisů a několik tisíc knih o Československu v mnoha jazycích.

Další funkcí střediska bylo poskytovat informace o všech aspektech intelektuálního a duchovního života v současném Československu ostatnímu světu a zainteresované komunitě v exilu i doma. Mimo jiné to znamenalo posílat kopie původ-

ních samizdatových publikací knihovně Harvardovy univerzity, do Britské knihovny, do Toronta a jiných knihoven, ústavů, rozhlasových stanic, organizací pro lidská práva, českým exilovým periodikům a nakladatelstvím i jednotlivým badatelům a novinářům.

Dokumentační středisko samo vydávalo také vlastní publikace. Nejvýznamnější publikací byl časopis *Acta* (šéfredaktorem byl Jan Vladislav, pomáhali mu Prečan a Gruša). Britský vědec John Keane se staral o redakci anglické verze. Časopis publikoval informace, texty a komentáře o důležitých samizdatových textech, anotovanou bibliografii Edice Petlice, seznamy samizdatových periodik. V obsáhlém závěrečném čísle *Act* byla například publikována chronologie a dokumentace pamětihodných událostí dní od ledna do března 1989, které předcházely sametové revoluci.

Středisko mělo svou vlastní knižní edici *Acta creationis*.

V roce 1987 v ní publikovalo – česky, anglicky a švédsky – knihu připomínající desáté výročí vzniku Charty 77. Podporovalo také badatele doma a ve Vídni při jejich náročném úkolu připravit mnohosvazkovou publikaci souborného díla Jana Patočky. Vydalo také samo nebo ve spolupráci s jinými institucemi sborník textů Václava Havla a další publikace.

Středisko také zprostředkovávalo granty pro české a slovenské badatele, které udělovala Vzdělávací nadace Jana Husa (J. H. Educational Foundation) ve Velké Británii a Nadace Jana Husa v USA a v Kanadě. Navrhovalo kandidáty a zprostředkovávalo doručování peněz. Připravovalo materiály i pro některé konference, např. brožuru samizdatových textů o T. G. Masarykovi u příležitosti konference o TGM v roce 1986 v Londýně. Příležitostně pořádalo výstavy samizdatu, např. v Bonnu a v Amsterdamu.

Karel Jan Schwarzenberg přišel do Rakouska v roce 1948 se svou matkou a babičkou. Bylo mu tehdy jedenáct let. Celá rodina Schwarzenbergů si ponechala švýcarské státní občanství, které měla po tři sta let vzhledem k tomu, že vlastnila sídlo v landkrabství Kleggau. Kníže proto mohl navštěvovat Československo jako soukromá osoba a později jako prezident Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva, která sdružovala dobrovolné nevládní organizace. Na tuto funkci

ho doporučil rakouský kancléř Bruno Kreisky a Schwarzenberg rozhodně nebyl předsedou jen formálním. V důsledku Závěrečného aktu z Helsink měla federace jistou legitimitu dokonce i v očích československého režimu a díky tomu mohl být Schwarzenberg v kontaktu nejen s oficiálním Výborem československé veřejnosti pro lidská práva, ale scházet se při svých návštěvách v Československu tajně i s chartisty.

Nastolením svobody doma byl původní cíl střediska naplněn. Jedné z jeho základních funkcí – podporovat nezávislou a disidentskou činnost doma – už nebylo zapotřebí. I když se v některých z jeho dalších činností pokračovalo, přechod k demokracii v Československu měl přednost přede vším ostatním. Bylo důležité, aby se československá veřejnost i obec intelektuálů dověděly o nezávislé kultuře i badatelské práci v letech komunistického panství. V rozhlase i v televizi se vysílaly rozhovory a pořady o odporu doma i v exilu a také o činnosti dokumentačního střediska. U příležitosti prvního veřejného setkání signatářů Charty v březnu 1990 byla publikována nová, podstatně rozšířená verze knihy vydané k desátému výročí Charty 77 v roce 1987; toto nové vydání mělo přes pět set stran. Rovněž byly znovu publikovány Havlovy eseje z let 1983 až 1989 a vyšlo nové vydání Černé knihy z roku 1968. Středisko také poskytovalo pomoc domácím institucím. Zásobovalo knihovny knihami, které mělo na skladě, a kopiemi samizdatových materiálů. Ve spolupráci s Národní knihovnou v Praze se pokračovalo v přípravě úplné bibliografie samizdatových publikací. Pořádaly se výstavy samizdatu, zejména velká výstava VZDOR na Strahově v roce 1992.

Archiv v Scheinfeldu zůstal neocenitelnou pokladnicí dokumentů nezávislého myšlení života v české a slovenské společnosti, boje za lidská práva a nezávislost; navštěvovali ho zahraniční i českoslovenští vědci, kteří se zabývali výzkumem tohoto období české a slovenské historie. Objem sbírek ustavičně narůstal. Pokračovalo se v zasílání kopií knihovnám na Západě, mezi nimiž byla nyní zastoupena i knihovna amerického Kongresu. Bylo nezbytné informovat svět o tom, jak v Československu pokračuje zápas o demokracii, i o překážkách, které mu stojí v cestě. V tomto duchu se také na

schwarzenberském zámku od roku 1992 konala řada konferencí, na nichž se scházeli někdejší disidentští spisovatelé s německými i dalšími zahraničními účastníky.

Z eseje Jiřího Gruši k 25. výročí existence ČSDS na schwarzenberském zámku v Scheinfeldu (2011)*

Když jsem před dvaadvaceti lety (v prosinci 1989) konečně mohl (ze západoněmeckého exilu) do Prahy, jel jsem přes Scheinfeld, prastarou adresu Švarcenberků. To nebyla náhoda, sídlilo zde Dokumentační středisko, shromažďující zakázanou literaturu socialistického Československa.

Karel ze Švarcenberka, zámecký pán, nabídl prostory knihám a aktivitám, které umožňovaly přirozený koloběh informace. Nešlo jen o archiv, ale o architekturu propojenosti. Texty byly ukládány, analyzovány a akceptovány. Množily se a vracely domů.

Scheinfeld rušil ideologické stereotypy. Historická retrospektiva se tu zbavovala nacionalistických návyků. Otázka identity se nekladla polemicky. Nehledaly se difference, které je potřeba prohloubit, nýbrž motivy, jak z rozdílu udělat podíl. Žádný profetismus vlastní výjimečnosti, žádná klaustrofobie z obavy o úživný prostor národních kecalů. Žádné chvalo zpěvy na domácí klece, kde se papouškům garantuje suverenita. Tady platilo: zpátky do Evropy, protože Evropa znamenala pluralitu, a tím i jedinečnost jedinců, protože samostatnost odesílatele je kategorie svobody jako osobního zdroje moci. Pro česko-německý kontext byl Scheinfeld významný tím, že odmítal jak resentment, tak dykovskou Deméter s jejím: opusť-li mne, zahyneš. Vědělo se, že národní identita je háklivé zboží a že vstupujeme do global village, kde se pravidla české vsi nedají prosadit. V Scheinfeldu se jednalo o redukci černobílého vidění světa.

Scheinfeld měl hmatatelné výhody: nejenom pro blízkost k domovu (komunikativně a subvenčně), nýbrž i tím, že akční rádius příštího zvratu se přesouval do centra Evropy. Potře-

* Celý esej s názvem *Scheinfeld. Pětadvacet let ČSDS* je k dispozici na internetovém portálu ČSDS, o. p. s.: <http://csds.cz/cs/konference/2849-D-S/2858-DS.html>

ba česko-německé vzájemnosti byla zřetelná, a tak ji posléze neohrožovala ani vzpomínka na takzvaný odsun. Naopak, nutila k analýze „očistných“ praktik jako pramene každého totalitarismu. A Spolková republika navíc dokládala, že trauma vlastních dějin lze zpracovat, a nabízela tak naději, že se i na Východě podaří něco podobného.

Karel Schwarzenberg, který na scheinfeldském zámku Středisko umožnil, reprezentoval nejenom rod evropské spjatosti, nýbrž i zemský patriotismus, který vlastenectví nevnímal jako vyvlastňování a jako aristokratizaci mas.

Abych dokončil tu příhodu ze začátku své řeči. Ve Středisku jsem tenkrát naložil knihy v naději, že je převezu přes hranice. Bylo to na svatého Mikuláše 1989. Dostal jsem vízum až po týdnů čekání, a hlavně poté, co lidé na Letné křičeli „Pustte je domů!“, protože Václav Malý přečetl seznam osob, kterým se brání přijet. Byl jsem v něm také já, a tak se mi zdálo, že mohu do auta naložit všechno, co uveze.

V Rozvadově mě ale rozebrali do prvočísel a já už plánoval cestu zpátky. Pak ale přišel mladý nadporučík a pravil: „Dám Vám všechno zase do auta. Ale moh' bych si nechat tuhle knížku?“

Byly to Dopisy Olze ze scheinfeldské zásilky. V tu chvíli jsem věděl, že Scheinfeld v češtině znamená Zářivé pole.

O Mezinárodní helsinské federaci pro lidská práva, v jejímž čele stál Karel Schwarzenberg v době její největší aktivity

Použité prameny k dějinám IHF

1. Publikace

Report. International Citizens Helsinki Watch Conference. Bellagio Study & Conference Center, Lake Como, Italy, September 6-10, 1982, 122 pp (xerox).

Report. 2nd International Conference of the International Helsinki Federation for Human Rights, Vienna, Austria, March 10-11, 1984, 60 pp (xerox).

Report on the Cultural Symposium Budapest, October 1985. International Helsinki Federation for Human Rights, Vienna, 1985, 136 pp + 9 pp ill.

The Unofficial Writers Symposium Budapest 1985. International Helsinki Federation for Human Rights, Vienna, 1985, 32 pp.

On Speaking Terms. An Unprecedented Human Rights Mission to the Soviet Union, January 25-31, 1988. International Helsinki Federation for Human Rights, Vienna, 1988, 55 pp.

Czechoslovakia, 88. A Different Seminar, Prague, November 1988. International Helsinki Federation for Human Rights, Vienna, 1989, 43 pp (xerox).

Annual Report of Activities 1989. International Helsinki Federation for Human Rights, Vienna, [1990], 19 pp + 4 app.

2. Archivní dokumenty

Open Society Archive Budapest, Collection IHF. (Archivní výzkum provedl Csaba Szilagyi, všechny materiály jsou publikovány se svolením Very a Donalda Blinken.)

Texty IHF zveřejněné v tomto souboru přeložila z angličtiny Tereza Novická; dopis Karla Schwarzenberga ministru Tuppému a jeho projev z 10. května 1989 přeložila z němčiny Helena Medková.

Blahopřání někdejšího generálního tajemníka Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva Geralda Naglera Karlu Schwarzenbergovi

Milý Kary,
srdečně blahopřeji!

Na 10. prosince připadají nejen Tvé narozeniny, ale i Den lidských práv (a shodou okolností také mé narozeniny).

Lidská práva nás svedla dohromady v kritické fázi evropských dějin. Lidská práva byla hrubě porušována. V roce 1975 byl podepsán helsinský Závěrečný akt (HFA, Helsinki Final Act), který zaručoval lidská práva všem občanům.

Koncept mezinárodního občanského hnutí, které by monitorovalo dodržování lidských práv dle helsinského Závěrečného aktu, vyplývá z aktu samotného. Helsinská dohoda je v rámci mezinárodních nástrojů výjimečná tím, že prosazuje právo občanů kontrolovat, zda jejich vlády respektují práva obyvatel své země.

Dr. Andrej Sacharov vznesl požadavek na zřízení mezinárodního výboru, který by hájil a sjednotil pronásledované monitorující helsinské skupiny: „Žádám vznik sjednoceného mezinárodního výboru, který by hájil všechny členy uskupeň Helsinki Watch.“

Výzvy pronásledovaných helsinských kontrolních skupin měly u občanů na Západě pozitivní odezvu a v roce 1982 byla ustavena Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva (IHF, International Helsinki Federation). Představenstvo IHF se rozhodlo umístit organizaci do Vídně, neboť byla tou nejlepší základnou pro činnost za železnou oponou. Jako generální tajemník IHF jsem představil náš projekt svému dlouholetému rodinnému příteli, rakouskému kancléři Dr. Brunovi Kreiskému, kterého jsem znal už z dob jeho exilu ve Švédsku, a požádal ho o radu. Tebe, Kary, doporučil na funkci předsedy IHF.

Milý Kary, jako předseda ses velmi aktivně angažoval a byla to pro nás radost s tebou pracovat. Tvůj charakter, zkušenosti a přehled o evropských dějinách měly zásadní

význam - v mých očích jsi skutečný Evropan. Plodně jsme spolupracovali v naší misi na podporu disidentů v zemích, v nichž docházelo k represím.

Bylo pro mne ctí úzce spolupracovat s muži a ženami, kteří tak oddaně bojovali za lidská práva a riskovali svou svobodu i samotnou existenci.

Hodně jsme toho spolu nacestovali - abychom shromažďovali informace a mobilizovali veřejné mínění na Západě. Často se naši přátelé ocitli ve vězení. Navštěvovali jsme jejich rodiny a snažili se jim pomoci.

V roce 1985 bylo v rámci helsinského procesu uspořádáno Evropské kulturní fórum, které se mělo konat v jedné ze zemí Varšavské smlouvy. Představitelé všech signatářských států jak z Východu, tak Západu se měli sejít za účelem podpory kultury a spolupráce.

My jsme však věřili, že kultura je příliš důležitá, než abychom ji ponechali v rukou politiků a vlád. IHF zorganizovala paralelní a neoficiální sympozium se svobodnými debátami. Pozvali jsme prominentní kulturní osobnosti jako Susan Sontagovou, Amose Ozu, Pera Wästberga, Gyorge Konrada a další. Nejprve jsme byly úřady označeni za nežádoucí osoby, ale nakonec se nám přece jen podařilo uskutečnit sympozium v přeplněných soukromých bytech. Donutili jsme represivní vlády uznat existenci a důležitou roli nezávislé kulturní výměny. Pro intelektuály z různých zemí Varšavské smlouvy, kteří k tomu nikdy předtím neměli možnost, bylo velmi důležité sejít se s kolegy z Východu i Západu a vyměnit si názory. Setkání v Budapešti mělo velký úspěch a dostalo se mu mezinárodní pozornosti.

V roce 1988 jsi vedl delegaci prominentních členů IHF, která jela do Moskvy. Po dlouhém a těžkém jednání se Sověty ve Vídni - kde jsme sovětského velvyslance hostili nejlepšími koňaky ročníku jeho narození - jsme požadovali otevřenou diskuse o lidských právech jak s vysokými vládními představiteli, tak s předními disidenty. Byla to první lidskoprávní delegace, která směla navštívit SSSR a která donutila oficiální funkcionáře sejít se s disidenty a vyslechnout je.

Mezinárodní tisk napsal: „Závan helsinského vzduchu“ (*Newsweek*); „Pozvání od Sovětů je známkou toho, že se stalo něco důležitého v mezinárodním dění“ (*International Herald Tribune*); „Helsinský tým se sejde s disidenty“ (*TheTimes*). Dokonce i sovětský tisk napsal: „Nazval bych to historickým

momentem“ (*Moscow News*). Pro lidská práva to byl průlom.

Naše četné návštěvy Prahy byly nezapomenutelné. Setkání s Václavem Havlem, Jiřím Hájkem, Jiřím Dienstbierem a mnoha dalšími – pokud nebyli právě ve vězení. Mnoho let jsme si počínali nenápadně či se o to alespoň snažili, aby-
chom své přátele nekompromitovali.

Nicméně v roce 1988, když se IHF rozhodla poslat do Prahy delegaci na vysoké úrovni k připomenutí historických událostí roků 1918/38/48/68, předem jsme oficiální místa informovali. To mělo za následek domovní prohlídky a zastrašování našich pražských přátel. Některým členům naší delegace byla odepřena víza.

Naše skupina se sešla v Praze a Václav Havel, který přišel zadním vchodem, prohlásil sympozium za zahájené – a vzápětí byl zatčen. Obdrželi jsme následující písemné varování: „POZOR. Varuji Vás, že akce s názvem Sympozium ČESKO-SLOVENSKO je nelegální a její konání by bylo v rozporu se zájmy československého pracujícího lidu a tudíž nelegální. V tomto ohledu by bylo Vaše působení na této akci považováno za projev nepřátelství k Československu a byly by tudíž vůči Vaší osobě vyvozeny náležité důsledky.“ Varování nebylo podepsané!? Kdo je tady „já“ – policie? stát? Přesto jsme trvali na tom, že jsme zákony neporušili, a varování jsme samozřejmě ignorovali. Snažili jsme se pokračovat v soukromých bytech s těmi, které nezatkli, ale policie zmařila i to. Takže jsme místo toho uspořádali následné setkání ve Vídni za účasti mezinárodního tisku. Toto v kostce ukazuje, jak otřesný byl stav lidských práv.

Naše práce v ČSSR pokračovala, nadále jsme sledovali politické procesy a energicky proti nim protestovali.

Zkrátka, milý Kary, v kritické fázi evropských dějin jsi sehrál důležitou úlohu v boji za lepší svět. Pracovat s Tebou bylo velice inspirující, byla to velká legrace a naučili jsme se toho spoustu o občanské statečnosti.

V roce 1989 udělila Rada Evropy organizaci IHF Evropskou Cenu za lidská práva. V Radě Evropy v Bruselu jsi za cenu děkoval „jménem všech členů helsinských skupin, kteří v dlouhém a tvrdém boji riskovali svou svobodu.“

Všechno nejlepší k narozeninám!

Gerald Nagler
Prosinec 2017

Bellagio

6.-10. září 1982

Zpráva o mezinárodní občanské konferenci Helsinki Watch konané v konferenčním centru v italském Bellagiu u jezera Como

Koncept mezinárodního občanského hnutí, které by monitorovalo dodržování lidských práv, vyplývá z helsinského Závěrečného aktu. Helsinská dohoda představuje výjimečný mezinárodní nástroj umožňující občanům kontrolovat, jak jejich vlády respektují práva obyvatel.

VII. princip helsinského Závěrečného aktu přímo definuje soubor lidských práv nezbytných pro svobodomyslnou společnost. VII. princip také mluví o právu občanů „znát svá práva a jednat v souladu s nimi.“ Tato zásada inspirovala v roce 1976 v SSSR Dr. Jurije Orlova a další k založení první Helsinské občanské skupiny v Moskvě. Tato helsinská skupina vyzvala „veřejnost v ostatních zúčastněných státech k vytvoření národních výborů, které by sledovaly, jak vlády plní helsinská ujednání.“ Také vyjádřila „naději, že v budoucnu vznikne obdobný výbor na mezinárodní úrovni“.

Helsinské skupiny se začaly brzy formovat i v jiných částech SSSR – na Ukrajině, v Gruzii, Litvě a Arménii – i v Československu a Polsku. Vlády tyto skupiny vesměs tvrdě potlačovaly. V Sovětském svazu trpí současné době přibližně padesát členů helsinských skupin ve vězení, pracovních táborech či vnitřním exilu; další byli vyhoštěni či zastrašováním přinuceni opustit vlast. V Československu byli všichni signatáři Charty 77 tvrdě pronásledováni a v Polsku je v době přípravy tohoto dokumentu předseda polského helsinského výboru s několika kolegy ve vazbě a čelí obvinění z vlastizrady, za kterou mu hrozí trest smrti.

Dr. Andrej Sacharov ve své knize *Obavy a naděje* (1978) vznesl požadavek na zřízení mezinárodního výboru, který by

hájlil a sjednotil pronásledované monitorující helsinské skupiny: „Žádám vznik sjednoceného mezinárodního výboru, který by hájlil všechny členy uskupení Helsinki Watch a jednotlivých pracovních skupin.“

Výzvy pronásledovaných helsinských kontrolních skupin a prominentních lidskoprávních aktivistů, jako je Dr. Sacharov, vyvolaly u občanů na Západě pozitivní odezvu. Někteří z nich – v Norsku, Spojených státech, Nizozemsku a Francii – založili nezávisle na sobě paralelní helsinské výbory ve svých zemích podle vzoru Moskevské helsinské skupiny. Na rozdíl od svých východoevropských protějšků západní skupiny početně rostly a jejich vliv sílil. Mohou svobodně kritizovat, jak jejich vlády dodržují lidská práva, a fungují ve svých zemích efektivně.

Ačkoli se tyto západní skupiny navzájem podobají jak strukturou, tak záměrem, byly až do roku 1981 propojeny jen sporadicky a málo účinně. V tomto roce začal americký výbor Helsinki Watch pod záštitou a s finanční podporou Rockefellerovy nadace a Fordovy nadace realizovat dlouhodobý projekt na podporu rozvoje mezinárodního helsinského občanského hnutí.

Jako zázemí pro mezinárodní konferenci, která se konala v září 1982, poskytla Rockefellerova nadace centrum v italském Bellaggiu u jezera Como. Grant Fordovy nadace pokryl administrativní, cestovní a všeobecné výdaje spojené s organizací konference. Během předchozího roku navštívili členové amerického výboru východní i západní Evropu a vyhledávali skupiny a jednotlivce, kteří měli zájem o vytvoření Mezinárodní helsinské federace. Navštívili následující země, některé opakovaně: Rakousko, Československo, Dánsko, Anglii, Francii, Finsko, Maďarsko, Itálii, Nizozemsko, Norsko, Polsko, Švédsko, Švýcarsko, Španělsko, Jugoslávii a SSSR.

Při výběru účastníků konference se dbalo na to, aby to byli: (1) vlivné osobnosti, které se již osvědčily v aktivní činnosti ve svých zemích, (2) lidé, kteří bojují proti potlačování lidských práv ve svých zemích i jinde, (3) nezávislí občané, kteří nejsou spjati s vládou nebo politickou stranou, a – možná to nejdůležitější – (4) lidé odhodlaní pracovat i po skončení konference na založení či posílení helsinských skupin pro lidská práva ve svých zemích.

V červnu 1982 se konala v Paříži jednodenní porada, během níž devět představitelů sedmi zemí zformulovalo program zářijové konference.

Mezinárodní občanská konference Helsinki Watch se konala 6. až 10. září 1982 u jezera Como v Itálii. Konference se zúčastnilo 22 zástupců 18 zemí, čtyři pozorovatelé, dva členové personálu a dva překladatelé. Seznam účastníků dokládá velkou rozmanitost věku, profesí, etnického původu i životních zkušeností. Účastníci, od dvacátníků po sedmdesátníky, byli právníci, vědci, spisovatelé, vydavatelé, podnikatelé, novináři, sociologové, historici, profesori práva i filosofové. Někteří z nich byli profesionální aktivisté boje za lidská práva, jiní byli obětmi porušování lidských práv. Zatímco země jako SSSR, Československo, Polsko a Rumunsko byly samozřejmě zastoupeny exilovými aktivisty, z Maďarska, Turecka a Jugoslávie přijeli domácí představitelé, jejichž účast se zprvu zdála nepravděpodobná vzhledem k represivní politice jejich zemí.

Účastníci konference připravili čtyři příspěvky. Dva z nich byly obecnějšího rázu: „Přehled mezinárodní ochrany lidských práv v současnosti“ od Gaetana Arangio-Ruize, profesora mezinárodního práva na Univerzitě v Římě, a „KBSE, lidská práva a nevměšování“ od P. van Dijka a A. Bloeda, profesorů mezinárodního práva na Univerzitě v Utrechtu a členů helsinského výboru nizozemské pobočky Mezinárodního výboru právníků. Zbylé dva příspěvky byly určeny k debatě v sekcích: „Mandát výborů Helsinki Watch“ od Aryeha Neiera, místopředsedy amerického helsinského výboru, a „Plány a návrhy budoucích aktivit“ od Kristoffera Gjotteruda, člena představenstva norského helsinského výboru. Zahajovací projev „Několik námětů k diskusi“ přednesl Jiří Pelikán, italský poslanec Evropského parlamentu.

Konferenční debaty proběhly ve třech částech, každé byl věnován přibližně jeden pracovní den: (1) zprávy o porušování lidských práv v konkrétních zemích, (2) zakládání národních helsinských výborů a vytvoření mezinárodní federace jednotlivců a národních uskupení a (3) plány budoucí mezinárodní činnosti.

Výjimečná intenzivní a nadšená atmosféra, která konferenci provázela, pramenila z vědomí, že jde o činnost, kte-

rá je smysluplná a naléhavá. Vznikla nová přátelství, stará byla obnovena, účastníci si předávali zkušenosti a plánovali budoucí spolupráci. Již od počátku bylo jasné, že vznikne mezinárodní občanské hnutí.

Madrid 9. listopadu 1982

Tisková zpráva o vytvoření Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva*

Madrid 9. listopadu 1982. – Občané osmi zemí, které podepsaly helsinskou dohodu, dnes oznámili, že národní výbory Rakouska, Belgie, Kanady, Francie, Nizozemska, Norska, Švédska a Spojených států vytvořily Mezinárodní helsinskou federaci pro lidská práva.

Na tiskové konferenci v Madridu při příležitosti konání následné konference KBSE zveřejnila Mezinárodní helsinská federace dvě zprávy: Porušování helsinské dohody a Političtí vězňové v Polsku.

Mluvčí federace vyžadovali, aby občané věznění za to, že monitorovali dodržování helsinských ujednání, byli propuštěni a aby jim byla umožněna další činnost.

„Jedním ze základních principů helsinské dohody je právo jednotlivce znát svá práva a jednat v souladu s nimi. Pronásledování členů helsinských výborů ve východní Evropě je zřejmým porušením této dohody.“

Mezinárodní helsinská federace vyzvala vlády, aby se připojily k nátlaku na představitele východoevropských států s požadavkem ulehčit situaci občanů východní Evropy, kteří požadují realizaci helsinské dohody.

„Podepsáním dohody se představitelé neutrálních a západních zemí morálně zavázali pomáhat a chránit ty, kteří se řídí zásadami Závěrečného aktu.“

Mluvčí federace žádali, aby se Sovětskému svazu dalo jasně najevo, že k dosažení pozitivních výsledků madridské konference KBSE je nutné, aby všechny země projevíly ochotu dodržovat všechny aspekty jimi podepsaných dohod.

* Otištěno ve zprávě o konferenci konané v Bellagiu 6.-10. září 1982, *Report. International Citizens Helsinki Watch Conference.*

„Mír je nejvyšším cílem mezinárodní spolupráce,“ řekl mluvčí. „Je ale nerealistické věřit, že můžeme zajistit trvalý mír a odzbrojení, jsou-li pošlapávána lidská práva. Základním důvodem pro závady ve zbrojení je nedostatek vzájemné důvěry, ale důvěra není možná, dokud je občanům upírána svoboda slova a právo kontrolovat činnost svých vlád.“

Mezinárodní helsinská federace doufá ve vytvoření občanských výborů ve všech 35 zemích, které v roce 1975 podepsaly Závěrečný akt z Helsink, a vytyčuje následující cíle:

- 1) požadovat pokračování helsinského procesu;
- 2) trvat na tom, že mír, lidská práva a ekonomická spolupráce jsou nedělitelné, jak je to stanoveno v helsinské dohodě z roku 1975;
- 3) podpořovat stanovisko, že ochrana lidských práv je nezbytná pro mír, stejně jako je mír nezbytný pro lidská práva;
- 4) prosazovat právo aktivistů za mír a odzbrojení vyjadřovat svá stanoviska bez perzekucí a svobodně komunikovat s občany jiných zemí;
- 5) zejména požadovat, aby byli občané sledující dodržování helsinské dohody propuštěni z vězení, pokud má helsinský proces nadále smysluplně pokračovat.

Zpráva Porušování helsinských dohod označuje za jejich největší porušovatele Polsko a Sovětský svaz. Od přerušení březnového jednání v Madridu stupňují Polsko a Sovětský svaz represivní opatření proti občanským helsinským skupinám. Zpráva také popisuje porušování lidských práv v Československu, Rumunsku, Turecku, Maďarsku, Jugoslávii a východním Německu. Ve všech těchto zemích je systematicky porušováno ustanovení Závěrečného aktu o dodržování lidských práv a podpoře volného pohybu informací i lidí. Občané, kteří v těchto zemích zveřejňují případy porušování helsinských dohod, jsou vězněni a emigrace je výrazně omezována.

I když se ve Spojených státech a západní Evropě právo jedince znát svá práva a jednat v souladu s nimi v podstatě dodržuje, přesto zpráva poukazuje na oblasti, kde dochází k jeho porušování: ve Spojených státech jde o zacházení s uprchlíky, zejména s Haitiány, kteří žádají o politický azyl; v zemích západní Evropy se to týká menšin a „gastarbeitru“.

Značné znepokojení je třeba vyjádřit v souvislosti s takzva-

ným zákonem proti příživnictví, který přijal polský parlament. Zákon umožňuje polským úřadům umísťovat nezaměstnané a nepřizpůsobivé Poláky do pracovních táborů podobným způsobem jako v SSSR a Československu [!].

V New Yorku působící Výbor na podporu Solidarity připravil pro Mezinárodní helsinskou federaci dokument Politických vězňové v Polsku. Je to seznam 349 polských občanů, kteří byli od 12. prosince 1982 souzeni a odsouzeni civilními a vojenskými tribunály podle vojenského práva. Výbor na podporu Solidarity odhaduje, že k odnětí svobody v rozmezí tří měsíců až devíti let bylo odsouzeno na 30 000 Poláků a že nejméně 10 000 je nyní ve výkonu trestu nebo čeká na soud.

Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva byla založena v Itálii v září roku 1982 občany osmnácti signatářských zemí helsinské dohody s pracovním názvem Mezinárodní helsinský výbor pro lidská práva. Sjednocuje do federace helsinské výbory osmi západních zemí a v jiných zemích pracuje s lidskoprávními aktivisty, kteří se chystají vytvořit helsinské skupiny tam, kde doposud neexistují. Jako poradci působí zástupci východoevropských skupin a západní zástupce moskevské helsinské skupiny, průkopnického sdružení nedávno donuceného ukončit svou činnost, jež se stalo v jiných zemích vzorem pro občanské skupiny monitorující dodržování helsinských dohod.

V Madridu byly jednotlivé skupiny zastoupeny takto:

- Stein Ivar Aarsaether, norský helsinský výbor
- Pierre Emmanuel, pařížský výbor pro dodržování helsinského Závěrečného aktu
- Lennart Groll a Gerald Nagler, švédský helsinský výbor pro lidská práva
- Jeri Laberová, americký výbor Helsinki Watch
- Jana Stárková, rakouský helsinský výbor
- Arie Bloed, helsinský výbor, nizozemská větev Mezinárodní komise výbor právníků

Součástí Mezinárodní helsinské federace je také kanadská skupina Helsinki Watch a belgická liga pro lidská práva.

Vídeň

10.-11. března 1984

Zpráva o 2. mezinárodní konferenci Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva

Občané 18 zemí z východní a západní Evropy a Severní Ameriky se ve dnech 10. a 11. března [1984] sešli ve Vídni, aby se zúčastnili 2. mezinárodní konference Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva. Federace, která byla vytvořena na konferenci v italském Bellagiu v září roku 1982, se skládá jednak z národních helsinských skupin zemí, které podepsaly v roce 1975 helsinskou dohodu, jednak z jedinců, kteří aktivně prosazují dodržování lidských práv v zemích, v nichž vzhledem represím ze strany státní moci nelze helsinské skupiny ustavit. Helsinskými skupinami byly zastoupeny následující země: Rakousko, Nizozemsko, Norsko, Švédsko, Spolková republika Německo a Spojené státy americké. Přítomni byli také účastníci z Československa, Francie, Velké Británie, Řecko, Maďarska, Irska, Polska, Rumunska, Sovětského svazu, Španělska, Turecka a Jugoslávie.

Jednání konference se zaměřilo zejména na lidskoprávní situaci v sedmi signatářských zemích: SSSR, Jugoslávii, Turecku, Československu, Maďarsku, Rumunsku a Polsku. Zástupci těchto zemí popsali současný stav lidských práv a dodržování závazků svých vlád v oblasti lidských práv.

Uvedli případy porušování lidských práv a občanských svobod, jako je pronásledování na základě náboženského vyznání, odmítnutí slučování rodin, cenzura, útlak etnických menšin a omezování svobody tisku, slova a uměleckého projevu. V některých zemích, jako je Polsko, jsou pronásledováni i právní zástupci za to, že se ujímají nevědecké a často nebezpečné úlohy obhájců politických vězňů či lidí obviněných z politických zločinů. Ovšem samotná definice politických zločinů je nesmírně vágní, což často vede k nesprávnému

právnímu posouzení. Zástupci těchto zemí potvrdili, že tam navzdory tvrdým podmínkám existuje lidskoprávní hnutí, jehož formy činnosti sahají od nenásilného odporu až k otevřené konfrontaci. Na konferenci se zdůrazňovala důležitost občanských skupin Helsinki Watch jako vhodné alternativy k vládním organizacím při kontrole dodržování helsinských dohod.

Dalším významným tématem debaty byla možnost různých národních helsinských skupin jednat při ochraně lidských práv koordinovaně. Mezi mnoha možnými formami spolupráce helsinských skupin se diskutovalo o aktivitách jako: vyšetřovací mise; sběr a šíření informací za účelem zvýšení povědomí veřejnosti o lidskoprávních otázkách; zpracovávání zpráv o relevantních tématech; využívání veřejných akcí k propagaci cílů federace; úzká spolupráce s národními vládami; spolupráce s mezinárodními organizacemi – vládními i nevládními; práce s odbornými sdruženími a institucemi na národní i mezinárodní úrovni.

Při posuzování průběhu KBSE mezi madridskou konferencí a konferencí, která by se měla konat v roce 1986 ve Vídni, zvažovali účastníci mezinárodní konference způsoby prosazování lidských práv. Došli ke shodnému přesvědčení, že zlepšení v lidskoprávní sféře povede k celkovému zlepšení mezinárodního politického klimatu.

Z tiskové zprávy o 2. konferenci IHF (Vídeň, 11. března 1984)

(...) Účastníci konference se rozhodli podniknout řadu společných kroků. Ten nejnaléhavější reaguje na nejnovější vývoj v Polsku: na tvrdý zásah vlády proti právním zástupcům hájícím obviněné z politických přečinů. IHF vyslechla zprávu o tamním vývoji od zástupce Polského helsinského výboru. Během posledních dvou týdnů navštívili Polsko také dva zástupci IHF z jiných zemí, aby prošetřili situaci v oblasti lidských práv. Zjistili, že Piotru Andrzejewskému, dlouholetému obhájci v politických procesech a právnímu zástupci členů KOR obviněných z politických zločinů, byla pozastavena

právníká praxe; že Maciej Bednarkiewicz – právní zástupce básnířky Barbary Sadowské, matky Grzegorze Przemyska, 18letého studenta, umláceného k smrti v policejní vazbě – je nyní také uvězněn; a že v bytě Wladysława Sila-Nowického, vrchního obhájce obžalovaných v politických případech a jednoho z nejznámějších a nejrespektovanějších právníků v Polsku, byla minulý týden provedena dvanáctihodinová domovní prohlídka. Sila-Nowicki vzbudil nelibost polských orgánů otevřeným dopisem, v němž kritizuje uvěznění Bednarkiewiczze.

Mezinárodní helsinská federace se rozhodla navázat spolupráci s právníckými spolky zemí zastoupených na konferenci i dalších států v rámci mezinárodní kampaně, jejímž účelem je prosazovat právo polských advokátů obhajovat klienty v politických procesech. Věříme, že právo na účinné zákonné zastoupení v takovýchto případech zásadně odpovídá helsinským ujednáním z roku 1975, k jejichž dodržování se Polsko svým podpisem zavázalo.

(..) IHF nedávno zřídila svůj hlavní stan ve Vídni. Byla otevřena kancelář, která udržuje těsné kontakty s různými národními helsinskými skupinami. IHF uvažuje o návrhu uspořádat příští konferenci v roce 1985 v Helsinkách, aby připomněla 10. výročí podpisu helsinských dohod.

Kulturní sympozium v Budapešti 15.-17. října 1985

Zpráva předsedy Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva Karla Schwarzenberga a jejího generálního tajemníka Geralda Naglera o nezávislém Kulturním sympoziu v Budapešti

Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva (IHF) je nevládní organizace, která prosazuje dodržování lidských práv signatářskými státy helsinského Závěrečného aktu.

IHF zaštiťuje národní helsinské výbory pro lidská práva v Rakousku, Kanadě, Dánsku, Spolkové republice Německo, Francii, Nizozemsku, Norsku, Švédsku, Švýcarsku a Spojených státech.

V návaznosti na setkání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) IHF již zorganizovala semináře v Madridu a v Ottawě. Bylo samozřejmostí, že u příležitosti Evropského kulturního fóra, prvního setkání KBSE v zemi Varšavské smlouvy, si přála uspořádat během zahajovacích dnů kulturní sympozium. Předpokládali jsme, že v Budapešti budou platit tytéž směrnice pro činnost nevládních organizací, jimiž se řídila madridská konference hodnotící dodržování Helsinské dohody.

Naším záměrem bylo otevřeně probrat otázky evropské kultury, abychom si upřesnili a rozšířili dosavadní záměry. Uspořádali jsme diskusní panel a pozvali na něj prominentní mezinárodní spisovatele: Susan Sontagovou, Françoise Bondyho, Hanse Magnuse Enzensbergera, Alaina Finkielkrauta, Timothyho Gartona Ashe, Jiřího Grušu, Danila Kiše, Györgyho Konráda, Amose Oza a Pera Wästberga.

Sympozium mělo dvě obecná témata: Spisovatelé a jejich integrita a Budoucnost evropské kultury. Měli se ho zúčastnit členové IHF a jejich národních výborů, delegáti oficiálního fóra, zástupci mezinárodního tisku a zájemci z řad maďarských občanů.

Pro konferenci jsme pronajali konferenční místnost v prostorném hotelu v centru Budapešti. Všichni účastníci a členové panelu, skupina více než 50 osob, dorazili ze zahraničí bez jakýchkoli potíží. Avšak den před zahájením programu, 14. října, jsme byli informováni, že konferenční místnost nebudeme mít k dispozici. I pronájem dalších místností nám brzy zrušili.

Během jednání s ministerstvem zahraničí jsme byli požádáni, abychom písemně požádali o povolení uspořádat setkání na pronajatém veřejném místě. Naše žádost byla zřejmě posuzována na vysoké úrovni. Po několika hodinách jsme obdrželi oficiální zamítnutí, potvrzené ještě též večer maďarskými představiteli na tiskové konferenci Evropského kulturního fóra.

Jako důvod odmítnutí bylo uvedeno, že „maďarská vláda nemůže garantovat zajištění podmínek pro konání setkání iniciovaného soukromými osobami či soukromými organizacemi“ a že „setkání by ... mohlo narušit atmosféru a činnost Fóra“.

Symposium se však přesto konalo, a to v soukromých bytech, přičemž účast dosahovala počtu 150 až 200 lidí. Místnosti byly přeplněné, lidé posedávali na židlích i na zemi – atmosféra byla velmi srdečná a zároveň elektrizující. Všichni účastníci si uvědomovali, že se stali součástí jedinečné historické události.

Poprvé se v zemi Varšavské smlouvy soukromí občané z mnoha zemí – Rakouska, Kanady, Československa, Dánska, Spolkové republiky Německo, Francie, Maďarska, Nizozemska, Norska, Rumunska, Švédska, Švýcarska, Jugoslávie a Spojených států – setkali svobodně, bez omezení, aby diskutovali a projevovali své názory, a to v téže stejné době, kdy členové 35 vlád pořádali mezivládní konferenci.

Doufáme, že bude následovat mnoho dalších podobných setkání, kde občané z Východu i Západu budou moci svobodně a nerušeně diskutovat, i vzájemně nesouhlasit, jak odpovídá duchu mezinárodní spolupráce symbolizované helsinským Závěrečným aktem.

Karl von Schwarzenberg
předseda

Gerald Nagler
generální tajemník

Článek šéfredaktora londýnského časopisu *Index on Censorship* George Theinera o nezávislém Kulturním sympoziu v Budapešti v říjnu 1985

Loni v Budapešti

Úvahy a svědectví z pozoruhodného neoficiálního sympozia.

„Ať je tvorba spisovatelů vydána v té podobě, v jaké byla napsána, a ať nejsou tvůrci pronásledováni za to, co napsali. Spisovatel nepotřebuje žádnou vyšší autoritu, aby o jeho díle rozhodovala či mu dovolovala nebo zakazovala cestovat do zahraničí. Je načase, aby se k nám stát přestal chovat jako k neukázněným dětem. Je absurdní, že se musíme strachovat proto, že píšeme.“

Tak zní slova nejznámějšího maďarského romanopisce, Györgyho Konráda. Na první pohled se může zdát, že na nich není nic zvláštního. Nejsou to snad slova, jaká byste od maďarského spisovatele očekávali? A zejména od maďarského spisovatele, jehož mnoho děl v jeho vlastní zemi nevyšlo a existuje pouze v samizdatové podobě a za hranicemi v překladech.

Možná - ale nečekal bych, že bude György Konrád takto mluvit na mezinárodní spisovatelské konferenci ve své rodné Budapešti. Ovšem loni se 15.-18. října v hlavním městě Maďarska konala událost, která nemá v komunistické části Evropy obdoby: neoficiální sympozium na téma „Spisovatel a jeho integrita“, organizované Mezinárodní helsinskou federací pro lidská práva, probíhající současně s Evropským kulturním fórem, které se konalo v Budapešti jako součást helsinského procesu porad a konferencí.

Oficiálního fóra se zúčastnily delegace všech 35 signatářských zemí helsinské dohody z roku 1975, přičemž delegace z východní Evropy byly zastoupeny vládními představiteli. Cílem „alternativního“, neoficiálního sympozia bylo ukázat, že kultura - literatura a umění - není pouze záležitostí vlád a oficiálních institucí, ale především samotných spisovatelů a umělců a jejich čtenářů a příznivců, obyčejných lidí po celém světě.

Z tohoto důvodu Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva pozvala 10 spisovatelů (Susan Sontagovou, Françoise

Bondyho, Hanse Magnuse Enzensbergera, Alaina Finkielkrauta, Timothyho Gartona Ashe, Jiřího Grušu, Danila Kiše, Györgyho Konráda, Amose Oza a Pera Wästberga) k diskusi nad tématy, jako je „Cenzura a autocenzura“, „Psaní v exilu“, „Etnická identita v literatuře“, „Práva menšin“ a „Budoucnost evropské kultury“, a to před obecenstvem složeným z velkého počtu členů maďarské demokratické opozice a mnoha světových novinářů, kteří zřejmě shledali symposium zajímavějším než průběh oficiálního fóra.

Neoficiální událost začala nepříliš dobře vzhledem ke změnám v postoji maďarských úřadů. Ty na poslední chvíli odvolaly povolení, aby se symposium konalo v konferenčním sále prostorného hotelu Duna Intercontinental. I první náhradní prostor – velkou restauraci v centru Budapešti, jejíž vedení zpočátku zlákala vidina nějakých sta zákazníků – museli organizátoři opustit po omluvném telefonátu, že v daném prostoru se bohužel musejí opravit okna, a rezervaci je proto nutno zrušit!

Neoficiální symposium se nakonec konalo v soukromém bytě známého filmového režiséra.

Kromě Jiřího Gruši, českého básníka a spisovatele, který nyní žije v exilu v západním Německu, na sympoziu pronešl řeč také další český spisovatel žijící v exilu, a to dramatik Pavel Kohout, který vyjádřil svůj vděk maďarským úřadům, že mu umožnily navštívit Budapešť; když se o to totiž pokusil naposledy, byl zatčen a ihned posazen na zpáteční vlak do Vídně, kde nyní žije.

Vystoupení českých spisovatelů na sympoziu bylo mimořádné a texty asi třiceti z nich byly k dispozici v knize vydané k této příležitosti Mezinárodní helsinskou federací a Nadací Charty 77 ve Stockholmu (*A Besieged Culture*, k dostání u Nadace Charty 77, Box 50041, S-104 05, Stockholm, nebo u *Index on Censorship*, cena £7).

Knihu obdržely všechny delegace na oficiálním Evropském kulturním fóru.

György Konrád zahájil neoficiální symposium tím, že je nazval „prvním krokem ke zlepšení situace evropských spisovatelů a intelektuálů, kteří by měli mít možnost se svobodně scházet a diskutovat“. Tento maďarský spisovatel dodal:

„Spisovatel musí mít právo vyjadřovat názory odlišné od

oficiálního stanoviska. Paralelní, neoficiální kultura v Maďarsku i jinde vznikla jen proto, že se jednotná oficiální kultura ukázala jako příliš omezující.

Cenzura – to je kultura obehnaná ostnatým drátem. A v zemi, kde se pálí knihy, je celá společnost spoluvíníkem tohoto zločinu. Literatura musí mít absolutní svobodu – spisovatelé se mohou prohřešit děláním kompromisů, literatura nikoli.

V liberální demokracii existují cenzoři, nikoliv však Cenzor s velkým ‘C’. Tam, kde mají Cenzora s velkým ‘C’, je malý manévrovací prostor.

Kulturní fórum se nyní bude scházet po čtyři týdny za zavřenými dveřmi. Co chtějí skrývat? My se tu scházíme zcela otevřeně, ne jako něčí delegáti či zástupci, ale jako jednotlivci. Jsme zde, protože si tu přejeme být, ne proto, že nás sem někdo vyslal. Nezastupujeme žádné země, pouze sami sebe.“

Delegace IHF v Moskvě 21.-31. ledna 1988

Zpráva předsedy Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva Karla Schwarzenberga a jejího generálního tajemníka Geralda Naglera o pobytu delegace IHF v Moskvě

Myšlenka navštívit Moskvu se zrodila na jaře roku 1987. Zdálo se, že nový vývoj v Sovětském svazu vytvořil podmínky ke zlepšení vztahů mezi Východem a Západem a k navázání kontaktů mezi vládními a nevládními institucemi. Období *glasnosti* zahájené generálním tajemníkem ÚV KSSS Michaiem Gorbačovem naznačovalo ochotu Sovětského svazu vykročit směrem k otevřenější společnosti, ve které je běžný konstruktivní dialog mezi oficiálními a neoficiálními institucemi.

Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva (IHF, International Helsinki Federation) využila tohoto nového přístupu a došla k názoru, že situace je zralá k navázání kontaktů v Moskvě, což předtím nebylo možné. Návštěva měla splnit tři účely: navázání dialogu, průzkum a zasílání zpráv o situaci v Sovětském svazu konferenci KBSE ve Vídni, tisku a našim vládám.

IHF nejprve návštěvu navrhla sovětskému velvyslanci vídeňské konference KBSE, panu Juriji B. Kašlevovi. Souběžně poslala IHF dopisy nejruznějším sovětským institucím, se kterými se chtěla setkat.

IHF zformovala delegaci prominentních členů, v níž bylo osmnáct poslanců parlamentu, vědců, profesorů práv a lidskoprávních aktivistů z deseti různých zemí. Součástí delegace byli i čtyři členové personálu.

Po třech měsících sovětské orgány informovaly IHF, že bude v Moskvě vítaná. Na tiskové konferenci 22. září 1987 velvyslanec Kašlev oznámil, že v duchu *glasnosti* je IHF, organizace s dlouhodobým kritickým postojem k Sovětskému svazu, pozvána do Moskvy na diskusi o otázkách lidských práv.

Jak informovaly *International Herald Tribune* i jiné noviny, návštěva měla být první svého druhu.

Návštěva se podařilo uskutečnit teprve za čtyři měsíce. Mezitím začala IHF korespondovat s oficiálním hostitelem delegace, Sovětským výborem pro evropskou bezpečnost a spolupráci (KBSE), vedeným panem Lvem Tolkunovem. Ve svých dopisech IHF výslovně jmenovala představitele, se kterými se chtěla sejít, a trvala na svém záměru zorganizovat oddělený neoficiální program o večerech a přes víkend.

Celkově bylo požadavkům delegace vyhověno a až na jednu výjimku se nikdo nepokusil zabránit kontaktu s nezávislými skupinami a jencinci.

Na oficiální úrovni došlo k setkání s následujícími osobnostmi: náměstek ministra zahraničních věcí Anatolij Adamišin, první náměstek ministra vnitra Leonid G. Sizov, náměstek ministra zdravotnictví Oleg Ščepin, ministr spravedlnosti Boris Kravcov, náčelník pasového úřadu (OVIR) Rudolf Kuzněcov, ředitel Všesvazového ústavu Serbského Dr. Georgij Morozov, předseda Sovětské rady pro náboženské záležitosti Konstantin Charčev, výkonný předseda Akademie věd SSSR akademik V. A. Kotělnikov, zástupce předsedy Sovětského výboru pro evropskou bezpečnost a spolupráci Jevgenij K. Silin, předseda Sociální komise pro mezinárodní spolupráci v oblasti humanitární a lidskoprávní prof. Fjodor M. Burlackij, ředitel Ústavu státu a práva Akademie věd SSSR prof. Kudrjavcev, předseda správní rady tiskové agentury Novosti Valentin M. Falin.

IHF také požadovala setkání s jedním či více členy politbyra; požadavek byl však bez udání důvodu zamítnut. Žádost IHF o setkání s předsedou KGB maršálem Viktorem Čebrikovem a s generálním prokurátorem SSSR Alexanderem Rekunkovem byla taktéž zamítnuta.

Nebyla schválena ani další důležitá žádost delegace. Týkala se setkání se členy helsinských skupin, doposud vězněnými v pracovním táboře Perm. V původním zamítnutí bylo

jako důvod uvedeno, že oblast Permu je cizincům nepřístupná, ale ani alternativa, kterou IHF předložila – přesunout vězně dočasně do moskevské věznice, aby se mohli s delegací setkat –, nebyla seriózně projednána.

Když IHF tento požadavek opakovala v Moskvě v rozhovoru s náměstkem ministra vnitra, který měl na starosti věznice, zdálo se, že o tom slyší poprvé; tehdy už bylo příliš pozdě takovéto setkání do jednoho týdne zorganizovat. IHF se však touto záležitostí nepřestala zabývat a požádala sovětské úřady, aby návštěvu povolily sovětské přidružené organizaci Press-klub Glasnost, spolupracující s IHF. Jelikož je oblast Permu uzavřená pouze cizincům, neměl by tento požadavek způsobit z legálního hlediska žádný problém.

Press-klub Glasnost, který je od října členem IHF, sehrál v návštěvě IHF delegace klíčovou roli. Nikdo z jeho členů nebyl součástí delegace, jelikož v době, kdy se delegace tvořila, nebyl dosud Press-klub Glasnost za člena IHF přijat. Nicméně bylo pro IHF zcela zásadní, aby se se členy Press-klubu Glasnost jednalo stejně jako s ostatními členy IHF a aby dostali možnost představit svou záležitost komisi pana Burlackého. Předchozí snahy Press-klubu Glasnost navázat kontakt se sovětskými orgány byly totiž neúspěšné.

V tomto ohledu bylo vrcholem pobytu delegace IHF setkání s nově vzniklou Sovětskou veřejnou komisí pro mezinárodní spolupráci v humanitární oblasti, vedenou Fjodorem Burlackým, komentátorem novin *Literaturnaja Gazeta* a blízkým poradcem Michaila Gorbačova. Bylo to poprvé, co se v Sovětském svazu uskutečnila veřejná debata mezi sovětskými představiteli a lidskoprávními aktivisty ze Západu i z SSSR za přítomnosti jak sovětského, tak mezinárodního tisku. Pan Burlackij událost později popsal takto: „Nazval bych to historickým okamžikem z jednoduchého důvodu, že jsme učinili první krok od konfrontace ke spolupráci.“ (Viz samostatnou kapitolu o tomto setkání.)

Po tomto prvním kroku směrem ke konstruktivnímu dialogu je nezbytné v práci pokračovat. Proto IHF připravuje vyslání menších specializovaných delegací do Sovětského svazu, které by pokračovaly v diskusi započaté v lednu. Současně se IHF také pokusí navštívit další regiony Sovětského svazu, aby mohla podrobněji zmapovat postavení a práva

různých národností.

Mimo to IHF též pozvala prof. Burlackého s jeho komisí k návštěvě vídeňské IHF či jiných národních helsinských výborů.

Následující zpráva sestává z jedenácti kapitol, které sepsali různí členové delegace.

Karl Johannes von Schwarzenberg

Gerald Nagler

Paralelní seminář Československo '88 Vídeň listopad 1988

Poděkování předsedy IHF Karla Schwarzenberga rakouskému ministrovi pro vědu a výzkum profesorovi Hansovi Tuppému za převzetí záštity nad připravovaným paralelním seminářem Československo '88

Vídeň 2. listopadu 1988

Vážený pane ministře!

Dramatické události, k nimž došlo minulý týden v Praze, dokazují obecně známý fakt: situace lidských práv v Československu je kritická.

Vzhledem k tomu, že konání historického semináře Československo '88 v Praze bude zcela zjevně zabráněno, vyhověli jsme rádi prosbě Charty 77 a dalších skupin zabývajících se lidskými právy, abychom jim poskytli pomoc při organizaci „alternativního semináře“ ve Vídni.

Srdečně Vám děkujeme za Vaši laskavou a okamžitou ochotu, s níž jste převzal záštitu nad naším „alternativním seminářem“

CZECHOSLOVAKIA 1988.

Jsme přesvědčeni, že takový projev solidarity ze strany Rakouska jakožto sousední země a zároveň země, která po léta poskytuje pohostinství sekretariátu IHF, je v dnešní době mimořádně důležitý. Přijměte i za to náš srdečný dík.

S upřímnými pozdravy
K. J. von Schwarzenberg

Tisková zpráva IHF o založení Československého helsinského výboru a tvrdém zákroku úřadů proti nezávislému semináři v Praze.

Vídeň 11. listopadu 1988. – Skupina známých lidskoprávních aktivistů oznámila, že navzdory tvrdým zásahům proti nezávislým aktivitám v Československu vznikl Československý helsinský výbor. Mezinárodní helsinská federace ve Vídni obdržela prohlášení o založení tohoto nově vytvořeného výboru a zveřejní je při dnešním zahájení semináře v Praze. Pražský seminář je organizován následujícími opozičními skupinami: Chartou 77, Jazzovou sekcí, Společenstvím přátel USA, Nezávislým mírovým sdružením a Demokratickou iniciativou.

Mezinárodní helsinská federace považuje tuto iniciativu za velmi důležitý krok ve vývoji mezinárodního helsinského hnutí, obzvláště v poslední době, kdy českoslovenští vládní činitelé projevují absolutní neúctu k závazkům přijatým v rámci helsinského Závěrečného aktu.

Zatímco v ostatních zemích Varšavské smlouvy se semináře nezávislých skupin konaly bez zásahů státu a s účastí zahraničních hostů, československé úřady učinily tvrdá opatření, aby konání semináře v Praze znemožnily. Již v počáteční fázi plánování byli organizátoři semináře vyslýcháni a varováni, že seminář bude považován za nelegální. Dne 10. listopadu ve čtvrtek ráno, tj. den před plánovaným zahájením semináře, se IHF dozvěděla, že 11 osob bylo až po dobu 96 hodin zadržováno (viz příložený seznam).

Policejní zásah proti tomuto semináři a dalším nenásilným aktivitám nezávislých skupin opět potvrzuje potřebu a důležitost vzniku Helsinského výboru, který bude speciálně sledovat dodržování helsinských dohod ze strany československého státu

Československý helsinský výbor v čele s Jiřím Hájkem, bývalým ministrem zahraničních věcí a jedním ze spoluzakladatelů Charty 77 považuje za svůj nejdůležitější úkol poskytovat veřejnosti objektivní informace o významu a důležitosti helsinských dohod a navazujících dokumentů. Zakládající dokument výboru uvádí, že snahy o zajištění bezpečnosti a spolupráce v Evropě uvedené v helsinském Závě-

rečném aktu by neměly být pouze záležitostí vlády, ale i záležitostí občanských iniciativ.

Výbor, který je již v kontaktu s helsinskými výbory dalších zemí a s Mezinárodní helsinskou federací, bude usilovat o „konstruktivní dialog jak s představiteli federální vlády a federálního parlamentu, tak s oficiálními a polooficiálními institucemi, jako je Československý výbor pro evropskou bezpečnost, a samozřejmě se všemi zainteresovanými občany“.

Zpráva generálního tajemníka IHF Geralda Naglera z 30. listopadu 1988 o okolnostech zmaření nezávislého semináře Československo '88, jak je zjistila delegace IHF za svého pobytu v Praze

„Tímto prohlašuji symposium za zahájené.“ Jedině toto nám Václav Havel stihl říct, než byl zatčen a dosti brutálně odveden československou policií.

Tento seminář, připravený Chartou 77 a čtyřmi dalšími nezávislými skupinami v ČSSR, měl za cíl připomenout historické události roků 1918 - 1938 - 1948 - 1968. O akci byly úřady podrobně informovány již v září, což mělo za následek domovní prohlídky a zastrašování.

Vzhledem k tomu, že jednání semináře probíhalo v duchu helsinského Závěrečného aktu, rozhodla se Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva vyslat na něj mezinárodní delegaci. Informovali jsme československé úřady, a dokonce požádali o setkání s velvyslancem ČSSR, abychom vysvětlili význam symposia i účasti IHF. Mezi členy delegace IHF byli: Max van der Stoel, bývalý nizozemský ministr zahraničí, člen Státní rady a předseda Nizozemského helsinského výboru, Lord Erik Avebury, předseda Britského helsinského výboru, a Gerald Nagler, generální tajemník IHF. Některým členům naší delegace nebyla udělena víza: Marion Dönhoffové, vydavatelce *Die Zeit*, Ovemu Nathanovi, profesoru a děkanovi Kodaňské univerzity, a dalším. Někteří sice víza obdrželi, ale s výstrahou a zastrašováním. Po příjezdu do Prahy delegace zjistila, že naši hostitelé byli zatčeni a my jsme se ocitli pod „policejní ochranou“.

Poté, co byl zatčen Václav Havel, jsme my - zahraniční delegáti - dostali do rukou obálku od ženy, která byla zřejmě velitelkou policejního sboru, jenž měl za úkol se o nás „postarat“. Ve zprávě ve čtyřech jazycích stálo: „POZOR. Varuji Vás, že akce s názvem Symposium ČESKOSLOVENSKO '88 je nelegální a její konání by bylo v rozporu se zájmy československého pracujícího lidu a tudíž nelegální. V tomto ohledu by bylo Vaše působení na této akci považováno za projev nepřátelství k Československu a byly by tudíž vůči Vaší osobě vyvozeny náležité důsledky.“ Varování nebylo podepsané!? Kdo je tady „já“ - policie? stát? Přesto jsme trvali na tom, že jsme

zákony neporušili, a varování jsme samozřejmě ignorovali. Snažili jsme se pokračovat v soukromých bytech s těmi, které nezatkli, ale policie zmařila i to. Seminář, který měl být podle našeho záměru setkáním akademickým, se stal setkáním symbolickým.

Delegace IHF uspořádala skromný vzpomínkový akt a položila květiny na hrob Jana Patočky; přitom ji obklopovala tajná policie. Delegace podala protest Ústřednímu výboru [KSC] adresovaný panu Jakešovi a na policejním ředitelství požádala o vysvětlení, proč byli naši hostitelé zatčeni, z čeho byli obviněni, proč byli zadržováni déle než 48 hodin, což je v rozporu se zákony ČSSR, a zda mají přístup k právní pomoci. Naše žádosti a otázky zůstaly bez odpovědi. Navštívili jsme také manželky mnoha zadržených mužů; ony samy měly často domácí vězení. Naši morální podporu velmi ocenily.

Lidskoprávní situace v ČSSR je prostě otrěsná. Vzhledem k tomu, že řada západních zájemců nedostala na pražský seminář víza, zorganizovala mezitím IHF paralelní seminář ČESKOSLOVENSKO '88 ve Vídni, který moderoval předseda IHF Karel Schwarzenberg. Mezi účastníky byli Jiří Pelikán, Zdeněk Mlynář, Pavel Kohout, Pavel Tigrid a František Janouch, vesměs známí a přední lidskoprávní aktivisté. Projevy pražských účastníků, které měly být původně předneseny v Praze, musely být ironií osudu přečteny ve Vídni v jejich nepřítomnosti.

Seminář v Praze zahájil Václav Havel několik vteřin předtím, než ho policie zatkla. My i naši hostitelé v ČSSR považujeme seminář za neukončený. IHF bude i nadále všemi možnými způsoby zprostředkovávat přátelům v ČSSR přístup k intelektuálním a vědeckým podnětům. Vycházíme z toho, že je to v plném souladu s helsinskými dohodami.

IHF a její delegace, která byla v Praze, již protestovala proti způsobu, jakým se zacházelo s našimi hostiteli, a proti dalšímu porušování lidských práv v ČSSR. Silně se také ohrazujeme proti takovým prohlášením, jako je přiložená tisková zpráva vydaná velvyslanectvím ČSSR v Bonnu.**

** Zpráva ze 17. 11. 1988 s názvem Další provokace v Praze označuje seminář označen za pokus domácích „antisocialistických politických struktur“ a jím „názorově blízkých západních činitelů“ otestovat s odvoláním na Závěrečný akt z Helsink možnosti radikalizace a legalizování opozice za účelem „vyvolání chaosu a anarchie“.

V pátek 11. listopadu 1988 bylo oznámeno založení Československého helsinského výboru. Je to příznačné, že téhož dne byli předseda tohoto výboru, bývalý ministr zahraničních věcí Jiří Hájek, a většina ostatních signatářů, například Václav Havel, v policejní vazbě? Že členové dalších helsinských lidskoprávních výborů, jako je Max van der Stoel, Lord Erik Awebury a Gerald Nagler sice v Praze byli, ale s členy nového Československého helsinského výboru se nesměli setkat?

Doufejme, že tomuto novému nezávislému československému výboru, který sestává z mezinárodně uznávaných osobností, bude dovoleno konat svou činnost bez zastrašování, domovních prohlídek, zatýkání a diskriminace. To by totiž zlepšilo velmi špatný dojem z lidskoprávní situace v Československu.

Gerald Nagler
generální tajemník

Vídeň dne 30. listopadu 1988

Program paralelního semináře konaného ve Vídni 13. listopadu 1988

ČESKOSLOVENSKO '88

Československo v evropském kontextu 1918–1988

Paralelní seminář, Vídeň 13. listopadu 1988

- 9.30 – 10.00 Zahájení: předseda Mezinárodní helsinské federace Karel Jan Schwarzenberg. Uvítání a zprávy.
- 10.00 – 10.15 První část dokumentu Druhá Evropa (The Other Europe), produkce TV Channel 4, London, s rozhovory s Václavem Havlem a Milanem Šimečkou.
- 10.15 – 10.45 Projev Milana Šimečky (Bratislava): Československo 1988: Naše vyhlídky do konce století. Přečteno v nepřítomnosti autora.
- 10.45 – 11.00 Přestávka.
- 11.00 – 11.30 Jacques Rupnik (Paříž): Intelektuálové a moc v Československu.
- 11.30 – 12.00 Vilém Prečan: Poznámka ke vztahům mezi Čechy a Slováky.
- 12.00 – 12.30 Promítání filmu o demonstraci v Praze konané 28. října 1988, uvedeno Vilémem Prečanem.
- 12.30 – 14.30 Přestávka na oběd.
- 14.30 – 15.45 Premiéra dokumentu Druhá Evropa, produkce TV Channel 4, London, 5. díl: Moc bezmocných (The Power of the Powerless), uveden autorem Jacquesem Rupnikem.
- 15.45 – 18.00 Současná situace v Československu, diskuse.

Prohlášení přijaté účastníky semináře ve Vídni

My, účastníci vídeňského setkání organizovaného paralelně s pražským sympoziem ČESKOSLOVENSKO '88,

VYJADŘUJEME

podporu všem těm v Československu, kteří rozvíjejí svobodnou a otevřenou diskusi o minulosti své země a o jejích současných problémech;

PROTESTUJEME

proti násilné policejní akci namířené proti historickému semináři, který se měl konat v hlavním městě Československa a v souvislosti s nímž byly desítky československých občanů zadrženy, z nichž někteří jsou stále ještě ve vazbě;

OBVIŇUJEME

československé úřady z hrubého porušení helsinského Závěrečného aktu a dalších mezinárodních dohod, které pražská vláda podepsala;

PROHLAŠUJEME,

že zatímco v době, kdy v některých jiných zemích sovětského bloku jsou lidská a občanská práva rozšiřována, v Československu vládou represe a policejní teror, připomínající mnoho z nejhorsších období bezohledné perzekuce;

ŽÁDÁME,

aby československé úřady ihned propustily všechny, kteří se chtěli zúčastnit pražského sympózia a byli uvězněni, stejně jako ostatní politické vězně, a veřejně se omluvily za neslýchanou policejní akci v Praze.

OBRACÍME SE

na rakouskou delegaci na Konferenci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě s prosbou, aby naším jménem odevzdala tento protest československé delegaci na následné schůzce KBSE ve Vídni.

Tisková zpráva IHF o přijetí Československého a Polského helsinského výboru za členy Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva

Vídeň 1. prosince 1988. – Dne 30. listopadu 1988 Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva (IHF) se svými národními helsinskými výbory přijala jednohlasně za členy Československý helsinský výbor a Polský helsinský výbor. Celkový počet národních helsinských výborů se tímto zvýšil na patnáct. V současné době má IHF členské výbory v Rakousku, Kanadě, Československu, Dánsku, Spolkové republice Německo, Itálii, Nizozemsku, Norsku, Polsku, Sovětském svazu, Švédsku, Švýcarsku, Spojeném království, Spojených státech a Jugoslávii.

Československý helsinský výbor byl založen 5. listopadu 1988 devatenácti význačnými československými občany, včetně dramatika Václava Havla. Předsedou výboru je prof. dr. Jiří Hájek. Založení výboru bylo oficiálně oznámeno 11. listopadu během pražského sympozia Československo '88, jež bylo brutálně přerušeno zásahem československé policie.

Za svou stěžejní úlohu považuje výbor poskytování objektivních informací o stavu lidských práv v Československu ve snaze prosazovat zásady a ustanovení helsinského Závěrečného aktu. Bude v plánu sledovat případy porušování lidských práv a pracovat na jejich vyřešení.

Polský helsinský výbor, jenž má 12 členů, mezi nimiž jsou právníci, novináři a vysokoškolští učitelé, byl založen na podzim roku 1982. Od té doby již vydal řadu spolehlivých a podrobných zpráv o lidskoprávní situaci v Polsku. Jeho členové, kteří zprvu byli nuceni pracovat v anonymitě, zveřejnili své členství v létě roku 1988.

Předním úkolem výboru je informovat veřejnost a mezinárodní orgány o porušování lidských práv polskou vládou. Členové výboru ve svém prvním veřejném prohlášení dále dospěli k závěru, že „se nyní vytvořily podmínky pro širší spektrum aktivit, jejichž cílem je odstranit právní mechanismy umožňující libovolné rozhodování státních činitelů a omezit represivní moc zákona“.

Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva věří, že

přistoupení helsinských výborů v Československu a Polsku k již existujícím členům IHF je zásadním krokem vpřed v boji za dodržování lidských práv v signatářských zemích helsinské dohody.

IHF a Československo leden a březen 1989

Záznam Geralda Naglera a Tanji Petovarové o návštěvě Československa ve dnech 27.-30. ledna 1989, určený členům Rady národních helsinských výborů

Situace lidských práv je v Československu vážná. Události, ke kterým došlo během takzvaného Palachova týdne, situaci jen zhoršily. Když chtěl Václav Havel spolu s přáteli položit květiny na Václavském náměstí na místo, kde před dvaceti lety spáchal Jan Palach sebevraždu, policie jim v tom zabránila a zadržela je. Zatčení Václava Havla a dalších pobouřilo velké množství pražských občanů, kteří se spontánně shromáždili k pokojné demonstraci. Byli brutálně napadeni policií, která hrubě zacházela i s náhodnými kolemjdoucími.

Dny 15.-20. ledna světu názorně ukázaly, že státní moc ČSSR nerespektuje helsinský Závěrečný akt ani závěrečný dokument vídeňské následné schůzky KBSE, který byl přijat v témž týdnu.

Předseda IHF Karel Schwarzenberg a generální tajemník IHF Gerald Nagler plánovali cestu do Československa. Požádali Tanju Petovarovou, jednu z předsedkyň Jugoslávského helsinského výboru a zkušenou obhájkyni v politických procesech, aby se k nim připojila.

Účelem cesty bylo:

1. prozkoumat situaci v Československu;
2. nabídnout podporu Československému helsinskému výboru;
3. projednat, jak pomoci Václavu Havlovi a dalším osobám uvězněným za svou činnost v oblasti lidských práv;
4. navázat neformální dialog s Výborem československé veřejnosti pro lidská práva, kterému předsedá prof. dr. Zdeněk Dienstbier (v lidskoprávním žargonu GONGO: Government Organized Non-governmental Organization neboli

Vládou organizovaná nevládní organizace);

5. podpořit uspořádání semináře o lidskoprávních záležitostech a nezávislosti soudnictví v Československu na Univerzitě Karlově v Praze.

Československé orgány však bez udání důvodu odmítli Karlu Schwarzenbergovi udělit vízum. IHF společně s rakouskými a švýcarskými úřady se proti tomuto rozhodnutí ostře ohradila. Vízum sice bylo Karlu Schwarzenbergovi o tři dny později uděleno, avšak už příliš pozdě na to, aby mohl odcestovat.

I. Setkání s Československým helsinským výborem v sobotu 28. ledna 1989 v domě prof. dr. Jiřího Hájka, předsedy Československého helsinského výboru. Semináře se zúčastnili:

Dr. Jiří Hájek

Zdeněk Jičínský, právník

Václav Malý, katolický kněz

Jan Štern, novinář

Ladislav Lis, právník

Jiří Dienstbier, novinář

Libuše Šilhánová, socioložka

Petr Uhl, inženýr

Michael Dymáček, matematik

Diskutovalo se o následujících tématech:

- a) protesty proti policejní brutalitě;
- b) výzva úřadům požadující propuštění osob zatčených během října a posledního lednového týdne (z nichž Václav Havel a Jana Petrová jsou členy helsinského výboru) i politických vězňů odsouzených dříve;
- c) požadavek spravedlivého procesu pro všechny zadržené nebo obviněné osoby;
- d) účast pozorovatelů při nadcházejících politických procesech;
- e) protesty proti jakémukoli omezování svobodného vycestování z Československa, které se používá jako trest za politický disent;
- f) organizace semináře na Univerzitě Karlově v Praze s diskusí na téma:

porušování lidských práv,
nezávislost soudnictví.

Zjistili jsme, že v Československu jsou právní otázky pro oblast lidských práv velmi důležité, protože trestní a procesní právo dává donucovacím orgánům značnou pravomoc k libovolnému zacházení s podezřelými. Nedostatečné uplatňování principu nezávislosti znemožňuje obhájčům ovlivňovat trestní řízení nebo efektivně hájit klienty. V tomto ohledu může být podpora právních odborníků z IHF důležitá pro vývoj situace lidských práv v Československu.

Členové Československého helsinského výboru ocenili návrh IHF započít projekt reformy trestního práva a trestního řízení v ČSSR a v ostatních signatářských státech KBSE.

g) Dále se diskutovalo o tom, jak využít nový mechanismus Vídeňského závěrečného dokumentu, jenž umožňuje každému účastnickému státu KBSE vyzvat jakýkoli další zúčastněný stát k plnění povinností stanovených KBSE a upozornit ostatní zúčastněné státy na případy jejich porušování.

Členové Československého helsinského výboru popsali konkrétní případy extrémní policejní brutality a sadismu. Policie používala násilí nejen vůči demonstrantům, ale i kolemjdoucím, například vůči dvanáctiletému chlapci nebo osmaosmdesátiletému muži. Některé důvěryhodné osoby, které byly svědky demonstrace, mezi nimi lékaři a psychologové, měly dokonce vážné podezření, že příslušníci policie jednali pod vlivem drog a/nebo alkoholu.

To vzbudilo v řadách veřejnosti, včetně všeobecně uznávaných intelektuálů z mimoopozičních kruhů takové sponzánní a silné rozhořčení, že přibližně tisíc prominentních československých občanů podepsalo petici adresovanou Ladislavu Adamcovi, předsedovi federální vlády ČSSR. Petici iniciovala skupina intelektuálů a umělců, malířů, spisovatelů apod., která požaduje propuštění Václava Havla a dalších jako podmínku pro navázání dialogu s úřady.

II. Návštěva Olgy Havlové, Ivana a Dagmar Havlových, tj. manželky, bratra a švagrové Václava Havla. Všichni tři zdůraznili, jak důležité je skoncovat s nenávistnou praxí československých orgánů, které dissent napadají nepravdivými články, v nichž očerňují uznávané občany; Václavu Havlovi

například prisuzují gestapáckou mentalitu. Dále vyzdvihli důležitost spravedlivých a veřejných procesů se zadrženými a/nebo obviněnými. Jako příklad uvedli Ivana Havla, který byl v roce 1981 zadržen a obviněn z trestných činů, ale po propuštění nikdy neproběhl proces, v jehož rámci by mohl prokázat svou nevinu a obnovit svou právní bezúhonnost.

Obhájci Václava Havla jsme nabídli právní podporu a diskutovali jsme, jak vyslat pozorovatele k soudními líčení s Havlem a s dalšími.

Také jsme navštívili některé jiné lidskoprávní aktivisty, včetně Anny Marvanové, Milana a Evy Šimečkových (Bratislava), Milana a Jitky Uhdeových (Brno) a Jana Urbana s manželkou. Osobní situace každého z nich je velmi špatná, všichni včetně manželek přišli o práci, čelí pravidelnému pronásledování, jako jsou domovní prohlídky a zastrašování, a jejich děti nesmějí studovat na vyšších školách. Všichni již dlouho trpí tíživou společenskou izolací. Vlivem nedávných událostí se jejich podmínky částečně změnily, včetně navázání kontaktu s lidskoprávními aktivisty ze zahraničí. Toto prolomení izolace zahraničními návštěvami, pozvánkami a snahou obstarat jim pasy a víza je pro ně velice důležité.

Jan Urban a Petr Uhl vytvořili centrum pro volný pohyb informací, aby se zlepšila výměna pravdivých a nezávislých zpráv mezi různými východoevropskými zeměmi a Jugoslávií.

IHF všechny tyto aktivity a iniciativy vřele podporuje a velmi si váží odvahy, čestnosti a vytrvalosti nezávislých iniciativ v Československu.

III. Dne 10. prosince 1988 ČSSR veřejně oznámila **vznik oficiální lidskoprávní organizace**, jejímž předsedou je prof. dr. Zdeněk Dienstbier, která o sobě prohlašuje, že je nezávislá. To ukáže praxe. Zatím máme důvody k ostražitosti. Mezinárodní helsinská federace nicméně prohlašuje, že pro ni je partnerem její člen, helsinský výbor s předsedou Jiřím Hájkem.

S výborem Dr. Dienstbiera jsme uspořádali setkání za účelem zahájení dialogu. Doufáme rovněž, že by mohli být nápomocni při navazování dialogu IHF a Československého helsinského výboru s československými úřady. Jelikož byl prof. dr. Dienstbier nemocný, sešli jsme se s jeho zástupcem JUDr.

Vladimírem Fleglem. Trvali jsme na účasti Jiřího Hájka, což bylo nakonec neochotně akceptováno. Atmosféra během setkání se však postupně zlepšovala.

Ohradili jsme se proti nedávným zatčením a vyslovili jsme přání, aby se jejich výbor přetvořil ve skutečně funkční lidskoprávní organizaci, která umožní zlepšení lidskoprávní situace v zemi a nebude existovat pouze na papíře.

Také jsme s nimi diskutovali o projektu nezávislého soudnictví, který navrhla Tanja Petovarová; vyjádřili zájem spolupracovat na něm s Československým helsinským výborem. Zmínili možnost pomoci nám s plánovaným seminářem o lidských právech na Univerzitě Karlově v Praze.

JUDr. Vladimír Flegl nás informoval o agendě jejich výboru:

1. prověřovat, zda jsou československé zákony v souladu s mezinárodními zákony;
2. dodržování zákonů;
3. právní normy všeobecně vylepšovat a zpřesňovat;***
4. zveřejňovat všechny mezinárodní pakty a dohody v oblasti lidských práv, včetně Závěrečného aktu z Helsink;
5. zřídit ústavní soud.

Závěrečné poznámky

Navzdory hrubému policejnímu zacházení s nezávislými aktivisty byla atmosféra na našich setkáních velice optimistická. Členové nezávislých skupin, včetně signatářů Charty 77, nejsou již tolik izolováni jako dřív, mladí lidé se čím dál tím víc zapojují do diskuse o politické budoucnosti a lidskoprávní situaci v ČSSR a zdá se, že většina lidí doufá, že dříve či později budou mít silnější pozici ve státě politikové naklonění reformám.

Zatím, a to je velmi důležité, nám extrémně nestabilní situace v Československu umožňuje používat veškerý náš vliv k podpoře pozitivního vývoje v této zemi.

*** Body 2 a 3 jsou zřejmě nepřesně formulovány, výbor mohl maximálně navrhopvat.

Tisková zpráva o protestním dopise předsedy IHF Karla Schwarzenberga předsedovi Federální vlády ČSSR Ladislavu Adamcovi

Praha/Vídeň 6. března 1989. - Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva se obrací na československou vládu v záležitosti Jiřího Hájka.

Navzdory pokusům Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva (IHF) navázat s československou vládou pozitivní dialog zaujala dnes tato vláda velmi neústupné stanovisko, když odmítla účast dr. Jiřího Hájka jako člena delegace IHF a zabránila tak dojednaným setkáním s organizací IHF. Dr. Hájek je předseda Československého helsinského výboru, bývalý ministr zahraničí ve vládě Alexandra Dubčeka a známý odbojář z druhé světové války.

Je politováníhodné, že tato příležitost ke zlepšení vztahů v oblasti lidských práv byla promarněna. IHF je stále připravena znovu navázat dialog, avšak nemůže tolerovat, aby členové naší delegace nebo naší organizace byli vylučováni z účasti na setkání.

Poslali jsme Ladislavu Adamcovi, premiérovi Československa, protestní dopis následujícího znění:

Praha 6. března 1989

Vážený pane premiére,

píši v zastoupení delegace, kterou tvoří tito zástupci šesti zemí: Karl Johannes von Schwarzenberg, předseda Mezinárodní helsinské federace; Jiří Hájek, bývalý ministr zahraničních věcí Československa a předseda Československého helsinského výboru; Max van der Stoel, bývalý ministr zahraničních věcí Nizozemska a předseda Nizozemského helsinského výboru; Bjørn Elmquist, poslanec dánského parlamentu a Dánského helsinského výboru; Jeri Laberová, výkonná ředitelka amerického uskupení Helsinki Watch, a Gerald Nagler, generální tajemník Mezinárodního helsinského výboru.

Chceme vyslovit své zklamání a vážné obavy, způsobené odmítavým postojem československých ministrů k setkání s námi.

Jsme pochopitelně zklamáni, protože několik z nás muselo překonat velkou vzdálenost, abychom se těchto setkání mohli zúčastnit. Naše největší obavy se však týkají důvodu pro zrušení našeho setkání, totiž skutečnosti, že českoslovenští funkcionáři odmítli přijmout zástupce Československého helsinského výboru jako součást naší delegace.

Odmítnutí přijmout dr. Hájka jako člena naší delegace litujeme o to víc, že jde o předsedu organizace, jejímž cílem je „sledovat a prosazovat dodržování“ zásad KBSE. Odstavec 26 Vídeňského závěrečného dokumentu, k jehož plnění se zavázala vláda Československé socialistické republiky letošního 10. ledna, nejenom výslovně ukládá vládám, aby respektovaly právo organizací k této činnosti, ale také od nich vyžaduje „přijetí efektivních opatření k usnadnění přístupu k informacím v souladu se zásadami KBSE“. Odmítnutí účasti zástupce naší československé členské organizace na setkání, během něhož se mělo diskutovat právě o realizaci opatření KBSE, je podle našeho názoru s těmito zásadami v rozporu. Považujeme za naprosto zásadní, aby českoslovenští vládní činitelé navázali dialog s místními nezávislými skupinami, jako je právě Československý helsinský výbor. Doufali jsme, že k navázání takového dialogu přispějeme.

Znepokojena nedávným vývojem v Československu požádala Mezinárodní helsinská federace o setkání s vysokými státními funkcionáři. Mezinárodní helsinská federace sleduje situaci ve všech zemích KBSE. Zjistili jsme, že zatímco v sousedních zemích se situace ve společnosti uvolňuje, v Československu jsou lidé vězněni za pokojné vyjádření svých názorů.

Delegace Mezinárodní helsinské federace protestuje proti:

- policejní brutalitě vůči občanům Československa, kteří se zúčastnili pokojných demonstrací během srpna, října a ledna;
- zatýkání lidskoprávních aktivistů a jiných občanů během posledních měsíců;
- procesům a rozsudkům týkajícím se občanů uplatňujících své právo na svobodu slova, mezi nimiž jsou členové Československého helsinského výboru Václav Havel a Jana Petrová;
- probíhajícím soudním řízením (z nichž se některá konají tento týden) proti dalším osobám, které se pokojným způsobem

dožadovaly uplatňování práv, garantovaných helsinskými dohodami;

- odpírání práva na návštěvy rodinných příslušníků, psaní dopisů zadrženým osobám, a proti jejich dalším postihům;
- článku 156a trestního zákona a odstavce 6c zákona o přeštopcích, přijatým po závěrech vídeňského jednání, neboť ony dále omezují práva občanů v rozporu s vídeňským dokumentem.

Delegace Mezinárodní helsinské federace požaduje následující opatření:

- okamžité propuštění a stažení veškerých obvinění všech politických vězňů, včetně osob, které během nedávných událostí protestovaly v Praze proti policejní brutalitě;
- garanci spravedlivého procesu, včetně veřejného přelíčení s účastí zahraničních pozorovatelů, všem osobám podezříváným z politických zločinů;
- ukončit praxi využívání vízových a pasových omezení jako trestu za politické aktivity a přestat bránit členům Československého helsinského výboru v kontaktech a osobních setkáních s helsinskými skupinami v zahraničí;
- uznání práva Československého helsinského výboru a dalších nezávislých organizací v Československu sledovat a prosazovat dodržování lidských práv zaručených helsinskými dohodami.

Očekávám Vaši odpověď.

S veškerou úctou

Karl Johannes von Schwarzenberg

předseda

Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva

Evropská Cena za lidská práva pro IHF březen a květen 1989

Tisková zpráva o udělení evropské ceny za lidská práva Mezinárodní helsinské federaci pro lidská práva Radou Evropy (Vídeň 3. března 1989)

Výbor ministrů při Radě Evropy dnes rozhodl, že udělí Evropskou cenu za lidská práva za rok 1989 Mezinárodní helsinské federaci pro lidská práva (IHF) a Lechu Wałęsowi. Cítíme se nesmírně poctěni a jsme hrdí, že obdržíme tuto cenu – obzvláště společně s Lechem Wałęsou, držitelem Nobelovy ceny míru.

Toto čestné ocenění nám bylo uděleno „za to, že se pan Lech Wałęsa a Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva (IHF ve Vídni) významně zasloužili o dodržování lidských práv v souladu se zásadami osobní svobody, politické svobody a právního řádu, které tvoří základ jakékoli skutečně demokratické společnosti a které jsou zakotveny v Evropské úmluvě o lidských právech.“

Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva (IHF) spolu se svými patnácti národními výbory monitoruje porušování lidských práv v signatářských zemích KBSE. Věříme, že jsme výzkumnými misemi, vypracováváním zpráv, informováním vlád, parlamentů, organizací, tisku a veřejnosti, jakož i podporou aktivistů boje za lidská práva přispěli ke zlepšení lidskoprávní situace. Využili jsme zlepšení politické atmosféry a při každé vhodné příležitosti jsme navázali konstruktivní diskusi s vládami států, v nichž dochází k hrubému porušování lidských práv. V roce 1988 vyslala IHF delegaci vysoce postavených členů do Moskvy, kde započala konstruktivní diskusi se sovětskou vládou a lidskoprávními institucemi.

IHF spolu se svými národními výbory sestává z poměrně malého počtu význačných občanů a z vynikajících odborníků, kteří využívají svých zkušeností a znalostí k ovlivňování

veřejného mínění a vládní politiky na domácí i mezinárodní úrovni. Jejich složení zaručuje rovnoměrné zastoupení jak co do politické a náboženské orientace, tak účast akademické obce.

Národní helsinské výbory mají rozsáhlý mandát k vyšetřování případů nedodržování helsinských dohod signatářskými státy. Zabývají se jak jednotlivými případy, tak systémovými problémy porušování lidských práv v těchto oblastech: svoboda projevu a volného pohybu informací a myšlenek, svoboda občanských, politických, ekonomických, kulturních a náboženských sdružení, svoboda pohybu, slučování rodin, ochrana menšin a „gastarbeitřů“. IHF je přesvědčena, že mír a spolupřáce na mezinárodní úrovni jsou nedělitelné od ochrany lidských práv v každém suverénním státě.

Jsmě vděčni za udělení ceny a doufáme, že nám přinese nové příležitosti k rozšířeni a zintenzivněni naší činnosti ve prospěch lidských práv ve všech signatářských zemí KBSE.

Předsedou IHF je Karl Johannes von Schwarzenberg.
Generálním tajemníkem je Gerald Nagler.

Projev předsedy Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva Karla Schwarzenberga při převzetí Evropské ceny za lidská ve Štrasburku 10. května 1989

Vážené dámy, vážení pánové,

je mi velkou ctí, že k Vám mohu dnes promluvit a poděkovat jménem Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva za udělení Evropské ceny lidských práv, avšak hned na začátku bych chtěl upozornit, že mezi těmi dvěma muži, kteří zde před vámi stojí, je velký rozdíl. Lech Wałęsa je muž, který své odbojáře dovedl z gdaňských doků až k hnutí, jež zachvátilo celé Polsko, který se dnes po mnohaletém útisku podílí na vládě ve své zemi, prosazuje v Polsku dodržování základních lidských práv a Vaši cenu tudíž dostal zcela zaslouženě. Sám jsem byl nedávno ve Varšavě svědkem toho, jakou lásku a úctu mu jeho krajané prokazují, což je odměna vpravdě ještě cennější.

Kdežto já jsem v tuto chvíli pouhým zástupcem: zastupuji zde všechny ty neznámé a mnohé známé muže a ženy, kteří se v celé Evropě často s nasazením života a vlastní svobody pustili do boje za lidská práva. Dovolte, abych vyslovil alespoň několik jmen, která nám připomenou, co to znamená bojovat za lidská práva:

Anatolij Marčenko byl za boj o lidská práva vězněn téměř dvacet let a zemřel při hladovce v sovětském pracovním táboře;

Jurij Orlov, náš čestný předseda, strávil ve vězení a ve vyhnanství deset let za to, že založil první Helsinskou skupinu;

Pavel Wonka zemřel za nevyjasněných okolností v československém vězení;

Geza Palty, rumunský katolický kněz, byl týrán a zavražděn, protože protestoval proti utlačování maďarské menšiny v Rumunsku;

Jerzy Popiełuszko, polský kněz, byl za projev nesouhlasu s útlakem ve své zemi brutálně zavražděn;

Václav Havel, světově známý dramatik a spisovatel, který má za sebou několik let žaláře, je od ledna opět ve vězení, protože se odvážil připomenout Jana Palacha;

Fatma Yazici, turecký vydavatel novin, byl s dalšími lidmi odsouzen k šesti letům odnětí svobody za rozmnožování zprávy vydané americkou organizací Helsinki Watch.

Každý z právě jmenovaných by si zasloužil převzít zde Vaši cenu. Prosím Vás, abyste na ně a na všechny jejich přátele, kteří pokračují v tomto obtížném a často i nebezpečném boji, ani v budoucnu nezapomínali.

Jsem upřímně potěšen, že Rada ministrů udělením této ceny zdůrazňuje význam lidských práv, jejichž formulace náleží k velkým činům evropského ducha. Ale dovolte mi připomenout, že tato slavnostní chvíle sama ještě nikomu nepřinese pomoc. V naší dnešní Evropě je dosud mnoho, příliš mnoho strašných míst, kde lidé pro své přesvědčení přicházejí o život, kde je týrání každodenní skutečností a pojem lidská práva vyvolává jen posměch. Prosím Vás proto, myslíte na ty, kteří se obětovali, a pomáhejte jim i jejich rodinám – postih příbuzných je totiž dosud leckde běžný –, pomáhejte jim, kdekoli a kdykoli budete moci. Děkuji Vám skutečně z celého srdce jménem všech těch, kdo při obhajobě lidských práv na sebe berou nevýslovné útrapy a riskují ztrátu osobní svobody a života.

A ještě něco: Je obecně známo, že lidé propuštění z vězení potřebují zvláštní pomoc a péči, aby se opět postavili na vlastní nohy v normální životě a ve světě, který je založen na soužití. Víme také, že pokud se jim této pomoci nedostane, může být jejich začlenění do společnosti ohroženo. Co platí pro jednotlivce propuštěného po několika letech, to platí ještě víc pro celé národy, které dnes po desetiletích znovu dělají první kroky na cestě ke svobodě a samostatnosti. Jestliže si Vy, dámy a pánové, kteří zde zastupujete národy, jimž je dopřáno žít v blahobytu, jaký si ještě předchozí generace neuměla představit, nebudete vědomi povinnosti těmto zemím pomáhat, aby své svobody využily k dosažení skutečné samostatnosti, pak si budeme muset vyčítat, že tento slavnostní okamžik nebyl ničím jiným než ostudným aktem pokrytectví. Promiňte mi tato velmi otevřená slova. Ale prosím Vás, zamyslete se v klidu a důkladně nad odpovědností, kterou neseme, my i Vy.

Jsem zde dnes pouhým poslem, poslem všech těch, o nichž jsem mluvil. Někdy se bojím, že se podobám onomu císařskému poslu, o němž můj velký krajan Franz Kafka říká: „Tudy nepronikne nikdo, natož s poselstvím člověka, jenž je mrtev. – Ty však sedíš u svého okna, když přichází večer, a myslíš na jeho poselství.“

IHF v roce 1989

Z výročí zprávy o činnosti IHF 1989

Rok 1989 byl pro Mezinárodní helsinskou federaci pro lidská práva (IHF) velmi neobvyklý: začal přínosným závěrem následné schůzky KBSE ve Vídni a skončil zhroucením komunistických režimů ve východní a střední Evropě, jehož symbolem se stal pád Berlínské zdi.

Pozitivní změny a zlepšování vztahů mezi Východem a Západem započaly ovšem již v předchozím roce. V roce 1989 tyto změny zesílily vítězstvím Solidarity a spřízněných demokratických sil v polských volbách. V zemích, jako je Polsko či Maďarsko, naše úsilí se z konfrontace s vládami změnilo v dialog s nimi. Neznamená to však, že se tyto země staly rájem pro lidskoprávní aktivisty a reformátory. K porušování lidských práv dochází doposud, avšak s menší mírou zastrašování. Ve všech zemích kromě Rumunska a Turecka vykonávali lidskoprávní aktivisté svou činnost veřejně a poskytovali nám větší množství údajů lidských práv ve regionech než kdykoli předtím.

Během většiny roku 1989 však charakter činnosti IHF zůstal zachován vzhledem k tomu, že v zemích jako Československo nebo Rumunsko byly represe dokonce ještě silnější.

IHF bedlivě sledovala porušování lidských práv v zemích KBSE a reagovala vydáváním zpráv, účastí pozorovatelů u procesů, průzkumnými misemi, organizováním seminářů a spoluprací s tiskem, lidskoprávními organizacemi a veřejností při kritice porušování lidských práv a chvále pozitivního vývoje na tomto poli. Úzce jsme spolupracovali s přidruženými národními helsinskými výbory 17 zemí při prosazování našeho programu.

Evropská cena za lidská práva

Dne 10. května obdržela IHF spolu s Lechem Wałęsą Evropskou Cenu za lidská práva udělenou Radou Evropy za rok

1989. Při předání ceny bylo Výborem při Radě Evropy řečeno, že „se mezinárodní helsinská federace pro lidská práva významně zasloužila o věc lidských práv v souladu se zásadami osobní a politické svobody a právního řádu, které tvoří základ jakékoli skutečně demokratické společnosti a které jsou zakotveny v evropské úmluvě o lidských právech“.

Při převzetí ceny využil předseda IHF Karel Schwarzenberg příležitosti, aby připomněl západním zemím jejich povinnost a odpovědnost „pomáhat (východoevropským) zemím, aby své svobody využily k dosažení skutečné samostatnosti“.

Výroční zasedání a valné shromáždění

Poprvé v dějinách IHF se výroční zasedání konalo v zemi Varšavské smlouvy. Uskutečnilo se ve Varšavě od 21. do 25. dubna, tj. po jednáních u kulatého stolu, avšak ještě před volbami, za účasti členů čtrnácti výborů i hostů ze tří dalších zemí. Bylo to právě na této schůzi, kdy se k IHF přičlenily dva další helsinské výbory, a to z Francie a Maďarska.

Jednání probíhalo v otevřené a podnětné atmosféře. Členské výbory předložily své zprávy a diskutovalo se o budoucích plánech. Seminář na téma Nezávislost soudnictví pořádaný na Varšavské univerzitě se těšil hojně účasti.

IHF měla také příležitost setkat se a projednat případy porušování lidských práv v Polsku s ministrem spravedlnosti, náměstkou ministrů vnitra a zahraničních věcí a s ombudsmankou dr. Ewou Łętowskou.

Jednání, která byla pečlivě naplánována a připravena s pomocí Polského helsinského výboru, by měla měla absolutní úspěch, kdyby nebylo absence delegace z Československa. Čtyřčlennou delegaci v čele s Dr. Jiřím Hájkem zadržela na hranicích v nočním vlaku československá pohraniční policie, která delegáty prohledala, zabavila jim dokumenty a poslala je zpět do Prahy.

Činnost KBSE

Následná schůzka KBSE ve Vídni, která skončila 19. ledna v atmosféře naděje, vytvořila konstruktivnější způsob, jak projednávat porušování lidských práv na vládní úrovni. Schůze uvedla v život trvalejší mechanismy k dodržování dokumentů KBSE. Zejména šlo o stanovení postupu, jak země

znepokojená porušováním lidských práv jiné zemi s ní může navázat bilaterální diskusi, a to včetně jednotlivých případů.

Od té doby byl tento mechanismus využit již v několika případech, například:

proti ČSSR ohledně situace politických vězňů a výjezdních doložek pro některé občany;

proti Rumunsku ohledně omezování náboženské svobody a svobody projevu, pohybu a slučování rodin.

IHF sehrála důležitou úlohu v poskytování informací o porušování lidských práv v jednotlivých zemích a často tyto bilaterální diskuse sama iniciovala.

Švýcarský helsinský výbor hostil veřejné fórum nedlouho po skončení vídeňského jednání.

Během dubnového informačního fóra KBSE v Londýně se Dánský helsinský výbor účastnil prostřednictvím satelitu diskuse s delegáty fóra o svobodě přístupu k informacím. Členové Dánského helsinského výboru a amerického uskupení Helsinki Watch byli veřejnými členy delegací ze svých zemí.

V červnu roku 1989 se IHF účastnila pařížských jednání KBSE zaměřených na tzv. lidskou dimenzi, kde informovala delegace KBSE o porušování lidských práv a uveřejnila zprávu Rumunsko. Nepřítel vlastního lidu. Spolu s Francouzským helsinským výborem sponzorovala seminář v pařížském Národním shromáždění na téma Lidskoprávní situace ve vybraných zemích.

Národní výbory se také aktivně podílely na pařížském summitu. Členové helsinských výborů Nizozemska, Norska, Švýcarska a Spojených států vystupovali jako veřejní členové příslušných státních delegací.

Švýcarský helsinský výbor připravil zprávu s názvem Náboženská svoboda jako téma na KBSE a dva pracovní dokumenty Posílání dárků do východní Evropy (přehled celních předpisů) a Vízová politika ve Švýcarsku zejména vůči občanům východoevropských zemí.

Nizozemský helsinský výbor předložil delegacím návrh týkající se odmítání vojenské služby z důvodu svědomí.

Na říjnovém zasedání KBSE o ochraně životního prostředí v Sofii vystoupila nizozemská delegace na žádost Nizozemského helsinského výboru s naléhavou prosbou o projednání nejen technické problematiky životního prostředí, ale i práva

nezávislých environmentálních skupin na existenci a svobodnou činnost.

Nizozemský helsinský výbor vydal ve svém bulletinu *Hel-sinki Hedan* monografii s názvem Dohled na lidskoprávní opatření vídeňského Závěrečného dokumentu (autoři F. Coomans ad.) a několik článků o procesu KBSE. Výbor spolupracoval s nizozemským ministerstvem zahraničních věcí na distribuci nizozemského překladu vídeňského Závěrečného dokumentu pro veřejnost.

Národní helsinské výbory a IHF

Jednou z nejdůležitějších úloh IHF je koordinace činnosti národních výborů a vytváření výborů nových.

IHF úzce spolupracovala se svými výbory při distribuci jejich publikací a tiskových zpráv, někdy tyto publikace i znovu vydávala pro mezinárodní potřebu. Pomáhala jim také s rešeršemi, misemi a navazováním kontaktů se zdroji ve sledovaných zemích.

Dva nové výbory, v Maďarsku a Francii, se přičlenily k IHF a zvedly tak celkový počet členských organizací na sedmáct. Moskevská helsinská skupina, představující vůbec první helsinskou kontrolní skupinu, která byla vytvořena v roce 1976 a byla donucena ukončit svou činnost v roce 1982, se znovu ustavila, sloučila s Press-klubem Glasnost a opět zahájila činnost.

Stále je samozřejmě co zlepšovat. Je zapotřebí nových výborů, zejména v západních zemích, kde je třeba vyvinout větší tlak na vlády, aby uvolnily vízovou a azylovou politiku, přijaly opatření proti rasové diskriminaci a nacionálnímu šovinismu a garantovaly právo odmítnout vojenskou službu z důvodu svědomí.

Zástupci IHF navštívili národní výbory při mnoha příležitostech, aby s nimi probrali budoucí plány a strategie a poradili jim, jak pokračovat v činnosti.

Jelikož IHF považuje svou práci za nedílnou součást činnosti národních výborů, naše zpráva přináší také výběr jimi nezávisle provedených akcí. (...)

Československo

Po většinu roku se režim v Československu pokoušel udržet u moci tím, že tvrdě pronásledoval lidskoprávní aktivisty. V Československu se politické změny odehrály až ke konci roku, když vedení Komunistické strany odstoupilo způsobem, později označeným jako „sametová revoluce“.

Po celý rok se IHF intenzivně zabývala problémy v Československu. Československý helsinský výbor připravil zprávu Lidská práva v Československu a vydal ji společně s IHF a americkým uskupením Helsinki Watch. Ovšem pokusy navázat konstruktivní dialog s vládou často selhaly. Setkání s vládními úředníky plánovaná na 6. března se nakonec nekonala, protože se funkcionáři odmítli setkat s dr. Jiřím Hájkem, důležitým členem delegace.

Právní memorandum o případu Václava Havla bylo předloženo 20. března Městskému soudu v Praze. Memorandum připravila IHF spolu s americkou Helsinki Watch, švédským PEN centrem a švédským Svazem spisovatelů včas pro odvolací řízení v Havlově případě. Memorandum ukazovalo, jak v tomto případě československé úřady porušily všechny mezinárodní dohody a zákony, které Československo podepsalo.

V červnu byla vyslána mise členů IHF a pracovníků americké Helsinki Watch do Prahy, Brna a Bratislavy za účelem setkat se s neoficiálními skupinami k prošetření lidskoprávní situace přímo na místě.

Zejména na podzim se v Praze, Brně, Gottwaldově a Bratislavě konaly politické procesy téměř každý týden, někdy i denně. Většiny procesů se účastnili členové IHF a národních výborů jako oficiální pozorovatelé či dohlížitelé.

V říjnu bylo zabráněno setkání Československého helsinského výboru, IHF a Helsinki Watch: takřka všichni českoslovenští členové československého výboru a jeden člen Helsinki Watch byli zatčeni a krátce zadržováni.

Národní helsinské výbory na tuto brutální akci československých policejních orgánů velmi energicky reagovaly. Nizozemský helsinský výbor, Norský helsinský výbor, Polský helsinský výbor, Švédský helsinský výbor a Jugoslávský helsinský výbor svolaly několik protestů a důrazně požadovaly po svých vládách, aby na toto porušování lidských práv reagovaly.

Švédský helsinský výbor protestoval proti lednovému zadržení Václava Havla u premiéra Ladislava Adamce. Norský helsinský výbor učinil mimořádné kroky na podporu Havla.

Nizozemský helsinský výbor vydal tiskové zprávy ohrazující se kromě jiných věcí proti zatčením a porušování lidských práv v Československu a proti odmítnutí české vlády vystavit víza členům Nizozemského výboru.

Norský helsinský výbor vydal několik tiskových zpráv o zneužívání psychiatrie v Československu.

US Helsinki Watch vydal následující zprávy: Vězeňské podmínky v Československu (v lednu), Na cestě k občanské společnosti: nezávislé iniciativy v Československu (v srpnu) a Zprávy z Československa (vyšly během roku 1989 třikrát).

Dne 17. listopadu se v Praze stali členové Polského helsinského výboru svědky násilného zákroku policie proti pokojně shromážděným studentům. Následně mohl celý svět 28. listopadu pozorovat pád vlády premiéra Ladislava Adamce a lidskoprávní aktivisté přivítali s ohromným nadšením, téměř nevěřicně, jak se Václava Havel, signatář Charty 77 a člen Československého helsinského výboru, stal novým prezidentem. (...)

HF, nevládní organizace a mezinárodní organizace

Když nevládní a mezinárodní organizace shledaly, že je potřeba většího pochopení a spolupráce mezi různými organizacemi, vyzvaly IHF a národní Helsinské výbory ke sdílení svých odborných znalostí v oblasti lidských práv.

IHF, kanadské uskupení Helsinki Watch a Jugoslávský helsinský výbor se zúčastnily mezinárodní konference Východ se setkává se Západem v otázce lidských práv v novém duchu mezinárodní spolupráce v portugalském městě Sintra.

Kanadská vláda se radila s kanadskou skupinou Helsinki Watch o otázce lidských práv v rámci přípravy na setkání s Komisí pro lidská práva Organizace spojených národů.

Norský helsinský výbor vypovídal před Radou Evropy o situaci lidských práv v zemích KBSE.

Evropská komise pro lidská práva se nejdříve radila s IHF, než její delegace odjela do Bulharska prošetřit tamější porušování lidských práv.

Dánský helsinský výbor byl pozván na konferenci v Moskvě o potřebě nezávislého soudnictví v SSSR a na konferenci v německých Brémách o kurdské otázce. Další konference o kurdské otázce se konala v Paříži a účastnilo se jí americké uskupení Helsinki Watch.

Závěry: pohled do budoucnosti

S ohledem na dramatické změny odehrávající se ve východní a střední Evropě přehodnocuje IHF s jejími národními Helsinskými výbory své úkoly a budoucí priority.

Jak naše zpráva ukazuje, IHF se bude dále zabývat stále probíhajícím zatýkáním jedinců z politických důvodů a trvajícím omezováním svobody pohybu, náboženství, sdružování, svobody tisku a informací. Organizace doufá, že časem, snad dříve než později, tyto obavy ze všech zemí KBSE zmizí. K dosažení tohoto cíle začíná IHF v těchto zemích podporovat přechod k demokracii.

IHF by tak mohla sehrát důležitou úlohu při vzniku nové legislativy a nových ústav, a to vytvořením skupin odborníků, kteří mohou pomoci s vypracováním návrhů zákonů v souladu s obecnými zásadami a normami, a při seznamování těchto zemí přecházejících k demokracii s možnými alternativami nové legislativy. U zrodu takových aktivit stojí mezinárodní lidskoprávní instituce Inter Amicus, vytvořená kanadskou skupinou Helsinki Watch, a právnícká skupina vytvořená Švýcarským helsinským výborem. Obě uskupení jsou připravena pomoci kdekoli a kdykoli bude potřeba.

IHF a její členské výbory musí teď musí zaměřit pozornost na vzestup rasismu, populistického nacionalismu, šovinismu a antisemitismu ve všech zemích KBSE, jak na Východě, tak na Západě.

Bez dlouhodobých vzdělávacích programů však budou mít naše projekty a úsilí na poli lidských práv krátké trvání. Většina zemí východní a střední Evropy má jen malé nebo nemá žádné zkušenosti s demokracií. Západní země zřejmě trpí pravidelnými výpadky paměti, co se týče základních lidských práv jednotlivců a zapomínají, že gastarbeitři potřebují lepší životní podmínky a že podmínky ve věznicích, zneužívání policejních pravomocí či trest smrti nejsou pouze problémem pro východoevropské země, ale také pro ně samotné.

Všechny země potřebují vzdělávací program o lidských právech a demokracii, který bude vhodný pro všechny části společnosti a všechny věkové kategorie. Uvedení takovýchto programů do škol je nanejvýš naléhavou otázkou. Modelem takové agendy by se měla stát Helsinská nadace pro lidská práva se svým dokumentačním střediskem a lidskoprávním vzdělávacím programem, kterou ustavil Polský helsinský výbor pod záštitou IHF.

Navzdory některým obavám není důvod věřit tomu, že by IHF a Helsinské výbory ztratily smysl své existence. Naopak, je potřeba více výborů – a to co nejdříve. Můžeme citovat člena Polského helsinského výboru: „Všechny vlády na Východě i Západě musí být podrobeny kontrole lidskoprávními skupinami, protože snaha o překročení svých pravomocí je základní vlastností vlád.“

Doufáme, že se touto výzvou budou řídit všichni – jednotlivci, organizace a vlády. Jednotlivci, nezávislí lidskoprávní aktivisté a organizace všech zemí KBSE mohou, a doufáme, že budou, s námi spolupracovat vzájemnou výměnou informací a poskytováním morální i finanční podpory, kdykoli to bude možné.

IHF, nevládní organizace a mezinárodní organizace

Když nevládní a mezinárodní organizace shledaly, že je potřeba většího pochopení a spolupráce mezi různými organizacemi, vyzvaly IHF a národní Helsinské výbory ke sdílení svých odborných znalostí v oblasti lidských práv.

IHF, kanadské uskupení Helsinki Watch a Jugoslávský helsinský výbor se zúčastnily mezinárodní konference Východ se setkává se Západem v otázce lidských práv v novém duchu mezinárodní spolupráce v portugalském městě Sintra.

Kanadská vláda se radila s kanadskou skupinou Helsinki Watch o otázce lidských práv v rámci přípravy na setkání s Komisí pro lidská práva Organizace spojených národů.

Norský helsinský výbor vypovídal před Radou Evropy o situaci lidských práv v zemích KBSE.

Evropská komise pro lidská práva se nejdříve radila s IHF, než její delegace odjela do Bulharska prošetřit tamější porušování lidských práv.

Dánský helsinský výbor byl pozván na konferenci

v Moskvě o potřebě nezávislého soudnictví v SSSR a na konferenci v německých Brémách o kurdské otázce. Další konference o kurdské otázce se konala v Paříži a účastnilo se jí americké uskupení Helsinki Watch.

Závěry: pohled do budoucnosti

S ohledem na dramatické změny odehrávající se ve východní a střední Evropě přehodnocuje IHF s jejími národními Helsinskými výbory své úkoly a budoucí priority.

Jak naše zpráva ukazuje, IHF se bude dále zabývat stále probíhajícím zatýkáním jedinců z politických důvodů a trvajícím omezováním svobody pohybu, náboženství, sdružování, svobody tisku a informací. Organizace doufá, že časem, snad dříve než později, tyto obavy ze všech zemí KBSE zmizí. K dosažení tohoto cíle začíná IHF v těchto zemích podporovat přechod k demokracii.

IHF by tak mohla sehrát důležitou úlohu při vzniku nové legislativy a nových ústav, a to vytvořením skupin odborníků, kteří mohou pomoci s vypracováním návrhů zákonů v souladu s obecnými zásadami a normami, a při seznamování těchto zemí přecházejících k demokracii s možnými alternativami nové legislativy. U zrodu takových aktivit stojí mezinárodní lidskoprávní instituce Inter Amicus, vytvořená kanadskou skupinou Helsinki Watch, a právnická skupina vytvořená Švýcarským helsinským výborem. Obě uskupení jsou připravena pomoci kdekoli a kdykoli bude potřeba.

IHF a její členské výbory musí teď musí zaměřit pozornost na vzestup rasismu, populistického nacionalismu, šovinismu a antisemitismu ve všech zemích KBSE, jak na Východě, tak na Západě.

Bez dlouhodobých vzdělávacích programů však budou mít naše projekty a úsilí na poli lidských práv krátké trvání. Většina zemí východní a střední Evropy má jen malé nebo nemá žádné zkušenosti s demokracií. Západní země zřejmě trpí pravidelnými výpadky paměti, co se týče základních lidských práv jednotlivců a zapomínají, že gastarbeitři potřebují lepší životní podmínky a že podmínky ve věznicích, zneužívání policejních pravomocí či trest smrti nejsou pouze problémem pro východoevropské země, ale také pro ně samotné.

Všechny země potřebují vzdělávací program o lidských

právech a demokracii, který bude vhodný pro všechny části společnosti a všechny věkové kategorie. Uvedení takovýchto programů do škol je nanejvýš naléhavou otázkou. Modelem takové agendy by se měla stát Helsinská nadace pro lidská práva se svým dokumentačním střediskem a lidskoprávním vzdělávacím programem, kterou ustavil Polský helsinský výbor pod záštitou IHF.

Navzdory některým obavám není důvod věřit tomu, že by IHF a Helsinské výbory ztratily smysl své existence. Naopak, je potřeba více výborů – a to co nejdříve. Můžeme citovat člena Polského helsinského výboru: „Všechny vlády na Východě i Západě musí být podrobeny kontrole lidskoprávními skupinami, protože snaha o překročení svých pravomocí je základní vlastností vlád.“

Doufáme, že se touto výzvou budou řídit všichni – jednotlivci, organizace a vlády. Jednotlivci, nezávislí lidskoprávní aktivisté a organizace všech zemí KBSE mohou, a doufáme, že budou, s námi spolupracovat vzájemnou výměnou informací a poskytováním morální i finanční podpory, kdykoli to bude možné.

**Bibliografie publikací, v nichž se
lze dovědět o Karlu Schwarzenbergovi
mnohem víc než v tomto útlém spisku**

Výběrová bibliografie k heslu SCHWARZENBERG, Karel Jan (1937)

Sborníky, rozhovory

Knížecí kniha / Karel Schwarzenberg a Karel Hvízďala.
Praha : Galén, 2015. 415 s., il., portréty.

Silvio Berlusconi : politik, magnát a Casanova : (+ rozhovor s Karlem Schwarzenbergem / Tereza Vyhnálková. Řitka :
Čas, 2013. 205 s., [8] s. obr. příl., portréty.

Knížecí rozhovory s Karlem Schwarzenbergem aneb
Historická zkušenost se bohužel nedědí, kdežto předsudky
ano / Karel Hvízďala (ed.). 1. vyd. Praha : Portál, 2012. 283
s., [16] s. obr. příl. : il., portréty.- Část. přel. z němčiny. -
Obsahuje bibliografii.

Vzpoury II : rozhovory / Karel Hvízďala. 1. soub. vyd. Praha :
Galén, 2012. 367 s. : portréty.

„Unterschätzen Sie nicht meine Boshaftigkeit“ : ein Gespräch
/ Karl Schwarzenberg mit Barbara Tóth. Sankt Pölten :
Residenz Verlag, 2011. 220 s.

Schiele a Krumlov = Schiele und Krumlov = Schiele and
Krumlov / Franz E. Wischin, [Karel Schwarzenberg, Hana
Jirmusová] ; překlad a redakce Alena Bláhová et al. Český
Krumlov : Egon Schiele Art Centrum, 2010. 291 s., il.,
portréty.

Knížecí život : rozhovor s Karlem Hvízďalou / Karel
Schwarzenberg. Praha : Portál, 2009. 197 s., [20] s. obr. příl.

Dějiště: Čechy / Peter Demetz ; přel. Vratislav Slezák ;
předml. Karel Schwarzenberg. 1. vyd. Praha ; Litomyšl :
Paseka, 2008. 154 s.

Knížecí kniha / Karel Schwarzenberg a Karel Hvízďala.
Praha : Portál, 2008. 197 s., [20] s. obr. příl.

Evropské hodnoty? : pojem, který nemám rád / Karel
Schwarzenberg. Praha : Občanský institut, 2006. 11 s.
(Bulletin OI ; č. 185) - “Publikovaný text je záznamem

přednášky, s níž autor vystoupil na konferenci “Budoucnost Evropské unie po pádu ústavní smlouvy”.

Český Krumlov / Libor Sváček [fotografie ; texty Karel Schwarzenberg, Pavel Dvořák]. České Budějovice : Unios CB, 2005. 179 s., bar. il.

Fepolinski revisited : Fritz Molden zum 75. Geburtstag / Karl Schwarzenberg. Wien : Molden Verlag, 1999. 183 s., portréty.

Knížecí život : rozhovor s Karlem Hvížďalou / Karel Jan Schwarzenberg. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1997. 175 s. : fotogr., il., portréty.

Deutsche und Tschechen – Nachbarn im Herzen Europas : Beiträge zur Kultur und Politik / Hrsg von Claudio Galio, Bernd Heidenreich ; Beitr. von Rudolf Battěk, Eva Glauber, Rudolf Grulich, Adolf Hampel, Václav Havel, Steffen Höhne, Emil Skála, K. J. Schwarzenberg, Karel Kosík, Karl von Wetzky. Köln : Wissenschaft und Politik, 1995. 121 s.

Nadoraz : o životě v zámku a v podzámčí / rozmlouvají Jana Klusáková a Karel Schwarzenberg. Praha : Primus, 1993. 114 s., il., portréty.

Články

Rodinné jméno zavazuje! : rozhovor s Karlem Schwarzenbergem o ideálech rytířských ctností a odkazu rodové paměti / Karel Schwarzenberg, Zdeněk Bezcený, Václav Buzek. In: Dějiny a současnost. Roč. 38, č. 7 (2016), s. 24-25.

Pozdrav / Karel Schwarzenberg. In: V službě demokracie : památnica k sedemdesiatke Martina Bútoru. Bratislava : Kalligram, 2014. S. 110.

Historik a pašerák : Vilém Prečan: 80 let / Karel Schwarzenberg. In: Mladá fronta Dnes. Roč. 24, č. 4 (2013), s. A11.

Dialog o hodnotách Evropy = Dialogue sur les valeurs de l'Europe / Jacques Rupnik (moderátor), Václav Havel, Bernard Kouchner, Karel Schwarzenberg, Monika Pajerová. In: Dialog o Evropě = Dialogues sur l'Europe : Praha-Paříž v čase předsednictví Evropské unie = Paris - Prague a l'heure des presidences de l'Union européenne. Praha : CEFRES,

2009, s. 113-123 ; 131-143. - Akce: Evropské vize [Kolokvium] (2008 : Praha, ČR)

Úvod / Karel Schwarzenberg. In: Česko-rakouské souvislosti Pražského jara = Tschechisch-österreichische Zusammenhänge des Prager Frühlings. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008, s. 1. - Sborník tištěn zvratmo.

“Collegium Bohemicum jako moderní centrum bádání, porozumění a komunikace” / Předseda 4. panelu: Petr Gandalovič ; Panelisté: Kristina Kaiserová, Christoph Stolz, Herbert Werner, Tomáš Kraus ; Diskutující: Miloslav Bednář, Karel Schwarzenberg, Jaromír Kalus, Jiří Pešek, Karl-Heinz Plattig, Otto Pick. In: Tolerance místo intolerance = Toleranz gegen Intoleranz. Ústí n. L. : Muzeum města Ústí n. L., 2005, s.98-126. - Akce: Tolerance místo intolerance = Toleranz gegen Intoleranz [Mezinárodní konference] (2004 : Ústí nad Labem, ČR).

“Dávná sláva - kolonizace, industrializace, soužití...” / Předseda 1. panelu Petr Brod ; Panelisté: Zdeněk Beneš, Hans-Peter Hue, Hans Lemberg, Jürgen Serke ; Diskutující: Miloslav Bednář, Karel Schwarzenberg, Conrad Christoph Thienen-Adlerflycht, Jan Křen, Johanna von Herzogenberg, Václav Kural, František Černý. In: Tolerance místo intolerance = Toleranz gegen Intoleranz. Ústí n. L. : Muzeum města Ústí n. L., 2005, s. 20-45. - Akce: Tolerance místo intolerance (2004 : Ústí nad Labem, ČR).

Je to moje stará láska : rozhovor se senátorem Karlem Schwarzenbergem. In: Roš chodeš. Roč. 67, č. 4 (2005), s. 6-7.

Projev na zámku v Trmicích / Karel Schwarzenberg. In: Tolerance místo intolerance = Toleranz gegen Intoleranz. Ústí n. L. : Muzeum města Ústí n. L., 2005, s. 127-130. - Akce: Tolerance místo intolerance = Toleranz gegen Intoleranz [Mezinárodní konference] (Ústí n. L. 26. 3. 2004-28. 3. 2004).

“Rozchod a exodus - mytologie a sebereflexe / Předseda 2. panelu: Jiří Pešek ; Panelisté: Peter Becher, Barbara Coudenhove-Kalergi, Edita Ivaničková, Zdeněk Radvanský ; Diskutující: Otto Pick, Miloslav Bednář, Peter Barton, Miroslav Kunštát, Karel Schwarzenberg. In: Tolerance místo intolerance = Toleranz gegen Intoleranz. Ústí n. L. : Muzeum města Ústí n. L., 2005, s. 46-73. - Akce: Tolerance místo

intolerance (2004 : Ústí nad Labem, ČR).

“Ve jménu Evropy - o co jde?” / Předseda 5. panelu: Otto Pick ; Panelisté: Franz-Lothar Altmann, Miloslav Bednář, Michael Líbal, Miroslav Kunštát ; Diskutující: Milan Horáček, Karel Schwarzenberg, Thomas Thun, Tomáš Kraus. In: Tolerance místo intolerance = Toleranz gegen Intoleranz. Ústí n. L. : Muzeum města Ústí n. L., 2005, s. 131-154. - Akce: Tolerance místo intolerance = Toleranz gegen Intoleranz [Mezinárodní konference] (2004 : Ústí nad Labem, ČR).

3. Postupimské fórum / Petr Brod, Ferdinand Seibt, Karel Schwarzenberg, Christoph Stolz, Tomáš Kafka, Hana Klučarová. In: Böhmisches Dörfer...? : otázky k česko-německým dějinám : pódiová diskuse. Potsdam : Deutsches Kulturforum östliches Europa, 2004, s. 45-49. - Akce: 3. Postupimské fórum [Podiová diskuse] (Potsdam 2. 10. 2002).

O dlouhé cestě, lhaní a knížecím životě / Rozhovor s Karlem Janem Schwarzenbergem. In: Rozhovory na přelomu tisíciletí. Praha : Dokořán, 2002, s. 116-130.

Man sieht im anderen das eigene Spiegelbild / im Gespräch mit Karl Schwarzenberg. In: Europäische Rundschau. Jhrg. 28, Nr. 4, Österreich und Tschechien: zwischen Konflikt und Kooperation, (2000), s. 5-18.

Die Tschechische Republik : Versuch einer Standortbestimmung aus ihrer Geschichte in der europäischen Nachbarschaft / Karl Schwarzenberg. In: Das künftige Mitteleuropa : Tradition und Perspektiven. Praha : Karolinum, 1998, s. 81-93. (Thyssen-Vorträge)

Rede] / Karel Schwarzenberg. In: Češi a Němci cestou dialogu = Deutsche und Tschechen Weg des Dialogs. Praha : Nadace Bernarda Bolzana, 1996, s. 233-235. - Akce: Češi a Němci cestou dialogu = Deutsche und Tschechen Weg des Dialogs [5. symposium] (1996 : Jihlava, ČR).

[Vystoupení] / Karel Schwarzenberg. In: Češi a Němci cestou dialogu = Deutsche und Tschechen Weg des Dialogs. Praha : Nadace Bernarda Bolzana, 1996, s. 232-233. - Akce: Češi a Němci cestou dialogu = Deutsche und Tschechen Weg des Dialogs [5. symposium] (1996 : Jihlava, ČR).

O kontinuitě dějin : s knížetem Karlem ze Schwarzenbergu / Zaps. Dagmar Sedlická. In: Kmen, roč. 3 (9), č. 7 (15. 2. 1990), s. 3.

O něm

Evropa, Rusko, teroristé a běženci : Schwarzenberg, Ryšavý, Kraus, Glanc, Přibáň, Romancov, Robejšek, Dobrovský, Rubeš, Steiner, Rupnik, Petříček, Pithart / Karel Hvižďala. Praha : Mladá fronta, 2016. 252 s., portréty.

The presidential election in the Czech Republic: a case study of Karel Schwarzenbergs campaign strategy / Anna Matušková, M. Gregor. In: Political Marketing. Principles and Applications. London ; New York : Routledge, 2014. S. 191-193.

Dramatické střídání na Hradě : pravda a omyly / Jan Bauer. Praha : Petrklíč, 2013. 122 s. : il., portréty.

Die gespaltene Republik : Tschechien nach Runde eins der ersten direkten Wahlen zum Staatspräsidenten seit der Unabhängigkeit 1993 / Mirko Hempel. Berlin : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2013. [4] s. - Vytiskeno z internetu.

Kampaň před prvním kolem české prezidentské volby v roce 2013 z perspektivy Alexanderovy performativní teorie / Vít Horák. In: Naše společnost : časopis Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. Roč. 11, č. 2 (2013), s. 30-40, grafy. - Obsahuje bibliografii.

Karel Schwarzenberg a Miloš Zeman: pozitivní a negativní kampaň k prezidentským volbám / Monika Červinková, Lucie Kulhavá. In: Naše společnost : časopis Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. Roč. 11, č. 2 (2013), s. 16-29, tab., grafy. - Obsahuje bibliografii.

Mediální obraz Karla Schwarzenberga v tištěných denících před prezidentskými volbami 2013 / Hynek Jeřábek, Jan Rössler, Pavel Sklenařík. In: Naše společnost : časopis Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. Roč. 11, č. 2 (2013), s. 3-15, tab., grafy. - Obsahuje bibliografii.

Neuhnu z cesty / Jenny Nowak. Praha : Netopejr, 2013. 151 s. : barev. il.

Prvá priama voľba prezidenta v Českej republike na Twitteri / Zuzana Karascaková. In: Naše spoločnosť : časopis Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. Roč. 11, č. 2 (2013), s. 41-52, tab., grafy.

Milý pane kníže : Karlu Schwarzenbergovi k narodeninám / Monika Le Fay (ed.). 1. vyd. Praha : Monika Elšíková, 2012. 87 s. : il., portréty, faksim.

--keby sme mali knieža : kniežaťu Karlovi Schwarzenbergovi pri príležitosti jeho šesťdesiatych a sedemdesiatych narodenin a k udeleniu Medzinárodnej ceny Jána Langoša ako dar od priateľov zo Slovenska / zost. Ladislav Snopko. Bratislava : Neinvestičný fond Mosty v spolupráci so Stredoeurópskou nadáciou, 2009. 143 s. : il.

“Lex Schwarzenberg” - mimořádný případ vyvlastnění nemovitého majetku v roce 1947 / Ladislav Soukup. In: Pocta Jánú Gronsému. Plzeň : A. Čenek, 2008, s. 79-85.

Návrat Schwarzenbergů do aktivní evropské politiky v osmdesátých letech dvacátého století : glosa pamětníka se třemi dokumenty / Vilém Prečan. In: Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii. České Budějovice : Národní památkový ústav, 2008, s. 565-572.

Karel Schwarzenberg : životopis / Barbara Tóthová ; doslov Martin C. Putna ; z něm. přel. Alena Bláhová, Veronika Dudková a Anita Pelanová. 1. vyd. Praha : Torst, 2007. 270 s. : il., portréty.

Karl von Schwarzenberg : die Biographie / Barbara Tóth. Wien : C. Ueberreuter, 2005. 223 s. : fotogr.

Osudy českých šlechticů : Ludvík Belcredi, Václav Dluhowsky, Antonín Borek-Dohalsky, Antonín Kinský, Josef Kinský, Radslav Kinský, Bettina Lobkowiczová, Hugo Mensdorff-Pouilly, Jan Podstatzky-Lichtenstein, Vladimír Reisky, Marie Alžběta Salmová, Karel Schwarzenberg, Diana Sternbergová a Zdeněk Sternberg / Boris Dočekal. 1. vyd. Jihlava : Listen, 2002. 141 s. : fotogr.

Zpracovala Věra Břeňová.

Fotografie a hrst dokumentů

Poděkování panu Karlu Johannesu ze Schwarzenbergu

/Dokument Charty 77 č.6/87 /

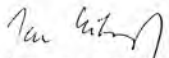
Praha 15.ledna 1987

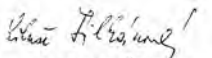
Vážený pane,
s velkou radostí a vděčností jsme přijali založení
Československého dokumentačního střediska, jež má registrovat
a uchovávat písemnosti naší nezávislé literatury,
a rovněž zprávu, že důstojným stánkem tohoto střediska budou
prostory zámku, které jste k těmto účelům poskytl.

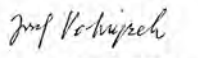
Považujeme tento Váš čin za projev bytostného češství a
stále živého zájmu o rozvoj nezávislé české a slovenské kultury.

V upomínku posíláme malý dárek.

S vřelými díky a pozdravy

ing. Jan Litomský
mluvčí Charty 77

dr. Libuše Šilhánová
mluvčí Charty 77

Josef Vohryzek
mluvčí Charty 77

LIDOVÉ NOVINY

ROČ. 2. ČÍSLO 3

BŘEZEN 1989

KARL JOHANNES VON SCHWARZENBERG:

„Nikdy nezapomenu, kde jsem se narodil“

Od 5. do 9. března pobývala v Československu delegace Mezinárodní helénské federace pro lidská práva, vedená předsedou Karlem Johanneseem von Schwarzenbergem. Členy delegace byli mimo jiné Jeri Laberová, místopředsedkyně Federace a ředitelka americké Helénské Watch, generální tajemník Gerald Nagler a bývalý holandský ministr zahraničí Max van den Stoep. S Karlem Schwarzenbergem hovořil za Lidové noviny Jiří Dienstbier.

Proč si delegace zvolila k návštěvě Československa právě tuto zemi?
Zprávy z Československa byly znepokojující. Chtěli jsme zjistit, jaká situace opravdu je, co je možné dělat, je-li možné mluvit se zástupci zdejších úřadů.

Jaké má organizace schopnosti a v čem spočívá její autorita?
Správy o stavu lidských práv, které vydávám, jsou všeobecně uznávány jako objektivní. Pracovaly a nyní delegace na vídeňské konferenci; a nejen úspěšně. Druhým pramenem autority je ústát lidí, všemých domů i mezinárodně. Byl tu s námi van den Stoep, v lidemku je předsedkyní výboru Anne a Marie Fengerová, místopředsedkyně parlamentu, ve Švýcarsku bývalý ministr spravedlnosti Fridrich stá.

Helénská federace je ovšem nezávislá na vládách.
Úplně. Žádná vláda nemá právo, když jí upozorujeme, že porušuje lidská práva. Někdy měně, někdy sávaněji. Každá moc si tím ulehčuje práci.

Teď tedy bylo vaším cílem zjišťovat stav v Československu.

Jak známo, nepodařilo se hovořit s ministrem spravedlnosti. Odmitl přijmout profesora Jiřího Hájka. Přestože jsme předem upozornili, že místopředsedkyně federace bude samozřejmě v delegaci zastoupena. Je to záležitost helénské federace. Mění možné, aby strana, s kterou mluvíme, určovala členy naší delegace. Ily se také nevzdáváme do toho, kdo si pan ministr povole.

Co přineslo jednání s Výborem Československé veřejnosti pro lidská práva a s Československým ústavním výborem?

Očekávali jsme také pro vás - je, ada mají tyto výbory dost aby, je prosadily nutné reformy, propustit lidi z vězení, aby zabránily neomylným procesům. V pobuřující situaci, kdy světovými dramatiky lávali nebo Ivan Jirous mají třetinní procesy - tomu už nikdo na světě nerozumí. A nám dojem, že tomu nerozumí ani mnoho zdejších lidí.

pobr. na str. 2

POSELSTVÍ VELIKONOČNÍ

Soudržní ověřila je plná občadlnost a touha po amáloch. Jsem svědky mnohých skandálů, produkcíh nepřípustnosti. A přibíhající proudy soudu jsou, zejména skatující obach byli zapomenat. Uproutřed améti vdorů na výhledůku a křáta nepřehledně, svitkonosce nabízející poselství, jež osvědčí naději pro obachy, kdo jsou prosti ideologických zábruh. Důležitou částí svitkonosce je ukřídlování a amrtivobahování vědce a kuzareta. Ještě nebyli svitkonosce hrdinici a hrdinici, které přinést slonku tudížidlní spáru skrze mystifikaci znalosti. Ily klásestím přibíhajícího a obchadlného svého křivotvů, které je Ročím darem, ale jen tehdy, přičemž-ty slonky jeho spáru. Ještě ukádat, že tuto výtku osvědčí budovnost sam, kde se slonky usazují aly kousavě, ani moči, ba ani mudrosti, ale přičemž v obach tohoto světa bláznivě rítoku vyřadit sám sebe slonky drahem, aniž si slonky nárok na usadit, poukpení nebo oděnu. Budovnost má ten, kdo přijme svou barvu a mud lidem slonky a osvědčí o pokorném svitku, že ale, co má a smle, je darem, který si nelze opustit. Budovnost se podle slonky osvědčí sam, kde slonky dříve křá, jež se amovně nadle. Václav se slonky, aniž si slonky v křáti neopustit. Křáti jako výraz mudřadlního přičemž barvotí a občadlní se slonky práva v sděm bláznivě. Ještě osad předavaje obchadlní svitkonosce osvědčí svitku, kdo jej přijal a obchadlní mochi slonky. Je historicky slonky osvobodit, proč touto smrti všeobce osvědčila. Proč slonky svitku, kteří slonky opustit a křáti, se bezpřetěžně po občadlní amovně nadle, že v ne spustití mochi mochi. Ještě se toho stát usadit přičemž. A slonky nem nadle slonky, je-li světelné jmenová.

Václav Halaj

Titulní strana samizdatových Lidových novin z března 1989 s rozhovorem Jiřího Dienstbiera s Karlem Schwarzenbergem (ANM, ČSDS).

A 1030 RENNWEG 2
WIEN 3

, 27. 2. 1987

Vážená paní, vážení pánové,

Opřímě řečeno, jsem poněkud zahanben Vaším dopisem a krásnou prací J. Jiráska na počest Zahradníčka kterou jste mi poslali.

Zahanben, poněvadž porovná-li Vaší práci a podmínky, za kterých plníte s Vašimi přáteli Váš soběvytýčený úkol, s možnostmi, které náhodou zde mám, tak to vskutku nestojí za zmínku, že se poskytlo několik místností ke zřízení archivu.

Podánilo-li se předkům na Třeboni a Krumlově uchovat v archívech doklady českých dějin z minulých staletí, tak doufám, že nový archiv dnes poslouží podobně.

Krátce a dobře, prosím Vás abyste se napříště o samozřejmostech nezmiňovali a doufám, že se řečený archiv brzy octne tam, kam patří. Totiž do Prahy.

Především ale se mi zdá, že snad právě u nás každé dílo, které udržuje kontinuitu a tradici kulturního života je důležitější, než u národů větších a nebo v zemích, které se nenalézají na křižovatkách dějin.

Mám dojem, že sotva kdo porozumí českým dějinám, jejich představitelům i našemu selhání /^{*} v osudných chvílích, neví-li, že vývoj k svobodnému a sebejistému postojí byl přerušen přelomy a ztrátami vskutku výjimečnými, takže tím je poznamenáno naše počínání dodnes.

Unavující opakování negací všeho, co předcházelo a provolání nového a konečného času nám zanechalo omezený pohled na dějiny a ztrátu instinktního vědomí, že realismus, odvaha a pravdivost se podmiňují jakožto základ národa. Právě proto je každá činnost udržující kontinuitu a bránící novým ztrátám tak důležitá.

- 2 -

Podají-li se však to, co v posledních letech vzniklo zachovat a rozvinout, tak se snad přece podaří prorazit k novému povědomí.

*Je rozhodným díkem, ustílal:
jste mi velkou radostí,
Váš upřímný*

K. Swarzenberg

/* je pozoruhodné, že čeština odvozuje slovo selhání ode lhaní.

PREZIDENT
ČESKÉ A SLOVENSKÉ FEDERATIVNÍ REPUBLIKY

V Praze dne 10.7.1991

Vážený pane,

Jmenovací dekret ze dne 10.7.1990, kterým jste
byl jmenován vedoucím Kanceláře prezidenta České a
Slovenské Federativní Republiky, měním tak, že název
Vaší funkce zní:

K a n c e l é ř

Václav Havel

Vážený pan
Karel Schwarzenberg

P r a h a

ZAKLÁDACÍ SMLOUVA
Československého dokumentačního střediska, o.p.s.

Preamble

Obecně prospěšná společnost Československé dokumentační středisko, o.p.s., se sídlem v Dobřichovicích, Pražská 728, PSČ: 252 29 (dále jen "Společnost"), je založena podle zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů a ve smyslu § 35 odst. 3 zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech) a vzniká jakožto právní nástupce Nadace Československého dokumentačního střediska, se sídlem Praha 1, Vlašská 9. Výbor nadace, jakožto její statutární orgán, dne 15.12.1998 rozhodl o přeměně nadace na obecně prospěšnou společnost.

I.
Z a k l a d a t e l é

Zakladateli Společnosti jsou:

PhDr. Vojtěch Čelko

Ing. Václav Kasík

Jiří Oberfalzer

Doc. PhDr. Vilém Prečan

Karel Schwarzenberg

Mgr. Jiří Suk

Doc. PhDr. Jiřina Šiklová

11/12/03 11:27 FAX 026735842

infexi co do
schwartz. kno.
11/12
S. J. S.

VACLAV HAVEL

Milý Karle,

jako (tradičně) starší Ti
blahopřeji k Tvému věku. Věřím,
že to bylo v Oslu zajímavé, viděl
jsem tu z toho reportáž v TV, ale
Tebe jsem nezalédl.

V neděli se u Tebe zastavím
aš tam budu vidět, ale jsem
na skok, mám velký foti po
návratu a několik důležitých
jednání. (Povím ústně)

Pěkně zůstav
a všechno dobré
do dalších let
moje

V. H. p

Kamarské ostrov
11. 12. 2003

VÁCLAV HAVEL

Praha 12. prosince 2008

Vážený pane ministře,
milý Karle,

právě jsem dostal Tvůj dopis, v němž mě zveš na pracovní večeři ministrů Evropské unie. Samozřejmě takové pozvání se neodmítá a já se pokusím promyslet si nějaké krátké vystoupení.

Zároveň bych Tě rád informoval o tom, že už před dvěma lety mne pan Barroso vyzval, abych napsal pro Evropskou unii nějakou deklaraci na téma lidských práv. Pan Barroso můj text dostal, poděkoval mi, velmi ho pochválil, ale pokud vím, nic se s ním dalšího nestalo. Posílám Ti jeho kopii, kterou jsem poslal zároveň Sašovi Vondrovi, k úvaze, eventuálně jako podklad jiného dokumentu. Toť v tuto chvíli vše.

Srdečně zdraví

Václav Havel

Vážený pan
Karel Schwarzenberg
ministr zahraničních věcí

P.S.
Blahopřeji
k německému nádu!

Odpověď Václava Havla na pozvání na pracovní večeři ministrů zahraničí EU z prosince 2008 (KnVH).

VÁCLAV HAVEL

Praha 5. ledna 2009

Milý Karle,

o svátcích jsem si s velkým zájmem přečetl Knižecí život. Je to velmi moudré, zajímavé a místy dojemné. Pěkně zdraví a vše dobré v novém roce přeje

Václav

Vážený pan
Karel Schwarzenberg

Karel Schwarzenberg za války v čimelickém parku (SA Murau).

Rodinný kruh Schwarzenbergů v roce 1947 (SA Murau).

Tři sourozenci u orlické hradní brány 1948 (SA Murau).

Karel Schwarzenberg v roce 1960 (SA Murau).

Karel Schwarzenberg na masopustním tanečním bálu v pile v Unzmarktu lednu 1964 (SA Murau).

Snoubenci na jaře 1967 (SA Murau).

Zámek Čimelice ze strany od parku (SA Murau).

Průčelí zámku Čimelice (SA Murau).

Karel Schwarzenberg se ženou a dětmi, rok 1969 (SA Murau).

Karel Schwarzenberg v loveckém (SA Murau).

Orlík

Zámek Orlik

Zámek Schwarzenberg v pohledu ze Scheinfeldu (SA Murau).

Zámek Schwarzenberg a městečko Scheinfeld na začátku 20. století (SA Murau).

Karel Schwarzenberg s rodinou při oslavě 70. narozenin (SA Murau).

Převzetí Řádu za zásluhy Spolkové republiky z rukou ministra zahraničí Franka-Waltera Steinmeiera v roce 2008 (SA Murau).

Karel Schwarzenberg přebírá Cenu střední Evropy z rukou Erharda Buska 25. listopadu 2009 (SA Murau).

Převzetí Ceny Marion Dönhoffové 2. prosince 2012 (SA Murau).

PKarel Schwarzenberg s Wolfem Biermannem v Hamburku
2. prosince 2012 (SA Murau).

Převzetí Evropské ceny Aloise Mocka v červnu 2013 (SA Murau).

Zakladatelé spolku před sídlem na Schwarzenbergu; nahoře zleva: J. Pelikán, V. Prečan, J. Jelínek, I. Kunstýř, dole zleva: I. Medek, J. Vladislav.

Vědecká rada se poprvé sešla 24.dubna 1987 v Scheinfeldu, aby se členy představenstva ČSDS prodiskutovala plány na činnost střediska - K. Schwarzenberg, V. Prečan, E. Hartmannová a A. Staudinger.

O přestávce vídeňského paralelního symposia 13. listopadu 1988 s Jacquesem Rupnikem a Helenou Prečanovou (ANM, ČSDS).

V. Havel předává G. Skillingovi za účasti kancléře Karla Schwarzenberga Řád bílého lva, květen 1992

Karel Schwarzenberg s Gordonem Skillingen na druhém schwarzenberském setkání (1993) (ANM, ČSDS).

S Miroslavem Kusým a Edou Kriseovou na druhém schwarzenberském setkání (1993) (ANM, ČSDS).

O přestávce druhého schwarzenberského setkání (1993)
s Jolanou Kusou a Janem Trefulkou u Prečanů (ANM, ČSDS).

Karel Schwarzenberg s Vilémem Prečanem na vídeňském paralelním sympoziu 13. listopadu 1988 (ANM, ČSDS).

Karel Schwarzenberg s Pavlem Tigridem na vídeňském paralelním sympoziu 13. listopadu 1988 (ANM, ČSDS).

Karel Schwarzenberg na vídeňském paralelním sympoziu
13. listopadu 1988 (ANM, ČSDS).

Slavnostní mše po volbě Václava Havla prezidentem
29. prosince 1989 (© Tomki Němec)

Schůzka prezidenta Havla s poradci v roce 1990 (© Tomki Němec)

Narozeninové blahopřání Karlu Schwarzenbergovi na Pražském hradě v prosinci 1990 (© Tomki Němec)

Kancléř Schwarzenberg s mluvčím prezidenta Michaelem Žantovským na projížďce lodí ve Finsku v roce 1991 (© Tomki Němec)

Kancléř Schwarzenberg s Frankem Zappou na Pražském hradě
v roce 1990 (© Tomki Němec)

Prezident Havel s delegací při státní návštěvě Španělska
v roce 1990 (© Tomki Němec)

Karel Schwarzenberg s Olgou Havlovou na prvním koncertu Rolling Stones v Československu v roce 1990 (© Tomki Němec)

Na honu v Lánech v roce 1991 (© Tomki Němec)

Izraelský prezident Chaim Herzog na návštěvě Pražského hradu ve společnosti Václava Havla a Karla Schwarzenberka v roce 1991 (© Tomki Němec)

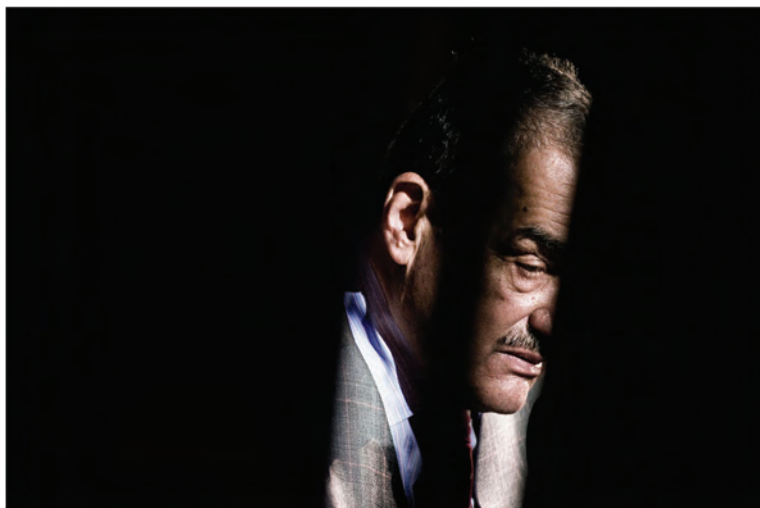
Kancléř Schwarzenberg na nádvoří Pražského hradu v zimě 1991 (© Tomki Němec)

Karel Schwarzenberg při setkání s ministrem zahraničí Joschkou Fischerem a Milanem Horáčkem v Berlíně při poslední oficiální návštěvě prezidenta Havla v Německu v roce 2003 (© Tomki Němec)

Přátelské setkání dvou bývalých kancléřů – Karla Schwarzenberga a Ivana Medka – na Pražském hradě na počátku roku 2003 (© Tomki Němec)

Chvilce zamyšlení v průběhu volební kampaně TOP 09 v roce 2010 (© Tomki Němec)

V roli admirála při natáčení volebního videa TOP 09 k volbám v roce 2010 (© Tomki Němec)

Volební kampaň TOP 09 v roce 2010 (© Tomki Němec)

Chvilé rozpaků s Jiřím Paroubkem ve výtahu (© Tomki Němec)

S Karlem Sidonem, Sašou Vondrou a dalšími při vzpomínkovém shromáždění v Terezíně (© Tomki Němec)

Karel Schwarzenberg se sochařem Davidem Černým (© Tomki Němec)

Karel Schwarzenberg ve Varšavě v dubnu 1989 (OSA Budapest).

Karel Schwarzenberg s Jeraldem Naglerem a (bude doplněno)
ve Varšavě v dubnu 1989 (OSA Budapest).

Karel Schwarzenberg s Lechem Wałęsą ve Varšavě v dubnu 1989 (OSA Budapest).

Tisková beseda v dubnu 1989 ve Varšavě (OSA Budapest).

Na cestách po vlasti a v zahraničí 2013-2017

Na cestách po vlasti a v zahraničí 2013-2017

ŠTACHA 2003

Doslov místo úvodu

Z mnoha možností, jak uspořádat sborník k 80. narozeninám Karla Schwarzenberga a co všechno do něho zařadit, jsme po pečlivé úvaze zvolili formu útlé knížky. Historici budou mít v budoucnu mnoho práce, než vydají alespoň ve výbo-ru všechny důležité projevy a texty Karla Schwarzenberga z doby jeho veřejného působení.

My jsme se řídili heslem „Méně může být více“. Chtěli jsme podat co nejdělejší obraz této všestranné evropské osobnosti, která se významně zapsala do dějin českého státu a české společnosti, a přitom neodradit čtenáře nějakým tlustospisem. Těm, kdo se potřebují dovědět více, poslouží připojená bibliografie.

V jediném jsme si dovolili luxus větší důkladnosti. V Česku ví málokdo něco o Mezinárodní helsinské federaci pro lidská práva, která byla v dobách své největší aktivity neodmyslitelně spojena se jménem svého předsedy Karla Schwarzenberga. Využili jsme této příležitosti, abychom toto bílé místo zaplnili. Vybrané texty v příslušné kapitole knihy jsou ovšem pouhým zlomkem dochované dokumentace. Ta bude později k dispozici v co největší úplnosti anglicky na internetovém portálu Československého dokumentačního střediska.

Neoddělitelnou součástí tohoto sborníčku je videozáznam blahopřání, v nichž se řada přátel Karla Schwarzenberga vyznává ze svého vztahu k jubilantovi. (Link na youtube je uveden na konci knihy.)

Dobrá věc má obvykle více otců (a matek). Jsou to:

Petra Čepková, Květa Jechová, Dominik Jůn, Helena Kašová, Helena Medková, Tereza Novická, Lucie Weitzová; Jakub Doležal (AKPR), Jitka Hanáková (ANM), Mario Hörzer (SA Murau), Gerald Nagler, Csaba Szilagyi (OSA Budapest), Martin Vidlák (KnVH); Karel Hvižďala, Tomki Němec a další, kdo dali k dispozici svá díla chráněná autorskými právy.

Těm všem upřímně děkujeme.

Miloslava Slavíčková a Vilém Prečan

Seznam přátel Karla Schwarzenberga, kteří se vyznávají
ze svého vztahu k jubilentovi na adrese youtube:.....

Michael Žantovský
Jiřina Šiklová
Miroslav Kalousek
Fedor Gál
Milan Horáček
Vladimír Hanzel
Alexandr Vondra
Vilém Prečan
Petr Kolář
Ladislav Snopko
Jan Dobrovský
Kateřina Weissová
Petr Pithart
Luboš Dobrovský
Barbara Coudenhove-Kalergi